

แนวการสอนพุทธศาสนา
สำหรับเด็ก

โดย

พร รัตนสุวรรณ

จัดพิมพ์

โดย

สำนักคณิศวาททางวิญญาน

ราคา ๑๕ บาท

แนวการสอนพุทธศาสนา
สำหรับเด็ก

โดย
พร รัตน์สุวรรณ

๒ ๓ ๔
จุดพิมพ์

โดย

สำนักงานศึกษาทางวิญญูญาณ

ราคา ๑๕ บาท

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒

หนังสือแนวการสอนพระพุทธศาสนาสำหรับเด็ก ได้พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๗ ที่โรงพิมพ์พุทธนิคม เชียงใหม่ ซึ่งในขณะนั้น ข้าพเจ้ามีหน้าที่สอนพระพุทธศาสนาให้กับเด็กตามโรงเรียนต่าง ๆ ประมาณ ๕,๐๐๐ กว่าคน เด็กที่สอนมีตั้งแต่เด็กชั้นประถมจนกระทั่งถึงเด็กชั้นเตรียมอุดม เพราะเหตุที่ข้าพเจ้ามีหน้าที่สอนดังที่กล่าวมานี้ จึงได้เขียนแนวการสอนอันนั้นขึ้นมา และหน้าที่อันนี้ก็ไม่ได้มีใครบังคับ หรือขอร้องให้ทำ หากแต่เป็นหน้าที่ที่ข้าพเจ้ากำหนดขึ้นมาเองด้วยศรัทธาของข้าพเจ้า และตลอดเวลาที่อยู่เชียงใหม่ ข้าพเจ้าไม่ได้ทำงานอย่างอื่นเลย นอกจากเที่ยวสอนเด็กไปตามโรงเรียนต่าง ๆ ทุก ๆ วัน ในวันเปิดเรียน และทุก ๆ วันอาทิตย์ก็สอนเด็กที่พุทธสถานเป็นประจำอีกด้วย ในสมัยนั้นการสอนได้ดำเนินตามแนวในหนังสือที่ได้เขียน

ไว้^{นี้} และในเมื่อเห็นว่าการสอนตามแนว^{นี้}ได้ผล จึงได้เขียนแนวการสอน^{นี้} เสนอต่อพุทธสมาคมที่เชียงใหม่ และพุทธสมาคมเชียงใหม่ก็ได้เสนอต่อมายังพุทธสมาคมที่กรุงเทพฯ เพื่อให้พิจารณาว่าจะมีความเหมาะสมเพียงใด ในการสอนเด็กตามแนว^{นี้} และทางพุทธสมาคมที่กรุงเทพฯ ก็ได้ตั้งกรรมการขึ้นมาพิจารณา ๓ ท่านคือ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิสกุล หลวงปริญญาโยควิบูลย์ และ อาจารย์เสฐียร พันธง^{นี้} ทั้ง ๓ ท่านมีความเห็นอย่างไร ข้าพเจ้าก็ได้นำมาตีพิมพ์ไว้ในที่นี้ด้วยแล้ว

อันที่จริงหนังสือเล่ม^{นี้} ข้าพเจ้าเกือบจะลืมไปแล้ว บังเอิญเมื่อไม่นานมานี้ข้าพเจ้าไปค้นหนังสือเก่า ๆ ที่เก็บเอาไว้ ไปพบเข้าแล้วหยิบขึ้นมาอ่านดู ก็เกิดความรู้สึกว่าจะควรจะรักษาแนวความคิดเมื่อสมัยสิบกว่าปีมาแล้วมิให้สูญหายไปเสีย และได้เอาไว้เปรียบเทียบกับว่าสมัยโน้นกับเดี๋ยว^{นี้} ข้าพเจ้ามีความคิดแตกต่างกันอย่างไรบ้าง ถ้าท่านผู้อ่านคนใดได้เคยเห็นข้าพเจ้าสอนเด็กในสมัยปัจจุบัน^{นี้} ซึ่งโดยปกติ ข้าพเจ้าก็สอนอยู่เสมอ

ทั้งในระหว่างโรงเรียนเปิดและในระหว่างโรงเรียนปิด
 เทอม และเด็กที่สอนก็มีตั้งแต่อายุ ๖—๗ ขวบขึ้นไปจน
 กระทั่งเด็กรุ่นโตที่กำลังเรียนอยู่ในชั้นเตรียมอุดมศึกษา
 ทั่วๆ ที่หนังสือเล่มนี้ ข้าพเจ้าไม่เคยอ่านมาเลยเป็นเวลา
 ไม่น้อยกว่าสิบปี แต่เมื่อมาอ่านดูอีกทีหนึ่งก็รู้สึก
 แนวการสอนสมัยโน้นกับเดี๋ยวนี้ยังคงเป็นอย่างเดียวกัน
 จะแตกต่างกันก็เพียงแต่วิธีการสอนเท่านั้น ซึ่งจะต้อง
 ดัดแปลงไปตามสิ่งแวดล้อมและตามพัฒนาความรู้ของเด็ก
 ส่วนหลักวิชาที่นำมาสอนไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง และทำ
 ให้เกิดความรู้สึกอีกว่า แนวการสอนเมื่อสมัยสิบกว่าปี
 มาแล้ว ซึ่งมีผู้ไม่เห็นด้วยเป็นอันมากนั้น มาในปัจจุบัน
 บันก็ได้พิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วว่า แนวการสอน
 แบบนี้ได้ผลแน่นอน เพราะการที่ข้าพเจ้าสามารถเอา
 ชนะจิตใจเด็กได้เป็นจำนวนมากมาในการชักจูงเด็กเข้า
 วัดจนกระทั่งในที่สุดข้าพเจ้าได้จัดตั้งเป็นโรงเรียนพุทธ-
 ศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นมาได้เป็นผลสำเร็จ ที่มหาจุฬาลง-
 กรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ พระนคร ตั้งแต่ปี พ.ศ.

๒๕๐๑ กิติ และแม้ในปัจจุบันนี้ข้าพเจ้าก็ยังสังเกตเห็น
ได้ชัดว่า เด็กทุก ๆ ชั้นที่ข้าพเจ้าสอน ส่วนมากมีความ
สนใจดี และมีความเข้าใจดี ก็เพราะได้สอนตามแนวที่
เขียนเอาไว้ จะเห็นว่าเป็นอันมั่นใจได้ว่า แนวการสอน
แบบนี้ใช้ได้ผลแน่นอน

แต่อย่างไรก็ดี ในการที่ข้าพเจ้าได้จัดพิมพ์หนังสือ
เล่มนี้ขึ้นมาอีก ไม่ได้หมายความว่าหนังสือเล่มนี้เป็น
แนวการสอนที่สมบูรณ์ดีแล้ว ตรงกันข้าม หนังสือ
เล่มนี้เป็นแต่เพียงแนวสังเขป ซึ่งยังต้องการแก้ไขอีก
มากมาย แต่เท่าที่พิมพ์ขึ้นมาอีก ก็เพื่อจะรักษาประ-
วัติศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องแนวการสอนแบบนี้ไว้เท่านั้น
เพื่อให้คนในปัจจุบันและคนใน สมัยต่อไปได้ทราบว่
การสอนพุทธศาสนาสำหรับเยาวชนตามแนวนี้ ซึ่งไม่เคย
มีอยู่ในหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ และไม่เคยมี
อยู่ในสถาบันแห่งใดนั้น ได้รับการต่อต้านมาเป็นเวลานาน
มากกว่าจะตั้งตัวขึ้นมาได้ การที่ข้าพเจ้าพูดไว้เช่นนี้
ก็เพราะได้มองเห็นแจ้งแล้วว่า แนวนี้เท่านั้นที่จะทำให้
พุทธศาสนามีรากหยั่งลงในจิตใจของเยาวชนได้แน่นอน

อนึ่ง ในการพิมพ์ครั้งที่สองนี้ ข้าพเจ้าไม่ได้แก้ไข
ข้อความใด ๆ ทั้งสิ้น รักษาต้นฉบับเดิมไว้ทุกอย่าง แต่
ต่อไปในเมื่อข้าพเจ้ามีเวลา ข้าพเจ้าก็จะเขียนแนวการ
สอนชั้นใหม่ให้สมบูรณ์กว่าเล่มนี้ และขอได้โปรด
เข้าใจไว้ด้วยว่า หนังสือเล่มนี้ไม่ใช่เป็นหนังสือให้เด็ก
อ่าน แต่เป็นหนังสือคู่มือสำหรับครู และผู้ปกครองที่
ต้องการจะสอนเด็กตามแนวน

พร รัตนสุวรรณ

๘ เมษายน ๒๕๑๓

สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ (ชั่วคราว)

๔๘/๒ ถนนสามเสน บางลำพู กรุงเทพมหานคร

โทร. ๒๘๒๒๐๒๕ เข้าตรอกข้างร้านตัดเสื้อมิตรชาย

ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับถนนลำพู ทางเข้าวัดสังเวช ฯ

สารบาญ

คำวิจารณ์ของหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล	หน้า ๑
คำวิจารณ์ของหลวงปริญญาโยควิบูลย์	„ ๔
คำวิจารณ์ของอาจารย์เสฐียร พันธรั้งษ์	„ ๑๑
คำ ^๕ แจ ^๖ งเกี่ยวกับบันทึกความเห็น	„ ๑๒
คำนำ	„ ๒๒
คำ ^๕ แจ ^๖ งเรื่องแนวการสอน	„ ๒๘
บท ^๖ ที่ ๑ ก ^๖ ายกับใจ	„ ๔๕
บท ^๖ ที่ ๒ บ ^๖ ุญและบาป	„ ๕๕
บท ^๖ ที่ ๓ ว ^๖ ิญญาณ	„ ๖๔
บท ^๖ ที่ ๔ ก ^๖ ิเลส	„ ๗๘
บท ^๖ ที่ ๕ ก ^๖ รรม	„ ๘๗
บท ^๖ ที่ ๖ ช ^๖ าคิหน้า	„ ๑๑๕
บท ^๖ ที่ ๗ น ^๖ รกสวรรค์	„ ๑๓๕

ความเห็นเรื่อง หนังสือประมวลการสอนวิชาธรรม

ของ

นายพร รัตน์สุวรรณ
สวนพุทธธรรม เชียงใหม่

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิสกุล ขอเสนอต่อ
กรรมการพุทธสมาคม ดังต่อไปนี้:—

๑. นับว่าเป็นหนังสือดีอย่างยิ่งฉบับหนึ่ง เพราะ
เหมาะแก่ปัญหาปัจจุบันเป็นอันมาก เป็นแต่คำอธิบาย
บางส่วนยังสูงเกินนักเรียนหรือแม่ครูเอง เห็นว่าจะ
ต้องตีปัญหาสำหรับคนสมัยนี้ ให้แตกหักงงได้ จึงจะ
เกิดผลดีจริงได้ เช่นในบทที่ ๔ กล่าวถึงเรื่องเงินนั้น
น่าจะช่วยอธิบายให้เห็นเป็นเรื่องที่น่าอัปอายในการเป็น

ทางการเงิน และช่วยออกความคิดที่จะไม่ต้องเป็นทางการเงิน เช่นทำงานแลกเงินด้วยสุจริต ไม่เลือกงานหนักเบา เว้นแต่ที่ผิดศีลธรรม เช่นหญิงบางคนไปเป็นคนชู้ แล้วแก้ตัวว่าไม่มีกินเป็นต้น จะไม่มีการยกโทษได้เลย เพราะถ้าไปรบกวนเขาควาตบ้าน ชักผ้าทำกับข้าวก็ได้ ผู้ชายก็มั่งงานเป็นอันมากตั้งแต่ขายหนังสือพิมพ์ ตัดหญ้า ทำสวน ฯลฯ

๒. หน้า ๖๗ “เรื่องระบบเศรษฐกิจ” ไม่เห็นด้วยเลย เพราะเป็นเรื่องเอาจุกผู้อื่นมาหายใจ เลี้ยงตัวเองไม่รอด ต้องหนุนให้เข้าใจ อัดตา หิ อัดตโนนาโถ อีกข้อหนึ่ง ไม่เชื่อว่าใครจะสามารถจัดการได้จริง เพราะคนไม่เหมือนกันมีกรรมเป็นของตน ๆ มาแต่เกิด แม้จะเลี้ยงให้ดียวกัน ลงท้ายก็ไปสู่เวรของตน ฉะนั้น สอนให้รู้จักใช้จิตตัวเองประกอบกับความเพียรจะดีกว่า

๓. หน้า ๗๑ “เรื่องชาติหน้า” ต้องพิสูจน์ด้วยธรรมชาติ และเรื่องเด็กบางคนเล่าเรียน ชาติก่อนได้ จะให้เชื่ออย่างไร

๔. หน้า ๘๗ “เรื่องนรกสวรรค์” เอาหลักอะไร มาเชื่อว่าไม่มี ถ้าเราคิดว่าอเมริกาเป็นเมืองสวรรค์ เราก็ควรเห็นว่า ออฟริกาเป็นนรก ตราบใดที่ยังมีการให้รางวัล และมีการลงโทษกันได้ นรกสวรรค์ต้องมี

ขอสรุปความว่าโลกกับธรรมนั้น จะเอามาปะปนกันไปทุกอย่างไม่ได้ ด้วยเหตุนี้พระพุทธรเจ้าจึงได้เสด็จออกบรรพชา ถ้าปนกันได้ก็คงเสด็จอยู่ในราชสมบัติ เพราะจะเป็นผลดียิ่งกว่าเสด็จออกไป อย่างไรก็ตาม ขอชมเชย นายพร รัตนสุวรรณ เป็นอันมาก ที่มีความปรารถนาดี และเห็นความจริงในปัจจุบันสมัย

พูนพิศมัย

บันทึกความเห็น
เกี่ยวกับประมวลการสอนวิชาธรรม
สำหรับเด็กชั้นประถมและมัธยม

ของ

นายพร รัตนสุวรรณ
สวนพุทธธรรม เชียงใหม่

ข้อความในคำนำและคำชี้แจง หน้าต้นถึงหน้า ๖
เห็นด้วยทุกประการ

บทที่ ๑ ข้อ ๕ “ใจอยู่ที่สมอง” ข้อนี้เป็น
ปัญหา

บทที่ ๒ ใช้ได้

บทที่ ๓ “ต้นไม้และเชื้อโรคมีวิญญาณ วิญญาณโดยสภาพเป็นพลังงานชนิดหนึ่ง” ข้อความนี้เป็น
ปัญหาที่ผู้เชี่ยวชาญยังถกเถียงกัน ไม่น่าที่จะนำมาสอน
เด็กเล็ก เพราะถ้าผิดก็จะพากันผิดทั่วไปหมด เป็น

อันตรายแก่พระศาสนา จะใช้ได้ก็แต่เพียงเป็นการอภิ-
 ปรายในอภิปรัชญาสำหรับนักศึกษาชั้นปริญญาในมหา-
 วิทยาลัย แต่ก็ควรเป็นเพียงการอภิปรายซึ่งใครจะมีมติ
 อย่างใดก็ได้ ไม่ใช่บังคับให้เป็นมติตายตัว ข้อที่ว่า
 “วิญญานสามารถจากโลกนี้ ไปสู่โลกอื่นได้” ก็เป็น
 ปัญหาเช่นเดียวกัน

บทที่ ๔ กิเลส ข้อความในบทนี้ ไม่มีอะไรที่
 จะคัดค้าน แต่เห็นว่าออกจะยากเกินไปสำหรับเด็ก

บทที่ ๕ กรรม บทนี้ ก็ไม่มีอะไรจะคัดค้าน โดย
 เฉพาะข้อ ๑๖ น่าจะพรั่ำสอนให้เด็กสนใจ แต่วิธีการ
 สอนน่าจะใช้ชาดกเป็นเครื่องนำ มากกว่าที่จะสอนใจ
 ความตรง ๆ

บทที่ ๖ ข้อ ๗ “วิญญานในต้นไม้และในสัตว์
 ชั้นต่ำที่ไม่มีระบบประสาท และโดยที่สุดวิญญานใน
 เซลล์กระดูกและเนื้อหนัง ซึ่งไม่ใช่วิญญานในสมอง
 ตายแล้วไปเกิดในท่อนไม้ไม่ได้ วิญญานประเภทนี้ संबต่อ
 ทางสายโลหิตเท่านั้น เพราะมันกำลังไม่พอจะแล่นไปใน

ก่อนได้ ดาษแล้วก็สูญสิ้นกันเพียงนั้น” ความข้อนี้

ไม่ทราบว่าได้หลักฐานมาจากไหน

บทที่ ๗ ข้อ ๘ “สังเสทชะ ชนิดที่เกิดในที่
 ชนและ เช่นพวกเชื้อโรคต่าง ๆ” สังเสทชะนี้อาจไม่
 หมายถึงพวกเชื้อโรค แต่อาจหมายถึงประเภทตัวหนอน
 ชนิดที่เป็น Asexual คือไม่มีเพศ แต่สืบพันธุ์โดยวิธี
 แบ่งแยกก็ได้

สรุป น่าชมความอุตสาหะและความปรารถนาดี
 ของท่านผู้เรียบเรียงประมวลการสอนนี้ แต่ความเห็น
 ของข้าพเจ้าเห็นว่า การอบรมทางศาสนาแก่เด็กของเรา
 โดยวิธีที่ปฏิบัติมาแล้วได้ผลน้อย เพราะแนวการอบรม
 เป็นไปทางแนวทฤษฎี ขาดภาคปฏิบัติ เราจึงมีแต่นัก
 พุทธนักเขียนเป็นส่วนมาก แต่นักปฏิบัติหาได้ยากมาก
 ทั้งหลักพุทธศาสนาก็ไม่ซึมซาบอย่างแท้จริงเข้าไปใน
 จิตใจของเด็ก ฉะนั้นเราน่าจะวางแนวใหม่ให้เป็นไป
 ในทางปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ ส่วนภาคทฤษฎีนั้น ควร
 จะให้เข้าไปในจิตใจของเด็ก โดยวิธีแทรกซึม ทฤษฎี

พุทธศาสนาสำหรับเด็ก

๓

ล้วน ๆ ไว้เรียนเอาภายหลังเมื่อเด็กโตอยู่ชั้นสูงแล้ว และได้ผ่านชีวิตมาพอแล้วจะดีกว่า เมื่อถึงระยะนั้นเด็กจะสนใจและเข้าใจคำสอนได้ดี เพราะหลักของศาสนาซึมซาบอยู่ในใจดีแล้ว เป็นแต่เพียงยังไม่รู้จักชื่อเป็นภาษาบาลีเท่านั้น

อนึ่ง แนวการสอนควรจะวางให้เหมาะสมกับจิตใจของเด็ก ตามระดับที่อยู่ในวัยต่างต้น เช่นเด็กเล็กชั้นอนุบาล และประถม ๑-๒ ชอบฟังนิทาน ก็ควรให้ฟังชาดกซึ่งได้ปรับปรุงถ้อยคำให้เด็กเล็กสามารถเข้าใจได้พร้อมทั้งพุทธประวัติอย่างง่าย ๆ ในชาดกนี้เองเราจะเลือกพื้นจัดให้ได้เรียนธรรมเป็นขั้น ๆ ตามลำดับก็ได้ เรื่องกรรมและผลแห่งกรรม จะแทรกซึมเข้าไปได้โดยง่าย โดยอาศัยชาดก พระธรรมบทชาวต่างประเทศสรรเสริญยกย่องมาก แต่ในประเทศไทยเราให้ความสำคัญแก่พระธรรมบทน้อยเหลือเกิน

ส่วนป. ๓ ป. ๔ และม. ๑, ๒, ๓ นี้ ควรจะอบรมด้านคิทธิปฏิบัติให้มาก เป็นการเรียนเรื่องชีวิตของสังคม

ตามคติของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะต้องนำมาใช้ปฏิบัติ
 ที่เดียว การบำเพ็ญประโยชน์ส่วนรวม การรักษาความ
 สอาด รักษาระเบียบวินัย รักษาศีล ต้องจัดให้ได้ปฏิบัติ
 พร้อมทั้งอธิบายให้เข้าใจเหตุผล การเจริญภาวนาก็ให้
 ลงมือปฏิบัติได้ โดยเลือกเฟ้นกัมมัฏฐานที่เด็กสามารถ
 จะเข้าใจได้ง่าย เช่น สีลานุสติ จาคานุสติ เมตตา
 กรุณา และกสิณ ถ้าได้ฝึกมาแต่เด็ก ๆ อย่างนี้แล้ว จะ
 ไปเรียนเรื่องนิวรรณ์ ๕ เรื่องกรรมตลอดจนกระทั่งเรื่อง
 ชั้น ๕ ในชั้น ม. ๔-๖ เด็กก็จะสามารถสนใจและ
 เข้าใจได้ เพราะได้ซึมซาบมาจากภาคปฏิบัติแล้ว ในชั้น
 ม. ๔-๖ นี้ควรอบรมมงคล ๓๘ ประการ ส่วนเรื่องกรรม
 และเรื่องชาติหน้า ก็สามารถให้ทราบทางด้านทฤษฎีได้
 อย่างง่าย ๆ เพราะความซึมซาบได้มีอยู่แล้วจากชาดก
 ต่าง ๆ ที่อบรมไว้แต่ชั้นเด็กเล็ก

หากเด็กมีรากฐานมาแต่เบื้องต้นดังนี้แล้ว เรื่อง
 ปฏิจจสมุปบาท นรก สวรรค์ และการเจริญวิปัสสนา

ก็สามารถจะอบรมเด็กในชั้นเตรียมอุดมได้ แต่ต้องได้ครูที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องเหล่านี้จริง ๆ ชั้นเตรียมอุดมควรอย่างยิ่งที่จะเรียนมรรคมงคล ๘ และมหาสติปัญญาฐานทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติ และมหาสติปัญญาฐานนั้นท่านกล่าวว่าที่ตำบลหนึ่งในสมัยพุทธกาล แม้แต่คนใช้ก็สนทนากันด้วยเรื่องนี้เป็นกิจวัตรประจำวัน

หลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา ๓ ประการคือ

๑. สังสารวัฏ ๒. กรรมและผลแห่งกรรม ๓. อริยสัจสี่ และปฏิจักษมุขปาถ นี่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา โดยแท้ แต่แนวที่จะอบรมนั้น ควรจะให้ท่านผู้ผู้มีอิสระที่จะวางแนวได้ต่าง ๆ กัน ไม่ควรจะเกณฑ์ให้เหมือนกันหมดทุกโรงเรียน เท่าที่ได้เป็นมาแล้วก็คือการเกณฑ์ให้ทุกโรงเรียนมีแนวอย่างเดียวกัน ใช้ตำราอย่างเดียวกันนี้แหละ เป็นลูกตุ้มที่ถ่วงการศึกษาให้ล่าหลังอย่างร้ายแรง ทำลายความคิดความเห็นที่อังกฤษเรียกว่า Creative thinking หมด จึงเห็นผลที่ไม่น่าพึงใจดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน คือมีอยู่แต่นักเรียนแบบ ความคิดมิได้แต่ชนิดที่อังกฤษเรียกว่า Imitative thinking ตราบใดการ

ศึกษาชนิด Liberal Education ยังไม่มี ไม่ว่าจะ เป็นใน
ทางศาสนาหรือทางโลก การศึกษาก็คงยังต้องล่าหลัง
เรื่อยไป.

ท้ายที่สุดนี้ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของท่าน
ผู้เรียบเรียงประมวลการสอน

ปริญญาโยควิบูลย์

ความเห็นในหนังสือ แนวการสอนธรรม

ข้าพเจ้าได้อ่านประมวลการสอนวิชาธรรม สำ-
หรับเด็กประถมและมัธยม ของนายพร รัตนสุวรรณ
แห่งสวนพุทธธรรม เชียงใหม่ มีความเห็นว่า น่านิยม
ความพยายามของท่านผู้แต่งเป็นเบื้องต้น แต่ท่านเป็น
ผู้มีธรรมสูง จึงวางแนวการสอนธรรมสำหรับเด็กสูงไป เข้า
แบบ “ธรรมไม่สมควรแก่ธรรม”

วิธีสอนพุทธศาสนาแก่เด็กนั้น สมควรเริ่มด้วย
ชั้นแรก เล่าเรื่องพระพุทธเจ้า พระธรรม และ
พระสงฆ์ เป็นแบบนิทาน เพื่อให้รู้คุณของพุทธศาสนา
ชั้นสอง ให้ศึกษาแนวคติปฏิบัติ อันบุคคลทุก
ชั้น ทุกประเภท จะพึงปฏิบัติต่อกันอย่างไร

ส่วนธรรมประเภทอื่นเช่นเรื่อง วิญญาณ กรรม
และเรื่องกิเลสเป็นต้น เป็นเรื่องของผู้ใหญ่

จึงสรุปว่า ไม่เห็นด้วยกับแนวการสอนวิชาธรรม
อันนี้.

คำชี้แจงเกี่ยวกับบันทึกความเห็น

หนังสือแนวการสอนนี้ เมื่อข้าพเจ้าเขียนเสร็จแล้ว ได้นำเสนอให้นายกพุทธสมาคมและเลขาธิการของพุทธสมาคมเชียงใหม่พิจารณา ท่านนายกได้ทำบันทึกเสนอแนวการสอนนี้ไปยังพุทธสมาคมกรุงเทพฯ ๑ พิจารณาว่าควรจะใช้เป็นหลักสูตรทั่วไปในการสอนเด็กได้หรือไม่ ทางพุทธสมาคมกรุงเทพฯ จึงได้แต่งตั้งท่านหญิงพูนพิศมัย หลวงปริญญาโยควิบูลย์ และคุณเสฐียร พันธรัชนี พิจารณาหนังสือนี้ ซึ่งทั้งสามท่านได้แสดงทัศนะดังสำเนาข้อความที่ตีพิมพ์ไว้นั้น

ข้าพเจ้าขอชี้แจงเกี่ยวกับบันทึกนี้แก่ท่านผู้อ่าน เพื่อให้เป็นที่เข้าใจโดยกระจ่าง สำหรับบันทึกของท่านหญิงพูนพิศมัย ในข้อที่ ๑ ซึ่งท่านได้กล่าวว่า “คำอธิบายบางส่วนยังสูงเกินนักเรียนหรือแม่ครูเอง” ข้าพเจ้าขอยอมรับว่าเป็นความจริง ถ้าเพียงแต่อ่านข้อความในหนังสือ ที่จริงหนังสือเรื่องนี้เป็นแนวสังเขปว่า เรา

ควรจะสอนเด็กอย่างไรและในเรื่องอะไรบ้างเท่านั้น แต่
 การที่จะทำให้เด็กเข้าใจนั้น เกี่ยวกับเทคนิคในการสอน
 สำหรับข้าพเจ้าเองได้เคยสอนเด็กระดับเป็นจำนวนพัน ๆ
 มาแล้ว ปรากฏว่าเด็กสามารถเข้าใจและเชื่อได้อย่างสนิท
 ใจด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ผู้สอนจำเป็นต้องมีความเข้าใจ
 ในเรื่องนี้อย่างถ่องแท้ จึงจะมีศิลปะในการสอนทำให้
 เด็กเข้าใจได้ ข้าพเจ้าได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้
 แล้วอย่างพิศดาร ซึ่งมีชื่อว่า “พุทธปรัชญาจากพระ-
 ไตรปิฎก”^๑ เพื่อเป็นคู่มือของครูและนักศึกษา หนังสือ
 นี้คงจะได้จัดพิมพ์ออกมาในอีกไม่กี่เดือนข้างหน้า

สำหรับข้อที่สอง ที่ว่า “เรื่องระบบเศรษฐกิจไม่
 เห็นด้วยเลย” เรื่องนี้ขอให้ไปอ่านข้อความในตอนนั้นให้
 ละเอียดอีกครั้ง ซึ่งในที่นั้นข้าพเจ้าหมายถึงว่าการจะจัด
 สังคมส่วนใหญ่ให้มีศีลธรรมจริง ๆ เราจำเป็นต้องแก้ไข
 ระบบเศรษฐกิจให้ทุกคนอยู่ดีกินดี สมสภาพเป็นมนุษย์
 เพราะเรื่องนี้เป็นข้อเท็จจริงที่ชัดเจนมาก เราจะเห็นว่า

^๑ หมายเหตุ:— หนังสือเล่มนี้ เมื่อเวลาพิมพ์ได้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า

คนที่เข้าวัดถือศีลฟังธรรมได้นั้น ส่วนมากเป็นคนที่มีความ
ฐานะดี ไม่ลำบากเรื่องการเป็นอยู่ ส่วนคนที่ยังหิวโหย
และเดือดร้อนในเรื่องการเป็นอยู่ ไม่ค่อยจะปรากฏว่ามี
ความสนใจต่อธรรมะ

อนึ่ง หลักของพระพุทธศาสนาในส่วนที่กฎธรรมมี-
กัตตะประโยชน์ก็จะเห็นได้ว่า มุ่งที่จะแก้ไขสภาพความ
เป็นอยู่ของมนุษย์ให้มีการอยู่ดีกินดี เพื่อที่จะให้เป็น
รากฐานของสัมปรายิกัตตะประโยชน์ และปรมัตตะ-
ประโยชน์ ถ้าที่กฎธรรมมีกัตตะประโยชน์ไม่ดีแล้ว ประ-
โยชน์อีกสองอย่างก็ยากที่จะเอาดีได้

อนึ่ง ถ้าจะคิดเอาตัวรอดแต่ผู้เดียว หรือคิดที่จะ
แก้ไขคนส่วนน้อย ก็ไม่จำเป็นในเรื่องการจัดระบบ
เศรษฐกิจ เพื่อให้ทุกคนมีการอยู่ดีกินดีอย่างเหมาะสม
กับฐานะและภาวะของตัว แต่เราทุกคนก็ปรารถนาที่จะ
เห็นสังคมเจริญด้วยศีลธรรมมิใช่หรือ? ข้าพเจ้าเชื่อว่า
ตราบใดที่คนส่วนใหญ่ยังมีความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้น
ตราบนั้น ศีลธรรมในสังคมย่อมจะเจริญก้าวหน้าไม่ได้

พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในบาลีอัครกัณฐสูตร ซึ่งมีอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ซึ่งมีใจความที่น่าสนใจอยู่ตอนหนึ่งว่า “ความทุกข์ิตต่าง ๆ ในโลกเกิดขึ้น ก็เพราะการสะสมและไม่รู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน”

ข้อที่ ๓ การพิสูจน์ในชาติหน้านั้น สำหรับในปัจจุบันนี้แม้เราจะไม่อ้างตนที่ระลึกชาติได้ เพราะบางคนอาจกล่าวว่า “เรื่องระลึกชาติได้เป็นข้อเท็จจริงของคนส่วนน้อย ไม่ควรจะทำมาเป็นข้อพิสูจน์” แต่เราก็สามารถทำให้ทุกคนเชื่อได้ ถ้าได้พิสูจน์ให้เขาเห็นจริงว่า ธรรมชาติผู้สร้างชีวิต ก็คือ วิญญาณที่มีอยู่ในร่างกายนี้เอง เรื่องนี้มีอธิบายโดยละเอียดในหนังสือพุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก

ข้อที่ ๔ การสอนเรื่องนรกและสวรรค์สำหรับปัจจุบันเราไม่ควรจะสอนว่านรกอยู่ใต้ดิน สวรรค์อยู่บนฟ้า เพราะพิสูจน์ให้เห็นจริงไม่ได้ แต่ควรสอนตามหลักในคัมภีร์สังยุตนิคาย ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

“ชีวิตคนเป็นได้ทั้งนรกและสวรรค์” การสอนตามหลักนี้
คนจะแย้งไม่ได้เลย

สำหรับข้อสรุปที่ว่า “โลกกับธรรมจะเอามาปน
กันไม่ได้นั่น” ก็จริง แต่ก็ควรจะต้องคิดว่า “หลัก
ธรรมต่าง ๆ ได้มาจากข้อเท็จจริงในทางโลกนั่นเอง”
พระพุทธเจ้าทรงเป็น โลกวิทู รู้แจ้งโลก มีหลายอย่างทั้ง
พระองค์ทรงรู้อะไรแล้วแต่ยังไม่ตรัสรู้ และข้าพเจ้า
เห็นว่า ธรรมนั้นถ้าสอนให้กับคนในโลก ซึ่งเขาต้อง
คลุกคลีอยู่กับกิเลสและการต่อสู้ต่าง ๆ เขาจะเข้าใจธรรม
ดี ” เพราะความทุกข์เป็นมหาวิทยาลัยของธรรม เรื่องนี้
ความสำคัญอยู่ที่วิธีสอนเท่านั้น สำหรับบันทึกของ
คุณหลวงปริญญาโยควิบูลย์ ซึ่งกล่าวว่า:—

บทที่ ๑ ข้อ ๕ “ใจอยู่ที่สมอง” ข้อนี้เป็นปัญหา
หา การตอบปัญหาข้อนี้ไม่ยากอะไร เพราะใครก็ย่อม
ทราบว่าคุณนึกคิดเกี่ยวกับสมอง คนที่สมองพิจารณา
คิดอะไรไม่ได้ จำอะไรก็ไม่ได้ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค
สมาธิเนส ตอนกายคตาสติ พระพุทธโฆษาจารย์

ท่านอธิบายไว้ว่า หทัยวัตถุ คือหัวใจ ที่ตั้งอยู่ในทรวงอกข้างซ้ายเป็นที่ตั้งของมโนวิญญาณ มโนวิญญาณอาศัยอยู่ในน้ำเลี้ยงของหัวใจ และยังได้อธิบายต่อไปว่า น้ำเลี้ยงของหัวใจนั้นมีสีต่าง ๆ ตามจริตของคน เรื่อนขอให้วิญญูชนจงพิจารณาเอาเองก็แล้วกันว่า ควรจะเชื่อตามหลักคำภีร์วิสุทธิมรรค ดี หรือว่าควรที่จะเชื่อตามข้อเท็จจริง ดี

บทที่ ๓ “ต้นไม้และเชื้อโรคมโนวิญญาณ วิญญาณโดยสภาพเป็นพลังงานชนิดหนึ่ง” ซึ่งคุณหลวงได้แสดงทัศนะว่า ไม่ควรจะนำมาสอนเด็กนั้นก็จริงอยู่ แต่ก็น่าคิดไม่น้อยว่า ถ้าเราไม่อธิบายให้เด็กเห็นว่าบรรดาสิ่งทั้งปวงมีวิญญาณ วิญญาณนั้นแหละคือตัวธรรมชาติผู้สร้างชีวิตแล้ว เด็กจะเข้าใจกฎของกรรมโดยลึกซึ้งหรืออย่าลืมว่า กรรมเป็นเจตสิก เป็นคุณสมบัติของวิญญาณ ถ้าเด็กไม่เข้าใจว่าในสิ่งที่มีชีวิตทั้งปวงมีวิญญาณ เด็กก็จะไม่เข้าใจคำว่าวิญญาณเป็น ปัจจัยของนามรูปได้อย่างชัดเจนเลย แท้จริง ถ้าเราได้ศึกษาหัวข้อเรื่อง ปฏิจจ-

สรุปบาทให้ละเอียดจริง ๆ แล้ว เราจะสันนิษฐานได้ไม่ยากเลยว่า ตามหลักพุทธศาสนาแท้ ๆ ย่อมถือว่า ในที่ใดมีชีวิต ในที่นั้นย่อมมีวิญญาณ และข้อที่ว่า วิญญาณโดยสภาพเป็นพลังงานชนิดหนึ่งนั้น ก็เพราะวิญญาณไม่ใช่เป็นวัตถุ ไม่ใช่เป็นผลของวัตถุโดยตรง วิญญาณเป็นธรรมอีกชนิดหนึ่งคือเป็นนามธรรมใน เรื่องอรูปพรหมในคัมภีร์เรายังกล่าวถึงสภาพของชีวิต ซึ่งมีแต่สภาพของวิญญาณล้วน ๆ ไม่มีวัตถุเป็นส่วนประกอบเลย และที่ว่าเป็นพลังงาน ก็เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในร่างกาย ซึ่งข้อนี้ไม่มีผู้รู้คนใดเถียงได้เลย

และข้อที่ว่า “วิญญาณสามารถจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่นได้นั้น” มีปรากฏอย่างชัดเจนในสยุตินิกายมหาวรรค หน้า ๕๕๐ (ขอให้ดูในเล่มนี้ในบทที่ ๓ ข้อที่ ๑๓)

บทที่ ๖ ข้อที่ ๗ “วิญญาณในต้นไม้และในสัตว์

ตัวหนอนต่าง ๆ ที่ไม่มีเพศ แต่ปัญหาขึ้นอยู่กับว่าพวกเชื้อโรคต่าง ๆ ซึ่งภาษาบาลีเรียกว่า กัมมชาติ นั้น ถ้าไม่จัดให้อยู่ในประเภทสังเสทชะแล้ว จะจัดให้อยู่ในประเภทไหน

สำหรับความเห็นของคุณเสฐียร พันธรัชนีนั้น ไม่มีอะไรที่ข้าพเจ้าจะต้องชี้แจง เพราะคุณเสฐียรแสดงทัศนะแต่เพียงว่า ไม่เห็นด้วยกับแนวการสอนแบบนี้ เพราะสูงเกินไปสำหรับเด็ก ซึ่งข้าพเจ้าได้ชี้แจงมาแล้ว เรื่องเด็กจะเข้าใจหรือไม่ขึ้นอยู่กับวิธีสอนเท่านั้น ถ้าเข้าใจสอน เด็กก็เข้าใจได้ ปัญหาสำคัญมีอยู่แต่เพียงว่า เราควรจะสอนเรื่องอย่างนี้แก่เด็ก ๆ ตามพระราชปราชญ์ของในหลวงรัชกาลที่ ๗ หรือไม่เท่านั้น

ข้าพเจ้ารู้สึกขอบคุณอย่างลึกซึ้งต่อคำวิจารณ์ต่าง ๆ ของท่านทั้งสาม เพราะทำให้ข้าพเจ้าเกิดความคิดใหม่ ๆ หลายอย่างในการสอนพุทธศาสนาแก่เด็ก และทุกท่านก็ให้กำลังใจแก่ข้าพเจ้าอย่างสูง ซึ่งจะทำให้ข้าพเจ้าปรับปรุงแนวการสอนให้ได้ผลดียิ่งขึ้นอีก

อนึ่งข้าพเจ้าขอแถลงให้ทราบไว้ด้วยว่า ข้าพเจ้า
ชี้แจงเฉพาะตอนที่ขัดแย้งกันเท่านั้น ตอนที่ไม่ได้
ชี้แจง นั้นย่อมหมายความว่า ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับคำ
วิจารณ์นั้น ๆ แล้ว

พร รัตนสุวรรณ

กานำ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ ในหลวงรัชกาลที่ ๗ ได้มีพระกระแสรับสั่งให้ราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งขณะนั้นกรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นประธาน ให้ออกประกาศเชิญชวนให้ ผู้ที่มีความรู้ทางศาสนา แต่งหนังสือพุทธศาสนาสำหรับเด็กส่งเข้าประกวด แล้วคัดเลือกฉบับที่ดีที่สุดเข้าทูลเกล้าถวาย ในครั้งนั้น ฉบับของท่านหญิงพูนพิศมัยได้ชนะการประกวดที่หนึ่ง หนังสือสอนว่า ศาสนคุณ ในกานำของหนังสือเล่มนี้ ซึ่งในหลวงรัชกาลที่ ๗ ได้ทรงรจนา ตอนหนึ่งพระองค์ได้ทรงแสดงความคิดเห็นไว้ว่า:—

“ชาติอนันตนับถือศาสนาคริสต์ หรืออิสลาม เป็นต้น เขาเริ่มสั่งสอนเด็กในทางศาสนาตั้งแต่เล็กมากที่สุดทีเดียว เกือบจะพูดได้ว่า พอพูดได้ก็สอนกันทีเดียว สำหรับพระพุทธศาสนา เราก็ควรทำเช่นนั้นเหมือนกัน สำหรับศาสนาคริสต์

และอิสลาม ข้อต้นที่เขายกขึ้นมาสอน ก็คือหลักสำคัญของศาสนาของเขา ทว่าพระเป็นเจ้าหรือพระยะโฮวา ทรงสร้างโลกนี้ และสิ่งทั้งปวงที่มีอยู่ในโลกนี้ พระเป็นเจ้าก็ทรงสร้างทั้งสิ้น การใดที่เป็นไปในโลกย่อมเป็นไปตามพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้าโดยที่ทรงบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น ข้อความเหล่านี้เขาสอนให้เด็กเชื่อมั่นทีเดียว สำหรับพระพุทธศาสนา ข้าพเจ้าก็เห็นว่ามีสิ่งที่เราควรจะสอนให้เข้าใจ และให้เชื่อมั่นเสียตั้งแต่ต้นทีเดียวเหมือนกัน สิ่งที่เป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนานั้นคือ วัฏฏสงสาร การเวียนว่ายตายเกิดและ กรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว วัฏฏสงสารและกรรมนี้ เป็นความเชื่อเก่ากว่าพระพุทธศาสนาและเป็นของพราหมณ์ก็จริง แต่ก็เป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา เพราะหนทางปฏิบัติของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อให้พ้นจากสังสารวัฏในอันเป็นความทุกข์ แต่สิ่งที่ดีประเสริฐยิ่งขึ้นนั้นคือความเชื่อใน “กรรม” แต่จะสอนเรื่องกรรมอย่างเดียว ไม่สอนเรื่องวัฏฏสงสารด้วยก็ไม่บริบูรณ์ ความเชื่อในกรรม ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นของประเสริฐยิ่ง ควรเพาะให้มีในใจของ

คนทุกคน และถ้าคนทั้งโลกเชื่อมั่นใน “กรรม” แล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่า มนุษย์ในโลกจะได้รับความสุขใจขึ้นมาก ความเชื่อในกรรมนี้ ไม่ใช่ความเชื่ออย่าง (Fatalist) และไม่ควรจะเป็นอย่างที่เรียกว่า ‘แล้วแต่บุญแต่กรรม’ เลย ตรงกันข้าม ควรเป็นสิ่งที่ทำให้คนขวนขวาย ทำแต่กรรมที่ดีโดยหวังผลที่ดี เรื่องวิญญูสงสารและกรรมนี้เป็นของต้องมี ความเชื่อ (Faith) เพราะเป็นสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้แน่ชัดว่า เป็นจริง แต่ก็เป็นที่น่าเชื่อกว่าความเชื่อ (Faith) อยู่นานหลายอย่าง

จากพระราชปรารภอันนี้ ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกว้าใน หลวงรัชกาลที่ ๗ ได้ทรงเข้าใจวิธีการสอนพุทธศาสนา ถูกต้องอย่างยิ่ง ทั้งได้ทรงเข้าใจมานานแล้ว พระองค์เป็นคนแรกที่ทรงริเริ่มให้มีการแต่งหนังสือพุทธศาสนาสำหรับเด็ก แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ตามประมวลการสอนของกระทรวงศึกษาธิการในวิชาศีลธรรมนั้น ไม่มีกล่าวถึงเรื่องสังสารวัฏ เรื่องกฎของกรรมและเรื่องอื่น ๆ ที่จะทำให้เข้าใจเรื่องเหล่านี้ แม้แต่ในหนังสือศาสนาคุณ ซึ่งยังคงใช้เป็นหลักสูตรอยู่ทุกวันนี้ ก็ไม่มีกล่าวถึงเช่น

กัน เมื่อข้าพเจ้าได้ริเริ่มเป็นคนแรกให้มีการสอนพุทธศาสนาแก่เด็กที่พุทธนิคมโดยการบัญชาของท่านบัญชา-
 นั้นทะ ข้าพเจ้าก็ได้เริ่มสอนเรื่องเหล่านี้แก่เด็กนักเรียน
 ซึ่งขณะนั้นมีประมาณ ๕๐๐ กว่าคน ปรากฏว่าสอนไม่
 ยากเลย เพราะเด็กพร้อมอยู่แล้วที่จะรับความเชื่อเหล่านี้
 ข้อสำคัญต้องเข้าใจสอนเท่านั้น งานนี้ได้เริ่มกันมาตั้ง
 แต่ พ.ศ. ๒๔๙๒ และข้าพเจ้าได้แต่งแนวการสอนไว้
 เล่มหนึ่ง สำหรับเป็นคู่มือของครู ท่านบัญชา นั้นทะ ได้
 แต่งไว้เล่มหนึ่งเรื่อง คำถามคำตอบเรื่องพระพุทธเจ้า เป็น
 หนังสือสำหรับเด็ก หนังสือทั้งสองเล่มนี้ ได้ใช้เป็นหลัก
 สูตรการสอนเด็กอยู่จนทุกวันนี้ สำหรับเล่มนี้ได้เขียน
 ขึ้นใหม่ทั้งหมด แต่ก็คงใช้แนวของหนังสือเล่มแรกที่
 ข้าพเจ้าเขียนไว้นั่นเอง และได้เขียนเพิ่มเติมอะไรลงไป
 อีกเป็นอันมาก

ความมุ่งหมายของหนังสือเล่มนี้ อยู่ที่ต้องการ
 จะสอนในสิ่งที่เป็นรากฐานอันสำคัญ ของพุทธศาสนา
 เพื่อให้การ สอนวิชาศีลธรรมตามหลักพุทธศาสนา มี

ชีวิตอันแท้จริงความเชื่อเหล่านี้เปรียบประดุจรากแก้ว
 ของต้นไม้ที่เดียว ต้นไม้ที่ปราศจากรากแก้วย่อมอยู่
 ไม่ได้ฉันใด ศีลธรรมที่ไม่มีความเชื่อเหล่านี้เป็นรากฐาน
 ก็ย่อมอยู่ไม่ได้ฉันนั้น ถ้าท่านพิจารณาดูรากฐานแห่ง
 การตรัสรู้ของพระพุทธองค์ เราจะเห็นความจริงข้อ
 ชัดเจน เพราะความเป็นพระพุทธเจ้าของพระองค์ ได้
 เริ่มต้นจากการหยั่งด้วยญาณอย่างแจ่มแจ้งถึงเรื่องการ
 เวียนว่ายตายเกิด แล้วก็กฎของกรรม และในที่สุด
 พระองค์จึงได้ตรัสรู้เรื่องอริยสัจ เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้า
 จึงกล่าวยืนยันได้ว่า ในหลวงรัชกาลที่ ๗ ทรงเข้าใจวิธี
 สอนพุทธศาสนาถูกต้องอย่างยิ่ง หนังสือเล่มนี้เป็นการ
 เขียนตามรากฐานอัน

อนึ่งหนังสือเล่มนี้ควรจะกล่าวถึงพระรัตนตรัยด้วย
 แต่ที่ข้าพเจ้าไม่เขียนก็เพราะเห็นว่า ในโรงเรียนทุกแห่งมี
 สอนกันอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็น หนังสือที่ใช้สอนในเรื่องนี้ก็มี
 ผู้เขียนไว้มากมาย และครุบางคนอาจบ่นว่าหนังสือเล่มนี้
 ไม่เห็นจะเป็นแนวการสอนเด็กได้ เพราะแต่ละบทดูยาก ๆ

ทั้งนั้น ข้าพเจ้าขอแกลงให้ทราบเสียเลยทีเดียวว่า ทั้งจริงก็
 เป็นอย่างนั้น เพราะข้าพเจ้ามุ่งให้ครูเข้าใจมากกว่า ข้าพเจ้า
 ถือว่าเมื่อครูเข้าใจเรื่องนั้นดีแล้ว ครูย่อมจะรู้จักหาวิธีสอนที่
 เหมาะได้เอง ที่เขียนไว้เพื่อให้รู้จักแนวทางเท่านั้น และ
 ด้วยเหตุนี้เหมือนกันที่ข้าพเจ้าไม่ได้แยกชั้นไว้ด้วย แต่
 อยากรู้ก็ตาม ถ้าปรากฏว่า การสอนตามแบบนี้ ได้รับการ
 นิยมแพร่หลายจากบรรดาครู ข้าพเจ้าก็คิดที่จะปรับปรุง
 การเขียนเพื่อให้เหมาะสมเป็นชั้น ๆ ไปในโอกาสต่อไป

พร รัตนสุวรรณ

สวนพุทธธรรม เชียงใหม่

๔ สิงหาคม ๒๔๙๗

คำาชแจง

เรื่องแนวการสอน

การสอนและการอบรมวิชาพุทธศาสนาให้แก่เด็ก ประการแรกผู้สอนจำเป็นต้องรู้ว่าอะไรเป็นจุดหมายอันสำคัญและเป็นหลักการอันสำคัญของพุทธศาสนา ท่านเจ้าคุณพุทธทาส ได้ตัดเตอนย้าแล้วย้าอีกเมื่อวันเปิดประชุมครั้งแรกที่สวนพุทธธรรมว่า จุดหมายและหลักการสำคัญในการสอนพุทธศาสนา ก็คือ การเร้าจิตใจให้ผูฟังเกิดการกะตือรือร้น ในอันที่จะแสวงหาว่าอะไรคือสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ในชีวิตนี้ ซึ่งสิ่งที่ดีที่สุดที่ท่านหมายถึงนคือ ความบริสุทธิ์

ความสงบ และความสว่างในใจ จุดหมายและหลักการสำคัญของพุทธศาสนาตั้งแต่ชั้นต่ำถึงชั้นสูง อยู่ที่ต้องการให้มนุษย์ชาติทั้งหลาย ได้เข้าถึงภาวะเหล่านั้น เพราะภาวะเหล่านั้นแหละคือรากฐานอันแท้จริงของศีล-

ธรรม นี้แหละบันไดนำไปสู่สวรรค์ ทั้งเป็นพื้นฐาน
 ของความหลุดพ้นตั้งแต่ชนต่ำถึงชนสูง และเป็นภูมิภาค
 แห่งสติปัญญาอันถูกต้องของมนุษยชาติ ขอให้เข้าใจว่า
 สติปัญญาอันสมบูรณ์และถูกต้องจริง ๆ นั้น ไม่ใช่เกิด
 จากการศีกษาอย่างเดียว ต้องได้อาศัยพื้นฐานแห่งภูมิ-
 ธรรมด้วยจึงจะสมบูรณ์ เช่นคนบางคนเฉลียวฉลาด
 และรู้อะไรมากมาย แต่ใจตัวย่อมหาความสุขสมบูรณ์
 แห่งชีวิตไม่ได้ คำว่า ใจดำ ก็คือใจที่ขาดความบริสุทธิ์
 ขาดความสงบ เยือกเย็น ขาดความสว่างในธรรมอย่าง
 มาก สิ่งที่เรียกว่านิพพานก็คือ ความสงบ ความบริสุทธิ์
 และความสว่างอย่างสุดยอดนั่นเอง

อนึ่ง ภาวะเหล่านี้ที่จริงก็เป็นสิ่งที่ทุกคนจะได้
 โดยไม่ยาก เพราะโดยปกติมนุษย์ทุกคนแม้จะเลวสักปาน
 ไต ก็มีบางครั้งบางคราวที่เขาได้พบภาวะเหล่านี้ และ
 ทุกครั้งที่เขาได้พบกับภาวะเหล่านี้ซึ่งจะมากหรือน้อย จะ
 เป็นแท้หรือเทียมก็ตาม ทุกคนก็ได้รับประโยชน์อย่าง
 สมค่าตามฐานะของตน ฉะนั้น ในการสอนพุทธศาสนา

แม้แต่เด็ก ๆ เราควรคำนึงถึงหลักสามประการนี้ไว้เสมอ
 หาวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้เด็กได้เข้าถึงภาวะเหล่านี้ตามสม-
 ควรแก่วัยของเด็ก อย่าเข้าใจผิดว่าภาวะเหล่านี้ไม่จำเป็น
 แก่เด็ก หรือเห็นว่าสูงเกินไปสำหรับเด็ก ที่จริงถ้าเข้าใจ
 สอน เด็กทุกคนจะสามารถเข้าใจและเข้าถึงได้ อย่า
 ลืมว่าความบริสุทธิ์ ความสงบ และความสว่าง แม้จะ
 เกิดเพียงเล็กน้อยก็เป็นสิ่งที่มีคุณค่าสูง และจำเป็นแก่
 ชีวิตอย่างมาก อย่าเห็นเป็นเรื่องขี้เหร่ว่าเป็นไปไม่ได้
 สำหรับเด็ก ขอให้คิดดู แม้ว่าเราจะอาบน้ำกันอยู่ทุก
 วัน ๆ ละหลายหน ตัวเราก็คงยังสกปรกอยู่นั่นเอง ถึง
 กระนั้นก็ไม่มีการคิดว่า การอาบน้ำไม่จำเป็นหรือไม่มี
 ประโยชน์ ข้อนั้นฉันใด การพยายามเพื่อให้เข้าถึงภาวะ
 เหล่านี้ก็เช่นเดียวกัน และกลับจะเป็นการจำเป็นยิ่ง
 กว่านั้นเสียอีก เพราะใจของคนเราถ้าไม่หมั่นชำระล้าง
 บ่อย ๆ ก็จะเกิดการสกปรก จนต่อไปล้างไม่ไหวทีเดียว
 เพราะฉะนั้นขอให้ถือว่าการพยายามเพื่อให้เด็กเข้าถึงจุด
 นี้เป็นหลักการสำคัญยิ่ง

อนึ่ง ในการสอนเพื่อให้เข้าถึงจุดนี้ เราจะได้มีวิธีการที่ดีอยู่อย่างหนึ่งแล้ว คือการสวดมนต์ไหว้พระสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยทุก ๆ วัน วิธีการเหล่านี้ถ้าว่าได้ทำไปด้วยการรู้ความหมายอย่างลึกซึ้งแล้ว จะได้ผลในทางทำใจให้บริสุทธิ์ และสงบเยือกเย็น อย่างมากมายทีเดียว ทั้งจะเกิดความสว่างในธรรมได้โดยง่ายตายด้วย แต่ทุกวันนี้เรากลับพบว่า วิธีการเหล่านี้ไม่ได้ผล เพราะเด็ก ๆ มักจะว่าตาม ๆ กันไปพอเป็นพิธีเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพราะไม่เข้าใจความหมายนั่นเอง ฉะนั้นในการสวดมนต์สรรเสริญคุณพระรัตนตรัย ถ้าหากครูได้ชี้แจงให้นักเรียนเข้าใจความหมายให้ลึกซึ้งไปที่ละน้อย ด้วยการแปลให้ฟัง และหาตัวอย่างมาประกอบ หรือถ้ายิ่งได้แต่งเป็นบทเพลงที่ไพเราะ ใช้คำง่าย ๆ ให้เด็กร้องเป็นหมู่ ก็จะได้ผลยิ่งขึ้นอีกหลายเท่า

แต่อย่างไรก็ตาม การให้การศึกษาและการอบรมที่จะนำไปสู่ผลดังกล่าวมานั้น ในชั้นแรกจำเป็นต้องวางรากฐาน ความรู้ให้ถูกต้องเสียก่อน ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่า

แนวการสอนควรจะยึดเรื่องมรรค ๘ เป็นหลัก เพราะมรรค ๘ เป็นหลักของพุทธศาสนาที่แท้จริง เป็นทางแน่นอนที่จะนำไปสู่ผลดังกล่าว และเป็นหลักการครองชีพที่สากลมาก สามารถเข้ากันได้กับวิถีแห่งการครองชีพที่ดีทั้งหลายของโลก ทั้งเมื่อได้รู้แนวทางแล้ว ก็จะไปประพฤติในชีวิตประจำวันได้ทันที ไม่ทำให้ความรู้ที่เรียนมาเป็นหมัน

มรรค ๘ ข้อแรก คือ สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ คนเราจะทำอะไรผิดหรือถูก บังคับอันแรกก็คือความเห็นนี้เอง ถ้าลงผิดแล้ว ทำอะไร พูดอะไร คิดอะไร ก็ผิดตามกันไปหมด ฉะนั้นบทเรียนอันแรกที่จะพึงให้แก่เด็ก ก็คือ ความเห็นชอบ แต่ก็มีปัญหาว่า ความเห็นชอบตามหลักในพุทธศาสนาคืออะไร?

ในธรรมจักรกัปวัตตนสูตร ซึ่งเป็นปฐมเทศนาของพระพุทธองค์ ได้ทรงอธิบายไว้ว่า สัมมาทิฏฐิ คือการรู้จักทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และหนทางให้ถึงความดับทุกข์ แต่นักเป็นคำอธิบายสำหรับผู้ที่มีภูมิธรรมสูงมาแล้ว

เท่านั้น ผู้ที่จะเข้าใจซึ่งในความหมายเหล่านี้ ต้องได้ผ่าน
ความเข้าใจดังที่จะกล่าวต่อไปนี้เสียก่อน

ในอบัณณกสูตร พระพุทธองค์ได้ทรงเล่าถึง
ลักษณะแห่งมิจฉาทิฏฐิและสัมมาทิฏฐิให้พวกพราหมณ์
ทั้งหลายฟังว่า “ดูก่อนท่านคฤหบดีทั้งหลาย มีอยู่สมณ-
พราหมณ์บางพวกมีวาตะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า

๑. นตฺถิ ทินฺนํ การให้ทานไม่มีผล
๒. นตฺถิ ทิฏฐิ การบูชาไม่มีผล
๓. นตฺถิ หุตํ การเคารพณ์บถือไม่มีผล
๔. นตฺถิ สุกฺกทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก
ผลหรือวิบากของกรรมดีกรรมชั่วไม่มี
๕. นตฺถิ อํ โลกํ โลกนํไม่มี คือสัตว์ในโลก
อื่นมาเกิดในโลกนี้ไม่ได้ (เพราะตายแล้วสูญ)
๖. นตฺถิ ปโร โลกํ คือโลกอื่นไม่มี สัตว์ในโลก
นี้ไปเกิดในโลกอื่นไม่ได้ (เพราะตายแล้วสูญ)
๗. นตฺถิ มาตา คุณของมารดาไม่มี
๘. นตฺถิ ปิตา คุณของบิดาไม่มี

๕. นตฺติ โอปปาทิกา พวกโอปปาติกะกำเนิด
คือพวกที่เกิดมาโดยไม่ต้องอาศัยพ่อแม่ไม่มี (คือพวก
เทวดาไม่มี)

๑๐. นตฺติ สมณพราหมณา สมฺมกฺคตา สมฺมา-
ปฏฺธิปฺปนา เข อิมญฺจ โลกํ ปฺรณฺจ โลกํ สขํ อภิญฺญา
สจฺฉนฺคฺวา ปเวเทนฺคิ สมณพราหมณฺ์ ผู้ประพฤติกฎีปฏิบัติ
ชอบ ได้บรรลุธรรมอันชอบ (คือบรรลุอภิญญา มรรคผล
และนิพพาน) รู้แจ้งซึ่งโลกนี้และโลกอื่นด้วยตนเองแล้ว
ให้คนอื่นรู้ได้ด้วย ไม่มี

ความเห็นทั้ง ๑๐ อย่างนี้เรียกว่านัตถิกทิกฺกุณฺโณ เป็น
มิจฉาทิกฺกุณฺโณ เหตุไรจึงจัดเป็นมิจฉาทิกฺกุณฺโณ พระพุทธองค์
ได้ทรงให้เหตุผลดังต่อไปนี้ :—

“ดูก่อนคฤหบดี ผู้ที่มีความเห็นอย่างนี้ เป็นที่หวัง
ได้ว่าเขาย่อมเบื่อหน่ายในกุศลธรรม ไม่นิยมยินดีในการที่
จะทำให้กาย วาจา ใจ อยู่ในความสุจริต จะถือและปฏิบัติ
อยู่แต่ในทางกายทุจริต วาจทุจริต และมโนทุจริต ข้อนั้น
เพราะเหตุอะไร? ก็เพราะเขาไม่เห็นโทษ ไม่เห็นความต่ำ
ทราม ไม่เห็นความเศร้าหมองของอกุศลธรรม และไม่เห็น

อานิสงส์ในการออกจากอกุศลธรรม ไม่เห็นคุณแห่งความ
บริสุทธิ์ของกุศลธรรม

อนึ่งปรโลกมีอยู่จริง ๆ แต่เขากลับเห็นว่าไม่มี ความ
เห็นของเขาเช่นนั้นนับว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิ และความคิดที่ว่า
ปรโลกไม่มี ก็เป็นมิจฉาสงกับปะ คิดผิด คำพูดที่ว่า
ปรโลกไม่มี ก็เป็นมิจฉาวาจา

อนึ่ง พระอรหันต์ทั้งหลายย่อมรู้อยู่แก่ใจว่า ปรโลก
มีอยู่ ฉะนั้นผู้ที่ถือว่า ปรโลกไม่มี จึงได้ชื่อว่า เป็นปฏิบัตกษ
ต่อพระอรหันต์ทั้งหลายอีกด้วย และในเมื่อตัวเองถือเช่น
นั้นแล้วสอนคนอื่นให้เชื่อตาม ย่อมได้ชื่อว่า เป็นผู้ประกาศ
อสังกรรม และด้วยอสังกรรมที่ตัวเองประกาศออกไปเช่น
นั้นย่อมจะเป็นเหตุให้ยกตนข่มคนอื่นอีกด้วย (อสังกรรม
ไม่คงทนต่อการพิสูจน์ และผู้ประกาศอสังกรรมใจย่อมไม่
สูง ฉะนั้นในเมื่อถูกคัดค้านก็มักจะใช้วิธีข่มผู้อื่นเพื่อเอา
ชนะ) และย่อมละศีลได้ง่ายแล้วประพฤติดู้อยู่ในทางทุจริต
ดูก่อนคฤหบดีทั้งหลาย เพราะอาศัยมิจฉาทิฎฐิเป็นบัจฉัย
ย่อมก่อให้เกิดอกุศลธรรมไม่น้อยทีเดียว

อนึ่ง ในเรื่องปรโลกนั้นจะกฤหบดี สำหรับคนที่ฉลาด เขาย่อมคิดอย่างนั้นว่า ถ้าหากว่าปรโลกไม่มี คนที่ทำบาปไว้ก็นับว่าปลอดภัยไป แต่ถ้าหากว่าปรโลกมีจริง คนที่ทำบาปตายไปแล้วก็จักเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หรือแม้จะไม่พุดถึงปรโลก แต่คนที่มีความเห็นผิดและเป็นผู้ศรัทธาย่อมถูกวิญญูชนตีเตียนในโลกลูกเอง เพราะฉะนั้น คนที่มีความเห็นผิดจะต้องประสบผลร้ายถึงสองทาง คือ ถูกตีเตียนในโลกลูก และเมื่อตายไปแล้วก็จะเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก อีกด้วย”

ข้อความในพระสูตรที่แปลออกมานี้ เป็นหลักสำคัญมาก จากสูตรนี้เราจะพึงเห็นแนวทางแห่งการอบรมเด็กได้ชัดเจนทีเดียวว่า เราควรจะปลูกฝังความเชื่ออะไรลงก่อน บางคนอาจเห็นว่าไม่จำเป็นก็ได้ ซึ่งถ้าใครเห็นเช่นนั้น ก็ขอให้นึกถึงรากฐานแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ ก่อนแต่พระองค์จะได้ตรัสรู้หรือริยัจจะคือพระองค์ได้ตรัสรู้ปุพเพนิวาสานุสติญาณ และจตุปปาตญาณก่อน ซึ่งจากญาณทั้งสองนี้แหละที่ทำให้พระองค์ทรงกลายยืนยันได้ว่า ความเห็นอย่างนั้นผิด และ

การเข้าใจร้อยสัจอย่างลึกซึ้งนั้น ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้โดยง่ายก็ยังมี ความเชื่อผิด ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว เพราะจะเห็นเป็นหน้าที่อันจำเป็นที่จะต้องแนะนำสั่งสอนมิให้เด็กมีความเข้าใจผิดเช่นนั้น และควรจะนึกถึงหลักอันหนึ่งว่า ความเชื่อที่แม้จะยังไม่เห็นเหตุผล แต่ถ้าเห็นว่าเชื่อแล้วจะมีประโยชน์ ก็ควรสอนให้เด็กเชื่อ และควรเข้าใจด้วยว่า เรื่องบางอย่างต้องเชื่อก่อนจึงจะเห็นเหตุผล เนื่องจากเรื่องนั้นมีความสำคัญอยู่มาก ฉะนั้นจึงควรพิจารณาความหมายในสูตรนี้ให้ลึกซึ้ง

ความเห็นผิดข้อที่ ๑.๒.๓. ไม่มีปัญหามาก เพราะเข้าใจกันดีอยู่แล้ว แต่ข้อ ๔ ที่ว่าผลหรือวิบากของกรรมดีกรรมชั่วไม่มี ควรสนใจให้มาก เพราะเดี๋ยวนี้คนเห็นผิดอย่างนี้กันมาก เดี่ยวนี้คนทั้งหลายมักเห็นว่าการกระทำจะดีหรือชั่วไม่ขึ้นอยู่กับตัวการกระทำ แต่อยู่ที่ว่าการกระทำนั้น ๆ มีผู้เห็นหรือเปล่า? มีผู้สรรเสริญหรือเปล่า? เขาให้ผลตอบแทนที่ตัวเองชอบหรือเปล่า? ถ้าปรากฏว่า มีผู้เห็น มีผู้ให้รางวัล มีผู้สรรเสริญ การกระทำนั้นให้ความสุขในปัจจุบันแก่เขาได้ เขาก็ถือว่า

การกระทำนั้นดี ถ้าได้ผลตรงกันข้ามจากนี้ เขาก็ถือว่า
ไม่ดี การกระทำต่าง ๆ จะมีผลกับชีวิตนี้เท่านั้น ผู้ที่มี
มิตินั้นแหละ คือผู้ที่พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นผู้เห็นว่า
ว่าผลหรือวิบากของกรรมดีกรรมชั่วไม่มี

ข้อ ๕. ๖. เห็นว่าโลกนี้โลกอื่นไม่มี คำพูดนี้ฟัง
เข้าใจยาก สำหรับผู้ที่ไม่อ่านข้อความในที่อื่น ฉะนั้น
จะยกบาลีในที่อื่นมาเทียบให้ดูก่อน

ในคัมภีร์มหาวรรค สยัตตนิกายหน้า ๕๕๐ พระ
พุทธเจ้าได้ตรัสข้อความไว้ตอนหนึ่งว่า “สัตว์ทั้งหลาย
ตายจากโลกนี้แล้วไปเกิดในโลกอื่น หรือจากโลกอื่นมา
สู่โลกนี้ก็ได้อ” นี่หมายความว่า วิญญาณของสัตว์ทั้ง
หลายอาจจุติจากโลกนี้แล้วไปสู่โลกอื่น เช่นสมมติว่าไป
โลกพระอังคาร ถ้าหากว่าในโลกนี้มีคน หรืออาจจาก
โลกพระอังคารมาสู่โลกนี้ก็ได้อ คำว่าโลกนี้ไม่มี ท่าน
อธิบายไว้ในอรรถกถาว่า หมายถึงว่าโลกนี้ไม่มีสำหรับ
ผู้ที่อยู่โลกอื่น คือผู้ที่อยู่โลกอื่น ตายแล้วจะมาเกิดใน
โลกนี้ไม่ได้ เพราะตายแล้วก็สูญ โลกอื่นไม่มีก็หมายถึง

ความว่า โลกอื่นไม่มีสำหรับผู้ที่อยู่ในโลกนี้ คือ คนในโลกนี้จะไปเกิดในโลกอื่นไม่ได้

อีกนัยหนึ่ง ปรโลก หมายความว่าโลกหน้า คือ หมายถึงชาติหน้า ซึ่งอาจจะเป็นชาติหน้าในโลกนี้หรือโลกไหนก็ได้

ความเชื่อว่าตายแล้วเกิดอีกได้ ในเมื่อยังมีกิเลสอยู่^๕ เป็นหลักสำคัญอันหนึ่งของพระพุทธศาสนา เป็นรากฐานแห่งความเชื่อในกฎของกรรม คนที่ไม่เชื่อเรื่องนี้ ย่อมจะเชื่อกฎของกรรมสนิทใจไม่ได้ และในเมื่อไม่เชื่อในกฎของกรรม ก็แน่นอนเหลือเกินว่า ภูมิธรรมที่สูงย่อมมีไม่ได้ และเมื่อภูมิธรรมที่สูงไม่มี ก็^๖เป็นของแน่^๗ว่า เขาจะประสบความรอดไม่ได้เลยเป็นอันขาด เพราะฉะนั้น การปลุกฝังความเชื่ออันนี้ จึงเป็นความจำเป็นอันแรก เสมือนหนึ่งรากของต้นไม้จำเป็นต้องมีก่อนลำต้นนั้นเกี่ยว

ข้อ ๗.๘. เห็นว่า คุณของมารดาบิดาไม่มี มตินี้เราเริ่มพบกันแล้วในหมู่นักศึกษาบางประเภท คนเหล่านี้ถือว่า พ่อแม่ไม่มีสิทธิ์ที่จะทวงบุญคุณจากลูก

เพราะลูกที่เกิดมา เกิดขึ้นตามกฎธรรมชาติ และจาก
 ความสนุกของพ่อแม่ ยิ่งกว่านั้น พ่อแม่บางคนไม่ยอม
 ให้ลูกเกิดมาแต่ลูกก็เกิดมาจนได้ เมื่อตัวเองสร้างขึ้นมา
 ก็จำเป็นต้องเลี้ยงดู การเลี้ยงเป็นหน้าที่อัน
 จำเป็นของพ่อแม่ พ่อแม่ทุกคนมีหน้าที่โดยธรรมชาติที่
 จะต้องเลี้ยงลูก และลูกก็ต้องไปเลี้ยงลูกของตนต่อ ๆ
 ไปอีก ถ้าลูกคนใดจะไม่เลี้ยงพ่อแม่ ก็ไม่ถือว่าผิดแต่
 อย่างใด แต่พ่อแม่ที่ไม่เลี้ยงลูกนั้นแหละผิดหน้าที่โดย
 ตรง นี่คือนิติของนักศึกษาบางประเภท ซึ่งไปตรงกัน
 กับลักษณะของมิฉาปฏิวัติในครั้งพุทธกาล

ข้อ ๙. เห็นว่าพวกโอปปาติกะกำเนิดไม่มี ที่
 จริงเรื่องนี้ในปัจจุบันเรายังหาตัวอย่างพิสูจน์ไม่ได้ และ
 เป็นเรื่องที่ค่อนข้างเชื่อยาก แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้มี
 เหตุผลเกี่ยวโยงกับธรรมชั้นสูง ๆ อยู่มากทีเดียว ถ้าตัด
 ออกจะทำให้อธิบายธรรมชั้นสูงไม่ได้ และเกี่ยวกันกับ
 ปัญหาเรื่องนรก—สวรรค์ และเรื่องกำเนิดชีวิตอันแรก
 และปัญหาว่าเมื่อโลกนี้สลายแล้ว วิญญาณของสรรพ
 สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้จะอยู่ในสภาพอะไร แต่อย่างไรก็

ดีสำหรับเด็กเล็ก ๆ จะไม่สอนเลยก็ได้ แต่เด็กที่โตควรสอนให้รู้ไว้บ้าง เรื่องนี้จะมีอธิบายทีหลัง

ข้อ ๑๐. เห็นว่า สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ผู้บรรลุลหรรณมอันชอบ ผู้รู้แจ้งซึ่งโลกนี้โลกอื่น แล้วสอนให้คนอื่นรู้ได้ด้วย ไม่มี

ข้อนี้เป็นสิ่งที่น่าใคร่ครวญอย่างยิ่ง เรามักจะพบคนทั่วไปพูดกันว่า การตัดกิเลสเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะผิดกฎธรรมชาติ และตัวอย่างจริง ๆ ของบุคคลที่สามารถยืนยันได้ว่า เป็นผู้ที่จะกิเลสได้เด็ดขาดก็หาไม่ได้ง่ายนัก แม้หากว่าจะมีอยู่จริง ๆ ก็ไม่มีใครกล้าแสดงออกมา ฉะนั้นจึงเป็นโอกาสของผู้ที่จะยืนยันว่า การละกิเลสเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และความเห็นนี้ย่อมจะลามปามไปถึงว่า แม้พระพุทธเจ้าที่ถือกันว่าเป็นผู้บริสุทธิ์นั้น ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้เช่นกัน ครั้นแล้วก็จะเห็นว่า การปฏิบัติเพื่อละกิเลสเป็นสิ่งที่น่าขบขัน แล้วจะเกิดดูหมิ่นในพระสงฆ์ และเห็นธรรมเป็นสิ่งที่ไร้สาระ แล้วตัวเขาเองก็จะปล่อยให้เป็นไปได้ตามอำนาจของกิเลส ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นการจำเป็นมากที่จะต้องสอนเด็ก ๆ ให้เข้า

ใจเรื่องนี้ถูกเสียตั้งแต่แรก ๆ เพราะถ้าปล่อยไว้ให้เข้าใจผิดจนเกิดนิสัยเสียแล้วจะแก้ภายหลังยากมาก ทั้งสิ่งจูงใจที่จะชักนำให้เด็กเกิดเห็นผิดก็มีมาก หลักวิชาที่จะสนับสนุนก็มีไม่น้อย

มิจนาก็ปฏิวัติพระองค์ทรงแสดงไว้ในอภินิหารสูตรนี้ยังมีอีกสองอย่าง คือ อภิรียทฎฎิกับอเหตุกทฎฎิ

อภิรียทฎฎิ แปลว่า ความเห็นว่าไม่มีกรรม คือคนประเภทนี้เห็นว่า แม้จะฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ หรือทำบาปอย่างไรก็ตาม ไม่มีบาป การบุญก็เช่นกัน แปลว่าคนประเภทนี้ไม่ถือบุญถือบาป

อเหตุกทฎฎิ แปลว่า ความเห็นว่าไม่มีเหตุ หมายความว่าคนเราจะได้ดีมีสุข หรือได้ชั่วมีทุกข์อย่างไร สุดแล้วแต่ความบังเอิญ หรือโชคดีโชคร้าย เหตุของมันแท้ ๆ ไม่มี อีกนัยหนึ่งหมายความว่าคนเราจะบริสุทธิ์ หรือเศร้าหมองอย่างไร ตัวของตัวเองทำให้กับตัวเองไม่ได้ เมื่อถึงคราวบริสุทธิ์หรือเศร้าหมอง ก็บริสุทธิ์และเศร้าหมองขึ้นมาเอง แปลว่าคนประเภทนี้ถือโชคกลาง

มิจฉาทิฏฐิ^๕ทั้งหมดที่พระองค์ตรัสไว้อยู่ ๖๒ อย่าง แต่ใน ๖๒ อย่างนั้น เมื่อสรุปแล้วก็มีเพียง ๒ อย่าง คือ อุจเจตทิฏฐิ^๕ ความเห็นว่าตายแล้วสูญ กับ สัสสตทิฏฐิ^๕ ความเห็นว่ามียัตตาเป็นของเที่ยงแท้ยั่งยืน มิจฉาทิฏฐิ^๕ ทั้ง ๓ ดังที่กล่าวมาแล้ว (คือ นัตถิกทิฏฐิ^๕ อภิรียทิฏฐิ^๕ อเหตุกทิฏฐิ^๕) จัดอยู่ในประเภทอุจเจตทิฏฐิ^๕ อุจเจตทิฏฐิ^๕ ท่านอธิบายว่าเป็นสิ่งที่ร้ายมาก คนที่ถืออุจเจตทิฏฐิ^๕ ไว้อย่างแน่นแฟ้น มีแต่จะดึงลงสู่อบายเท่านั้น จะไปสวรรค์ไปนิพพานไม่ได้เลยเป็นอันขาด ส่วนผู้ที่ถือ สัสสตทิฏฐิ^๕ นั้นถึงอย่างไร เขาก็ยังเชื่อในเรื่องบุญเรื่องบาป เชื่อนรกเชื่อสวรรค์ เชื่อว่าตายแล้วเกิด ยังเกรงกลัวต่อบาปกรรม และรักที่จะทำความดี ฉะนั้นจึงมีโอกาสไปสวรรค์ได้ เป็นแต่จะบรรลุมรรคผลนิพพานไม่ได้ เพราะตราบไต่ยังมีความเห็นผิดอยู่ จะไปนิพพานไม่ได้เป็นอันขาด

ได้กล่าวมาแล้วว่า แนวการสอน ก็คือมุ่งให้ทุกคน เดินตามมรรคมืองค์ ๘ ในองค์ ๘ นั้นสัมมาทิฏฐิ^๕ เป็นข้อแรกที่จะต้องปลูกฝังลงก่อน การปลูกฝังสัมมาทิฏฐิ^๕

ก็คือ การซักถามความเข้าใจของเด็กในปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ พยายามล้วงเอาความรู้สึกนึกคิดของเด็กออกมา ถ้าปรากฏว่าเด็กคนใดมีความเข้าใจผิดตั้งที่กล่าวมาแล้ว ก็พยายามชี้แจงให้เด็กเข้าใจให้ถูก ความเข้าใจที่ถูกต้อง ก็คือ ความเข้าใจที่ตรงกันข้ามกับที่กล่าวมาแล้ว เมื่อเด็กมีความเข้าใจถูกในขั้นมูลฐานแจ่มใสดีแล้ว ต่อไปจึงค่อยสอนให้เด็กรู้จักความหมายของสัมมาทิฏฐิในขั้นสูง และสอนให้เด็กเข้าใจความหมายของมรรคข้ออื่น ๆ

แต่อย่างไรก็ดี การที่จะปลูกฝังสัมมาทิฏฐิ ให้แก่เด็กนั้น ไม่ใช่จู้จี้ ก็ตั้งต้นสอนมรรค ๘ ที่เดียว เริ่มตั้งแต่สัมมาทิฏฐิเป็นต้นไป เท่าที่พูดมาแล้วเป็นเพียงแนวทางให้ดูเท่านั้น ต่อไปนี้คือหัวข้อที่จะสอนเป็นบท ๆ ไปตามลำดับ เพื่อที่จะให้เกิดผลดังที่กล่าวมาแล้ว

บทที่ ๑

กายกบใจ

ความมุ่งหมาย และเหตุผล

ตามหลักพุทธศาสนา ผู้ที่จะเรียนธรรมให้เข้าใจ ซึ่งจริง ๆ บทเรียนอันแรกก็ต้องเรียนเรื่องเบญจขันธ์ เบญจขันธ์ก็คือเรื่องกายกบใจ เมื่อเข้าใจเรื่องนั้นแล้ว จึงจะสามารถเข้าใจเรื่องมรรค ๘ โดยชัดเจน และเกิดความพอใจอย่างสูงในอันที่จะปฏิบัติตามมรรค ๘

อีกประการหนึ่ง ความจำเป็นที่ต้องเรียนเรื่องนี้ ก่อน ก็เพื่อให้นักเรียนรู้จักแยกแยะสิ่งที่เรียกว่า ตัวเรา ในแนวของธรรมให้เป็นตั้งแต่ในวัยเด็ก และให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่าตัวเราถูกต้องตามความเป็นจริง เมื่อเด็กรู้จักคิด ในแนวนี้เป็นตั้งแต่วัยเด็ก ผลที่จะพึงได้ก็คือจะไม่ทำให้เด็กเข้าใจตัวตนผิด การเข้าใจตัวตนผิด เป็นสิ่งที่ร้าย มาก มักจะก่อให้เกิดอุจเฉททิฏฐิ หรือไม่กัศัสสตทิฏฐิ

อย่างไรอย่างหนึ่งเสมอ ยิ่งกว่านั้น ความเย่อหยิ่ง อวดดี ความแข็งกระด้าง ความเห็นแก่ตัว และความหยาบคายต่าง ๆ ตลอดจนความทุกข์โศกเป็นอันมาก ย่อมเกิดขึ้นเพราะความเข้าใจตัวตนผิด ความเข้าใจตัวตนผิด พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่าสักกายทิฏฐิ ซึ่งเป็นสังโยชน์อันหนึ่ง และเป็นข้อแรกในบรรดาสังโยชน์ทั้ง ๑๐ สังโยชน์ แปลว่าเครื่องผูกมัดตรึงให้อยู่กับความทุกข์หรือความชั่วร้าย ผู้ที่จะเข้าสู่อริยมรรค ต้องละข้อนี้ให้ก่อน เมื่อละข้อนี้ได้ ก็จะทำให้ละข้ออื่น ๆ ได้อีกเป็นอันมาก ทั้งจะเข้าถึงความเยือกเย็นความสุขุมและความบริสุทธิ์ได้ง่ายด้วย ฉะนั้นจึงเป็นการจำเป็นมากที่จะต้องอบรมให้เด็กรู้จักสิ่งที่เรียกว่าตัวตนถูกต้องตามความเป็นจริงไปตั้งแต่เล็ก ๆ

บางคนอาจเห็นว่าเรื่องนี้สูงเกินไปสำหรับเด็กก็ได้ แต่ที่จริงไม่สูง เรื่องนี้สอนให้ง่ายอย่างไรก็ทำได้ ข้อสำคัญอยู่ที่วิธีสอนเท่านั้น และบางคนอาจเห็นว่ายังไม่จำเป็นสำหรับเด็กก็ได้ แต่แท้ที่จริงจำเป็นมาก ขอให้คิดดู การที่เราเขียนหนังสือได้อ่านหนังสือออก บัจฉัย

สำคัญก็คือตัวพยัญชนะและสระ สิ่งเหล่านี้เราต้องนึกถึง
 อยู่ทุกขณะที่เดียว ถ้าจำมาผิด แน่นนอนเราก็อ่านผิด
 เขียนผิด ในทำนองเดียวกันสิ่งที่ทุกคนนึกถึงเป็นประจำ
 ตั้งแต่เกิดก็คือตัวเรา ไม่ว่าจะทำอะไร พุดอะไร คิด
 อะไร เป็นต้องปรารภถึงตัวเองก่อนเสมอ เมื่อเป็นเช่น
 นี้ ขอให้คิดว่า คนที่เข้าใจตัวเองผิด เขาทำอะไรโดย
 ปรารภถึงตัวเองนั้น มันจะผิดกันไปสักขนาดไหน โลก
 ได้อยู่ในความเข้าใจผิดอันนี้มานานแล้วเท่าไร ต่อไปได้
 ได้เข้าใจซึ่งในเรื่องนี้แล้วจะรู้สึกสังเวชทันทีว่ามันเป็น
 โรคที่ร้ายกาจมาก มันคอยกัดกินสันติสุขของโลกมา
 อย่างเร็นลับที่สุด ยิ่งกว่าเชื่อโรคใดๆ จะนั้นจึงเป็นการ
 จำเป็นที่จะต้องอบรมเรื่องนี้กันไปตั้งแต่วัยเด็ก จริงอยู่
 เรื่องนี้มีความหมายลึกซึ้งเกินสติปัญญาของเด็กอยู่มาก
 แต่ก็อย่าลืมนะ ถ้าไม่วางพื้นฐานของความเข้าใจในเรื่อง
 นี้ไว้ก่อนแล้ว ต่อไปเด็กจะเข้าใจความหมายที่ลึกซึ้งได้
 อย่างไร

อนึ่ง เด็กนักเรียนทุกคนโดยปกติก็ได้เรียนธรรม
 ชาติวิทยา เรียนเรื่องร่างกาย เรียนเรื่องต้นไม้และสัตว์

เป็นประจำอยู่แล้วทุกโรงเรียน ความรู้ในเรื่องเหล่านี้จะช่วยให้เด็กเข้าใจธรรมง่ายมาก ฉะนั้นเชื่อว่าการสอนถ้าได้เปรียบเทียบกับความรู้เหล่านี้ ก็คงช่วยให้เด็กเข้าใจง่ายมากทีเดียว

รายการสอน

๑- สอนให้เด็กรู้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่าตัวเรามี ๒ อย่าง คือ กายกับใจ ทุกครั้งที่เรานึกถึงตัวเรา ก็หมายความว่าเรานึกถึงร่างกายส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือไม่ก็นึกถึงใจนอกจากนี้แล้ว เรามีสิ่งใดที่ควรจะเรียกได้ว่าเป็นตัวเราไม่ ถึงแม้ในเวลาที่เราพูดถึงคนอื่นก็เหมือนกัน เราย่อมจะพูดถึงกายหรือใจของเขา

๒. กาย คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ ฯลฯ ใจคือความรู้ สึกนึกคิด เวลาสอนให้แยกแยะส่วนต่างๆ ของกายและใจออกไปแล้วตั้งปัญหาถามว่า เหตุใดเราจึงเรียกสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นตัวเราหรือของ ๆ เรา และให้ข้อสังเกตแก่นักเรียนว่า กายเจริญเติบโตจากอาหาร ส่วนใจเจริญเติบโตจากการศึกษา กายเป็นสิ่งที่เห็นได้ ส่วนใจเห็นไม่ได้สัมผัสไม่ได้ แต่รู้ได้ด้วยใจของเราเอง

๓. กายกับใจเกี่ยวข้งกัน โดยใจเป็นผู้ควบคุม การเคลื่อนไหวของร่างกาย แต่ถ้ากายบ่วย ใจก็บ่วย ด้วยเหมือนกัน เช่นถ้ากายอ่อนเพลีย ใจก็เพลียด้วย และบังคับกายไม่ได้ ฉะนั้นจึงต้องบำรุงกายและใจไปพร้อม ๆ กัน

๔. ย้ำให้นักเรียนเข้าใจว่า โดยที่แท้จริงใจสำคัญ กว่ากาย เพราะใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว (สำหรับนักเรียนชั้นสูง เราอาจชี้ให้เห็นว่า ใจได้ควบคุมร่างกายทุกส่วน ทั้งภายในภายนอก ใจเป็นผู้สร้างสรรค์และควบคุมร่างกายมาตั้งแต่แรกเกิด) คนเราจะทำอะไร สำเร็จแค่ไหน อย่างไร ขึ้นอยู่กับการศึกษาอบรมใจ แล้วชี้ให้เห็นว่า ความรู้ความสามารถต่าง ๆ ที่ศึกษามา อบรมมา ทั้งหมดไปรวมอยู่ที่ใจ เพราะใจมีความรู้ ความสามารถ เราจึงได้ทำอะไรเป็นผลสำเร็จ แต่ทุกครั้งที่ถึงเรื่องนั้น - อย่าลืมที่จะเน้นให้นักเรียนเข้าใจ ด้วยว่าลำพังใจอย่างเดียว ถ้ากายไม่แข็งแรง ก็ทำอะไรไม่สำเร็จเหมือนกัน

๕. ใจอยู่ที่สมอง จะสังเกตได้ว่า เวลาคิดอะไร มาก ๆ จะปวดหัว ถ้าสมองพิการหรือเสื่อม ความจำ ก็เสีย ถ้าสมองเป็นอันตราย คนเราจะหมดความรู้สึก และใจแล่นไปมาทั่วร่างกายได้ เช่นความคิดจากใน สมองมาบังคับให้นิ้วมือเขียนตัวหนังสือไปตามความนึก คิดได้ ความรู้สึกที่เกิดจากปลายเท้าวิ่งไปถึงสมองได้

๖. สมองกับใจไม่ใช่สิ่ง ๆ เดียวกัน สมองเป็น รูป คือมีรูปร่างเห็นได้ ส่วนใจเป็นนาม คือเห็นไม่ได้ สัมผัสไม่ได้ ใจเป็นอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่สิงอยู่ในสมอง แต่ ใจจะปรากฏขึ้นมาและยังคงอยู่ในร่างกายนี้ได้ ก็ต่อเมื่อ สมองยังดีอยู่ ร่างกายยังไม่ตายเท่านั้น ถ้าร่างกายตาย เมื่อใด ใจก็ออกจากร่างไปเกิดใหม่ทันที ใจสามารถ แล่นไปในอากาศได้ เหมือนคลื่นวิทยุ และสิ่งใดที่เป็น คุณสมบัติของใจ สิ่งนั้นก็ติดตามใจไปด้วย เหมือนเสียง เพลงต่าง ๆ ที่มากับคลื่นวิทยุฉะนั้น

๗. ร่างกายและใจเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ การ เปลี่ยนแปลงเป็นกฎธรรมดาของชีวิต ถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลง

แปลง คนโง่จะกลายเป็นคนฉลาดไม่ได้ คนเลวก็จะกลายเป็นคนดีไม่ได้ แต่การเปลี่ยนแปลงมีทั้งสองอย่าง คือมีทั้งเลวและดี ร่างกายเปลี่ยนแปลงจากเด็กเป็นหนุ่ม จากหนุ่มเป็นแก่ จากแก่เป็นตาย แล้วก็ขึ้นชู้เก่า ส่วนใจถ้ารับความชั่วไว้มาก ก็เปลี่ยนไปในทางเลว ถ้ารับความดีไว้มาก ก็เปลี่ยนไปในทางดีขึ้นทุกที ใจนั้นโดยที่แท้จริงยิ่งแก่ยิ่งดงาม ถ้าหมั่นศึกษาอบรมในทางดี อยู่เสมอ ซึ่งผิดกับร่างกายยิ่งแก่ยิ่งหมดสวย คนเราถ้าใจสวยแล้วทน แม้จะแก่ก็มีคนรัก

หมายเหตุ

จุดประสงค์ของบทนี้ อยู่ที่ต้องการมิให้เด็กเกิด ความเห็นผิดเป็นอุจเจททิฎฐิ หรือ สัสสตทิฎฐิ การสอนให้เด็กรู้ว่า ในร่างกายมีใจเป็นธรรมชาติอีกส่วน หนึ่งนอกจากร่างกาย เป็นสิ่งที่ออกจากร่างไปได้ใน เวลาตาย เป็นตัวที่รับความดีความชั่วติดตัวไป นี่เป็น การสอนมิให้เด็กเป็นอุจเจททิฎฐิ และเป็นการกระตุ้น เตือนใจให้เด็กรักการทำดี เกลียดการทำชั่ว การสอน

ให้เด็กรู้ว่า ทั้งร่างกายและใจมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุก
 ขณะ ตัวที่ยังยืนแท้อยู่ไม่มี นี่เป็นการสอนมิให้เด็ก
 เป็นสัสสตทิฎฐิ

ข้อที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งในชีวิตของคนเราก็คือ
 ชีวิตของคนๆ หนึ่งเปรียบเหมือนผ้าขาวผืนหนึ่ง ความชั่ว
 เปรียบเหมือนจุดดำอันมีอยู่ในผ้าขาวผืนนั้น โดยปกติ
 ไม่ว่าใคร ย่อมมีทั้งดีและชั่ว แต่คนส่วนมากเมื่อเห็น
 ความชั่วของคนอื่น ก็มักจะบ่นถือว่า ผ่าผืนนั้นดำทั้งผืน
 หรือเมื่อเห็นความดีเด่นอะไร ก็มักจะถือว่า เป็นผ้าขาว
 บริสุทธิ์ทั้งผืน การถือแบบนี้เป็นเหตุให้คนหลงรักหลง
 ชังกันเกินไป และที่สำคัญที่สุดก็คือ มักจะเห็นจุดดำ
 ของคนอื่นเท่านั้น ส่วนจุดดำของตัวเองมองไม่เห็น
 ฉะนั้นในการสอนบทนี้ ครูควรชี้ให้นักเรียนเห็นว่า คน
 เราควรมีเมตตากรุณาต่อกัน ไม่ควรตั้งข้อรังเกียจ
 ความชั่วของคนอื่นจนเกินไป เพราะอย่างน้อยตัวของตัว
 เอง ก็ต้องมีจุดดำไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งในผืนผ้าแห่งชีวิต
 ของตัวเองเหมือนกัน และก็ไมควรรังเกียจคนอื่นจน
 เกินไป เพราะทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงได้

อีกประการหนึ่ง คนทั่วไปมักจะยึดถือตัวเองแรงเกินไป จะเป็นเหตุให้เกิดความหยิ่งหรือความแข็งกระด้างต่อผู้ใหญ่ บางทีก็เกิดการโอ้อวดที่น่าเกลียด หรือไม่ก็เกิดปมของจนน่าขง และมีคนเป็นอันมากคิดทำลายผู้อื่น เพื่อต้องการให้ตัวเด่น สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นเพราะการเข้าใจตัวเองผิด การสอนให้เด็กรู้จักถามตัวเองอยู่เสมอทุกครั้งที่มีความขมหรือดี ว่าตัวที่เขาขมหรือดีในเวลานั้นคืออะไร สอนให้เด็กรู้จักแยกแยะตัวตนออกไปให้ละเอียด แล้วกำหนดขีดขั้นให้ถูกต้องตามความเป็นจริง พร้อมทั้งให้พิจารณาว่า สิ่งที่เราเรียกว่าตัวเราเกิดดับเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ วิชาจะช่วยกล่อมเกล่าใจให้เยือกเย็น และป้องกันมิให้หลงตัวเองได้ดีมาก แต่ข้อสำคัญต้องพยายามสอนให้เด็กหัดคิดแบบนั้นจนเป็นนิสัย จึงจะได้ผล

อนึ่ง เนื่องจากเวลานี้เรายังไม่มีเวลาและโอกาสที่จะแยกสอนเป็นชั้น ๆ ฉะนั้นรายการสอนนี้จึงพูดไว้อย่างกว้าง ๆ เพียงเพื่อให้รู้ว่า ควรจะสอนอะไรบ้างเท่านั้น แปลว่าเด็กทุกคนควรจะตั้งอุบายตามหัวข้อเหล่านี้

นี้ ถ้าเป็นเด็กเล็ก ๆ ก็อธิบายแต่เรื่องง่าย ๆ ถ้าเป็น
 เด็กชั้นสูง ก็แยกแยะหัวข้อและความหมายให้ลึกซึ้งไป
 โดยลำดับ หรือก็ไม่ก็ข้ามหัวข้อที่ไม่จำเป็นสำหรับเด็ก
 นั้น ๆ เสีย เช่นเด็กชั้นมัธยมควรจะสอนให้รู้จักเรื่อง
 เบญจขันธ์ อายตนะ ธาตุสี่ อินทรีย์ห้า ถ้าเป็นเด็ก
 ชั้น ๗. ๘. เมื่อจะสอนในข้อที่สำคัญ ก็ควรยกบาติมา
 ให้ดูเป็นหลักฐาน และเทียบเคียงกับหลักสรีรวิทยาตาม
 ภูมิของเด็กที่มาเรียนด้วย

บทที่ ๒

บุญและบาป

ความมุ่งหมายและเหตุผล

คำสองคำนี้เด็กมักได้ยินบ่อย ๆ แต่น้อยคนที่เข้าใจความหมายถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาจริง ๆ มักจะเข้าใจไปในทำนองอำนาจลึกลับที่ตัวเองเข้าใจไม่ได้ และตัดสินด้วยตนเองไม่ได้ว่าการกระทำอย่างไรแน่เป็นบุญหรือเป็นบาป ในเรื่องนี้มักจะมีปัญหากันไม่สิ้นสุดต่างลัทธิต่างศาสนา ก็มักจะเห็นไปต่าง ๆ กัน ยิ่งกว่านั้น แม้ในศาสนาเดียวกัน แต่เห็นไม่เหมือนกันก็มี ถ้าเราไม่รีบสอนให้เด็กรู้ว่า การบุญและบาปตามหลักพุทธศาสนาแท้ ๆ เป็นอย่างไร อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมอาจชักจูงให้เด็กเห็นบาปเป็นบุญ หรือเห็นบุญเป็นบาปไปได้อย่างมากมาย

อีกประการหนึ่ง คำทั้งสองนี้เราจะเห็นว่าเกี่ยวพันกับชีวิตประจำวัน และมีอิทธิพลมากสำหรับคนที่ไม่มีศรัทธาต่อศาสนา การกระทำอันใดถ้าเอ่ยว่าเป็นบุญ คนที่มีศรัทธาก็จะเต็มใจเสียสละ ถ้าบอกว่าเป็นบาป เขาทั้งหลายก็จะพากันเกรงกลัว ไม่กล้าทำ ในบางกรณีก็มีอิทธิพลยิ่งกว่าอำนาจหรือกฎหมายใด ๆ ฉะนั้นจึงควรจะรักษาคำเหล่านี้ไว้ให้คงเป็นคำศักดิ์สิทธิ์ฝังอยู่ในความรู้สึกของสังคม เช่นกับในครั้งโบราณ เพราะในโลกแห่งศาสนาไม่มีสิ่งใดที่จะจูงใจให้คนทำดี และเกรงกลัวต่อความชั่วเหมือนคำทั้งสองนี้ แต่อย่างไรก็ดี ถ้าเด็กได้รับการบอกเล่าเรื่องนมาอย่างผิด ๆ เด็กที่มีสติปัญญา ก็จะเกิดความลังเลในเหตุผล เพราะคิดไป ๆ ก็จะไปพบข้อขัดแย้ง ทำให้ไม่เชื่อและหมดความเลื่อมใสในการบุญและไม่กลัวบาป ส่วนคนที่มีความสติปัญญาอ่อน ก็อาจถูกหลอกลวงด้วยคำเหล่านี้ได้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องอบรมให้เด็กเข้าใจเรื่องนี้ให้ถูกไปแต่แรก พร้อมทั้งให้เหตุผลไว้ให้ชัดเจนด้วย

รายการสอน

๑. บุญ แปลว่าความดี และการกระทำที่เป็นเหตุให้เกิดบุญตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ มีอยู่ ๑๐ อย่างคือ :-

๑. การให้ทาน
๒. การรักษาศีล
๓. การอบรมใจให้เกิดความบริสุทธิ์และปัญญา
๔. การอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่
๕. การช่วยเหลือในกิจธุระของผู้อื่น
๖. การให้ความดีแก่ผู้อื่น
๗. การยินดีในความดีของผู้อื่น
๘. การฟังธรรม
๙. การแสดงธรรม
๑๐. การมีความเห็นถูกต้องตามคลองธรรม

๒. อีกนัยหนึ่ง บุญ แปลว่าสิ่งที่ชำระใจให้บริสุทธิ์ ซึ่งได้แก่คุณธรรมต่าง ๆ เช่น ความเมตตา-กรุณา ความยุติธรรม เป็นต้น ตบบุญแท้ ๆ หมายถึง

คุณธรรมทุกอย่าง คุณธรรมต่าง ๆ เรียกว่าบุญ เพราะ
คุณธรรมเมื่อเกิดขึ้นในใจแล้ว ย่อมชำระใจให้บริสุทธิ์
การกระทำทั้ง ๑๐ นันท์เรียกว่าเป็นการบุญ ก็เพราะเป็น
การกระทำที่เกิดมาจากคุณธรรม และเป็นการกระทำที่
เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ ฉะนั้นการกระทำอันใดแม้
นอกจากที่กล่าวมาแล้ว หากเกิดมาจากคุณธรรมและ
เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ก็จัดว่าเป็นการบุญเหมือนกัน

๓. บาบ แปลว่าความชั่ว การกระทำอันใด
ที่ผิดศีลธรรม เป็นเหตุให้คนอื่นได้รับความเดือดร้อน
หรือเสียหาย เรียกว่าเป็นบาป เช่นการทำร้ายผู้อื่น
การลักขโมย การประพฤตผิดในลูกเมียเขา เป็นต้น

๔. อักนัยหนึ่ง บาบแปลว่า สิ่งที่ลามก สิ่ง
ที่ทำให้ใจให้สกปรก ซึ่งได้แก่ธรรมต่าง ๆ ธรรม แปลว่า
สิ่งที่ไม่ใช่ธรรม หรือไม่ใช่คุณธรรม เช่น ความโลภ
ความโกรธ ความหลงผิด ความวิหยา ความอหามต
ความอกตัญญู เป็นต้น กิเลสต่าง ๆ ก็คือตัวบาปทั้งสิ้น

๕. บุญและบาปเป็นสิ่งที่มิอยู่ในใจ เมื่อจะทำ
บุญหรือบาป ก็ทำออกจากใจ เมื่อทำแล้วบุญและบาป

ก็ฝังอยู่ในใจ เป็นคุณสมบัติของใจ ใจไปไหน บุญ และบาปก็ไปด้วย ฉะนั้นบุญบาปจึงติดตามไปถึงชาติหน้าได้

๖. บุญและบาปเป็นข้าศึกต่อกัน ถ้าจะลบล้างบาปออกจากใจ ก็ต้องสร้างบุญให้มากขึ้น ทำบุญล้างบาปเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่ต้องทำให้ถูก ถ้าทำไม่ถูกล้างไม่ได้ บาปจะหมดไปจากใจได้ มีอยู่วิธีเดียวเท่านั้น คือทำบุญให้มากกว่าบาปจะหมดไป บาปจะหมดไปจากใจแล้วหรือยัง ทุกคนสามารถรู้ได้ด้วยการสังเกตดูใจของตัวเอง คนอื่นจู้จู้ใจของเราแท้ ๆ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ไม่ได้

๗. บุญเป็นเหตุให้คนเรามีความสุขทั้งในชาตินี้และชาติหน้า เป็นเหตุให้มีโชคชะตาวาสนาดี แต่โชคชะตาวาสนาที่เกิดจากบาปก็มีเหมือนกัน แต่ไม่ยั่งยืนเท่ากับวาสนาของบุญ วาสนาของบาปมักเป็นเหตุให้ต้องได้รับทุกข์หนักในภายหลัง ฉะนั้นจึงไม่ควรแสวงหาวาสนาจากบาป

๘. ชีวตของคนเราถูกสร้างขึ้นมาด้วยส่วนผสมของบุญและบาป ฉะนั้นจึงมีทั้งสุขและทุกข์เล็กน้อยตามส่วนแห่งบุญและบาปที่สร้างไว้ และชีวิตของคนเป็นอันมากต้องอยู่ในบาปด้วยความจำเป็น ก็เพราะบาปที่สร้างไว้บันดาลให้เป็นเช่นนั้น

๙. บุญเป็นเหตุให้ไปสวรรค์ ส่วนบาปเป็นเหตุให้ไปนรก (เรื่องนรกแรกสอนให้เชื่อเชื่อไว้ก่อน ถ้านักเรียนซักถาม ก็บอกว่ารอเอาเรียนในบทข้างหน้า หรือจะอธิบายย่อ ๆ พอให้เข้าใจก็ได้)

น หิ ฌมโม อฌมโม จ อุกโธ สมวิปากิโน
 อฌมโม นิรบิ เนติ ฌมโม ปาเปติ สุกตติ
 ธรรมกัปปอธรรม ทั้งสองนมัผลไม่เสมอกัน
 อธรรมย่อมนำไปสู่ นรก ธรรมเป็นเหตุให้ถึงสุคติ

๑๐. กุศล แปลว่า สิ่งที่ดี บาบ อกุศล แปลว่า สิ่งที่ไม่ใช่กุศล กุศลก็คือบุญ อกุศลก็คือบาป

หมายเหตุ

การสอนเรื่องบุญเรื่องบาป ถ้าเป็นเด็กเล็ก ๆ ที่ไม่สามารถเข้าใจเหตุผลได้ ก็ควรสอนแต่เพียงว่า ทำ

อย่างนั้นเป็นบุญ ทำอย่างนั้นเป็นบาป เท่านั้นพอแล้ว หรือถ้าทำได้ ก็ควรทำภาพประกอบด้วย เช่นแสดง ลักษณะของจิตใจที่อยู่ในบาปเป็นรูปคนที่ตกอยู่ในกองไฟ หรือถูกสัตว์ร้ายคอยติดตามทำร้าย หรืออยู่ในความมืดที่น่ากลัว ส่วนคนที่มียุญก็ทำเป็นรูปคนสวยหน้าตา ยิ้มแย้มแจ่มใส หรือทำเป็นรูปเทพบุตรเทพธิดา หรือ คนที่มีบาป ก็เขียนเป็นรูปคนที่มึบตาจที่น่ากลัวคอย ติดตามเป็นเงาไปทุกฝีก้าว ส่วนคนมียุญย่อมมีเทวดา คอยติดตามอารักขาอยู่เสมอ

การสอนเรื่องนี้ บังคับสำคัญอยู่ที่ต้องพยายาม ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกเป็นภาพประทับใจ จึงจะได้ผล อย่างเต็มที่ คือต้องให้เด็กรู้สึกเกรงกลัวต่อบาป และ เลื่อมใสในบุญจริง ๆ เพียงแต่สอนให้เด็กจำไว้จะไม่ได้ ผลอะไรเลย เพราะเพียงเท่านั้น เด็กจะสูญเสียทิพผลของ สิ่งแวดล้อมที่จะชักจูงไปในทางชั่วไม่ไหว อีกประการ หนึ่งถ้าเด็กเกิดความรู้สึกเป็นภาพประทับใจไว้แล้ว แม้ ภายหลังจะไปเกลือกกลั้วกับความชั่วไปบ้าง จะด้วยเหตุ ใดเหตุหนึ่งก็ตาม เขาก็จะมีโอกาสกลับตัวได้ง่าย

อันที่จริงผู้ที่จะทราบซึ่งในโทษของบาปและคุณของบุญจริง ๆ นั้น อยู่ที่ต้องเข้าใจชัดเจนว่า ธรรมชาติที่สร้างเรามาแต่แรกเกิดคือวิญญาน วิญญานจะสร้างชีวิตได้สูงหรือต่ำอย่างไร ก็สุดแล้วแต่ว่าวิญญานนั้นได้มีส่วนแห่งบุญหรือบาปมากน้อยแค่ไหน และจะทราบซึ่งยิ่งขึ้นไปอีก ถ้าได้เข้าใจชัดเจนว่า ธรรมชาติโดยตัวของมันเองแท้ ๆ ไม่มี เพราะธรรมชาติของชีวิตทุกอย่างขึ้นอยู่กับวิญญาน วิญญานเป็นที่มาของธรรมชาติ วิญญานสามารถจะสร้างชีวิตขึ้นในรูปไหนอย่างไรก็ได้ทั้งสิ้น วิญญานที่มีบุญมาก ก็สร้างชีวิตได้สูง วิญญานที่มีบาปมากก็สร้างชีวิตเร็วมาก ถ้าเข้าใจเช่นนั้นแล้ว ก็จะมองเห็นว่า นรกสวรรค์เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่การเข้าใจเช่นนั้นเป็นสิ่งที่ยากมาก เด็กต้องได้ผ่านความรู้มาหลายอย่างจึงจะสามารถเข้าใจได้ ฉะนั้นการสอนกันด้วยเหตุผลแท้ ๆ ในเรื่องนี้ โดยที่เด็กไม่เข้าใจเรื่องวิญญานมาอย่างเพียงพอ จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก โบราณท่านใช้วิธีผูกเป็นเรื่องนิยายต่าง ๆ ซึ่งก็ได้ผลดีมากในครั้งนั้น แต่เดี๋ยวนี้เราจะทำอย่างนั้นไม่ได้

เพราะเด็กสมัยนี้ไม่เหมือนเมื่อก่อน แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังเป็นความจำเป็นอยู่มากสำหรับเด็กที่จะต้องใช้ศิลปะต่าง ๆ เพื่อหว่านล้อมให้เด็กอยู่ในความเชื่อที่ดี ความเชื่อที่ดีย่อมจะสร้างความรู้สึกรุ่งเรืองให้เกิดขึ้นเป็นนิสัย สิ่งที่เราต้องการก็คือจุดนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุกคติเป็นอันหวังได้” ซึ่งทรงน้อมหมายทั้งสุกคติในชาตินี้และชาติหน้าด้วย

คาถาบาลินีควรให้เด็กชั้นสูงท่องจำไว้ เพราะเป็นหลักสำคัญมาก แต่นั่นต้องให้เด็กเข้าใจความหมายด้วย

บทที่ ๓

วิญญาณ

ความมุ่งหมายและเหตุผล

ตามหลักของศาสนาที่นับถือพระเจ้าทุกศาสนา เมื่อเด็กรู้จักความแล้ว เขาก็เริ่มสอนให้เด็กรู้ว่า มีพระเจ้าสร้างโลก และสร้างตัวเขาขึ้นมา สอนให้รักและเคารพในพระผู้เป็นเจ้าพยายามปลูกฝังความเชื่ออันลงในจิตใจของเด็กให้แน่นแฟ้น เพราะตามหลักของศาสนา นี้ ศีลธรรมจะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมีความเชื่อมั่นในพระเป็นเจ้าเท่านั้น ไม่ต้องสงสัยเลยว่า เมื่อโดยสัญชาตญาณ คนเราทุกคนย่อมรักตัวเอง รักพ่อแม่ รักพี่น้อง รักเพื่อน รักธรรมชาติ และพอเริ่มรู้จักความเขาก็ได้ยินเสียงแล้วว่าทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นมาโดยพระผู้เป็นเจ้า รวมทั้งตัวเขาเองด้วย แล้วเขาจะไม่รับความเชื่ออัน

ทันที พร้อมที่จะไม่เกิดเลื่อมใสในพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า การสอนแบบนั้นถูกต้องตามหลักจิตวิทยาแท้ ขอให้เราย้อนรำลึกไปถึงครั้งโบราณ ซึ่งคนส่วนมากไม่มีความรู้เรื่องดินฟ้าอากาศ ไม่ค่อยรู้เรื่องธรรมชาติ เรายังจะแลเห็นผลของการสอนแบบนั้นอย่างกว้างขวางที่สุด ดินแดนแห่งพุทธศาสนา คือ ประเทศอินเดีย แม้กระทั่งทุกวันนี้ทั่วผืนแผ่นดินใหญ่ ก็ยังปกคลุมอยู่ด้วยความเชื่อที่ถือว่า โลกและสรรพสิ่งในโลกต้องมีผู้สร้าง ความเชื่อแบบนั้นแพร่หลายได้ง่าย ก็เพราะเป็นความเชื่อที่กลมกลืนเข้ากันได้กับสัญชาตญาณของมนุษย์ทั้งหลาย

อนึ่ง เราไม่ควรจะมองข้ามข้อเท็จจริงอันหนึ่งไปเสีย นั่นก็คือมีคนเป็นอันมากที่ได้ยอมเสียสละทำประโยชน์ให้แก่มนุษยชาติอย่างได้ผล เพราะความภักดีในพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ซึ่งเขาเชื่อมั่นว่า ได้สร้างตัวเขาขึ้นมา และจะต้องให้รางวัลแก่เขาอย่างใหญ่หลวง สำหรับมนุษยสามัญโดยทั่วไปนั้น เราอย่าไปหวังเลยว่าจะมีใครที่กล้าเสียสละทำความดีโดยไม่หวังผลตอบแทน อย่างคุ่ม

ค่ากัน แม้ว่าจะมีบางคนไม่เชื่อในพระผู้เป็นเจ้าของ ไม่เชื่อเรื่องนรกสวรรค์ แล้วเขาก็ทำความดีให้แก่สังคมได้โดยเขาบอกว่าไม่หวังผลอะไรทำนองนี้เลย อย่างนี้มีได้จริงแต่แน่หรือว่า เขาไม่หวังชื่อเสียงในปัจจุบัน และจากชื่อเสียงก็คือลาภสักการะ ซึ่งเขามองเห็นว่าจะต้องตามหลังกมา ข้าพเจ้าคิดว่า คนที่ทำบุญโดยหวังลมๆ แล้งๆว่าจะได้ไปสวรรค์นั้น ก็ดูเหมือนว่าจะมีภูมิธรรมสูงกว่าคนที่หวังชื่อเสียงในปัจจุบัน ข้อเสียหายของคนที่ยังหวังสวรรค์มีอยู่อย่างเดียว คือ มักจะเป็นคนงมงายเกินไปจนให้เขาหลอกหลวงได้ หรือไม่ก็โลภอยากไปสวรรค์ ซึ่งบางทีก็เป็นเหตุให้ต้องไปรีดคนอื่นเพื่อเอาทรัพย์มาทำบุญไปสวรรค์ก็มี หรือไม่ก็คิดว่าด้วยการทำบุญของเขาจะเป็นเหตุให้เปลื้องบาปอย่างนั้นๆ ของเขาได้ แต่นี่ก็เป็นเรื่องของการเข้าใจศาสนาผิดไปเท่านั้น พระเยซูตรัสว่า “อุรุรอดเข้าไปในรุ้งเข้ม ยังง่ายกว่าเศรษฐีไปสวรรค์” พระพุทธองค์ตรัสว่า “ผู้จะไปสวรรค์ต้อง

มีใจบริสุทธิ์ หรืออย่างน้อยต้องตั้งอยู่ในกุศลกรรม-
ปถ ๑๐”

คนทุกวันนี้ ส่วนมากของพวกที่ไม่เชื่อว่า มี
พระเจ้า เขาก็เชื่อว่า “โลกและสรรพสิ่งในโลกเกิดมาจาก
ธรรมชาติ ธรรมชาติเป็นผู้สร้าง” เราเห็นแล้วว่า คน
ที่เชื่อมั่นในพระเจ้าจริง ๆ และเชื่อตรงต่อคำสอนจริง ๆ
นั้น แม้คนบางพวกจะลงความเห็น ว่า เขาขมง่ายหลง
เชื่อในสิ่งที่ไม่มีเหตุผล แต่เราก็ต้องยอมรับว่า คนประ-
เภทนี้มีศีลธรรมสูงกว่าคนที่เชื่อในธรรมชาติ ไม่เชื่อใน
พระเจ้า ไม่เชื่อในหลักศาสนาใด ๆ จากหลักธรรมชาติ
เท่าที่เรารู้และมองเห็น ปลาใหญ่กินปลาเล็ก สัตว์ที่แข็ง
แรงที่สุดเท่านั้นจึงจะมีชีวิตอยู่ได้ กิเลสเป็นธรรมชาติ
ของสัตว์อะไรเหล่านั้นเป็นต้น เห็นได้ชัดว่า หลักเหล่านั้น
ไม่ก่อให้เกิดศีลธรรมอะไรเลย ถ้ามนุษย์ส่วนมากพากัน
ถือเช่นนั้น น่ากลัวว่าศีลธรรมจะไม่มีอยู่ในโลกเลย

สิ่งที่มนุษย์ชาติจำเป็นต้องมีความอยู่ร่วมกัน
ด้วยสันติสุข ก็คือศีลธรรม แต่ศีลธรรมเป็นสิ่งที่สนใจ

มนุษย์ ถ้าหากเราไม่มีอะไรสำหรับที่จะก่อให้เกิดศรัทธา
ปสาทะในศีลธรรมอย่างแรงกล้าแล้ว ศีลธรรมย่อม
อยู่ไม่ได้ ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงคิดว่า คนที่เชื่อมั่นในพระเจ้า
แม้ใครจะว่าเขาเป็นคณงมงายอย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าก็ยัง
เลื่อมใสว่า คนเหล่านั้นมักมีภูมิธรรมสูงกว่าพวกที่นับถือ
ธรรมชาติ โดยไม่นับถือศาสนาอะไรเลย

สำหรับพุทธศาสนา ไม่มีเรื่องพระเจ้าไม่มีธรรม-
ชาติ แต่มีเรื่องวิญญาน “วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิด
นามรูป” “มโนเป็นรากฐานของสิ่งทั้งปวง” “ทุกสิ่ง
ทุกอย่างย่อมเป็นไปตามอำนาจของสิ่ง ๆ เดียวคือจิต”
พุทธภาษิตเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า สิ่งที่เขาเรียกว่า
พระเจ้าก็ดี เรียกว่าธรรมชาติดีดี พระพุทธเจ้าทรงเรียก
ว่าวิญญาน หรือมโน หรือจิต สิ่ง ๆ นี้แหละที่สร้าง
สรรพชีวิตขึ้นมา วิญญานมีอำนาจใหญ่หลวงจริง แต่
วิญญานต้องอยู่ภายใต้กฎของกรรม “ทำดีได้ดี ทำชั่ว
ได้ชั่ว” ใครจะทำดีทำชั่ว ในที่ลับหรือที่แจ้ง มีคนรู้

หรือไม่รู้ มีคนสรรเสริญหรือไม่สรรเสริญก็ตาม แต่
 วิทยุณานั้นก็เป็นเหมือนพระเจ้า ซึ่งสามารถล่วงรู้การ
 กระทำของคน ๆ นั้นทุกขณะ และบันทึกผลแห่งความ
 ดีความชั่วไว้ทุกอย่าง ครั้นแล้ววิทยุณาก็จะสร้างชีวิต
 ให้ใหม่ ในเมื่อคน ๆ นั้นได้ตายไปแล้ว สร้างขึ้นตาม
 ส่วนแห่งความดีและความชั่วที่เขาได้ทำไว้อย่างยุติธรรม
 ที่สุด ใครทำดีและทำชั่วไว้แค่ไหน ก็สร้างให้แก่คน
 นั้นแหละ ถ้าแบบอย่างแห่งชีวิตที่เขาจะเกิดในโลกนี้มันต่ำ
 เกินไปสำหรับเขา วิทยุณาก็ไปสร้างชีวิตให้ใหม่ในโลก
 ที่สูงกว่าโลกนี้ สวรรค์ไงละ ! แต่ถ้าความเลวของเขามัน
 ยิ่งเลวยิ่งกว่ามนุษย์ที่เลว ๆ ในโลกนี้ แน่นอน วิทยุณ
 ก็จะสร้างชีวิตให้ใหม่เหมือนกัน แต่ในโลกที่ทารุณที่สุด
 คือ นรกไงละ !

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า หลักศีลธรรมของ
 พุทธศาสนาอยู่ที่เรื่องวิทยุณานั่น จึงเป็นการจำเป็น
 มากที่จะต้องอบรมสั่งสอนให้เด็กทุกคนเข้าใจ และเชื่อ
 มั่นในหลักเหล่านี้ไปแต่เล็ก ๆ ให้เขาได้รู้เท่าที่สามารถ

จะรู้ได้ และเท่าที่จำเป็นจะต้องรู้ แต่การสอนเรื่องนี้ บัณฑิตสำคัญที่สุดอยู่ที่ครู ต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างเพียงพอ ปัญหาต่าง ๆ ในเรื่องนี้มีมาก ครูต้องเตรียมให้พร้อมสำหรับการตอบปัญหาต่าง ๆ ของเด็ก ไม่เช่นนั้นเด็กจะไม่เชื่อและเลื่อมใส

รายการสอน

๑. สิ่งมีชีวิตทุกอย่าง คือ คน สัตว์ และ ต้นไม้มีวิญญาณ เพราะสภาพของชีวิตทุกอย่างเกิดขึ้น ดำรงอยู่เป็นไป ได้ ก็เพราะวิญญาณ สร้างสรรค์และ ควบคุม

๒. วิญญาณ แปลว่า ความรู้สึก คนเราเมื่อ แรกตื่นนอน ครั้งแรกจะเริ่มรู้สึกตัวก่อน นี่หมายถึง ความว่าวิญญาณเริ่มต้น คือเริ่มรู้สึก ความรู้สึกใน ลักษณะนี้แหละ คือวิญญาณ หรือเป็นลักษณะโดยทั่วไป ของวิญญาณ

๓. วิญญาณมี ๒ อย่าง ก็อย่างหนึ่งรู้สึกตัว ได้อีกอย่างหนึ่งรู้สึกตัวไม่ได้ วิญญาณที่รู้สึกตัวไม่ได้ เช่นในเวลาอนหลับสนิท วิญญาณก็ยังคงอยู่ในร่างกาย และควบคุมอวัยวะภายในทำงาน แต่ในขณะที่วิญญาณ เป็นไปโดยที่เราไม่รู้สึกตัวเลย วิญญาณที่มีอยู่ใน ต้นไม้และในสัตว์ที่ไม่มีสมอง เป็นวิญญาณชนิดที่ไม่ รู้สึกตัว ส่วนวิญญาณชนิดที่รู้สึกตัวได้ก็คือ จักขุ- วิญญาณ โสทวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ และมโนวิญญาณ วิญญาณที่รู้สึกตัวได้ เรียกว่าอภิวินิจฉัยหรืออภิจิต วิญญาณที่รู้สึกตัวไม่ได้ เรียกว่าภวังควินิจฉัย หรือภวังคจิต

๔. ในต้นไม้เรารู้ว่ามีวิญญาณ ก็เพราะต้นไม้ มีความรู้สึกต่อสิ่งแวดล้อม เช่นรู้จักเอนไปหาแสงแดด ต้นไม้บางประเภทมีความรู้สึกสูง ถึงขนาดรู้จักจับสัตว์ กินเป็นอาหาร

๕. ในสัตว์ชั้นต่ำ เช่นพวกเซอโรค เรารู้ว่า มีวิญญาณ ก็เพราะมันมีความรู้สึกต่อสิ่งแวดล้อม เหมือนกัน

๖. ถ้าสภาพของชีวิตแตกต่างกัน สภาพของวิญญาณก็ย่อมต่างกัน โดยหลักนี้วิญญาณของคน สัตว์ และต้นไม้ จึงไม่เหมือนกัน โครงสร้างของชีวิตเกิดจากสภาพของวิญญาณ การเคลื่อนไหวของอวัยวะ หรือการทำงานของอวัยวะทุกชิ้นเกิดจากวิญญาณ ศูนย์กลางของวิญญาณอยู่ที่สมอง กระแสวิญญาณย่อมแล่นไปตามตามเส้นประสาท ที่ว่าประสาทบังคับให้ร่างกายทำงานนั้น ที่แท้ก็คือกระแสวิญญาณซึ่งแล่นมาจากสมอง หรือจากศูนย์กลางแห่งการควบคุมแห่งการควบคุมแห่งใดแห่งหนึ่ง ไปบังคับให้อวัยวะนั้น ๆ ทำงานนั่นเอง

๗. คน สัตว์ และ ต้นไม้ เรารู้ว่าเจริญเติบโตจากอาหาร เมื่อเรามองดูการเกิดของต้นไม้เราจะพบว่าอำนาจที่ควบคุมการเจริญเติบโตของต้นไม้ให้เป็นไปได้ในแบบนั้น ๆ มีอยู่ในเมล็ดของต้นไม้ชนิดนั้น ๆ นั่นเอง อำนาจที่ว่าบางคนเรียกว่าธรรมชาติ แต่พุทธศาสนาเรียกว่าวิญญาณ ฉะนั้นการเกิดของคนหรือสัตว์ใน

ท้องแม่ แม้ว่าเราจะมองไม่เห็น แต่เราก็ยังรู้ได้ว่า
อำนาจที่ควบคุมการเปลี่ยนแปลง ทำให้อาหารกลายเป็น
อวัยวะต่าง ๆ นั่นก็คือวิญญานเหมือนกัน

๘. วิญญานย่อมมีทุก ๆ เซลล์ของชีวิต ฉะนั้น
จึงสามารถตอกรังไม้บางชนิดไปปลูกได้ หรือหักกิ่ง
ไปปลูกก็ได้ สัตว์บางชนิดเช่นตะขาบ แม้จะถูกตัด
กลางตัวแล้ว ต่างฝ่ายก็สามารถมีชีวิตอยู่ได้ตั้งหลาย
ชั่วโมง แต่เพราะเหตุที่ชีวิตทั้งสองท่อนนั้นมันเคย
สัมพันธ์กัน ฉะนั้นมันจะมีชีวิตยั่งยืนสืบต่อไปอย่าง
ธรรมดาไม่ได้

๙. วิญญานโดยสภาพ เป็นพลังงานชนิดหนึ่ง
เราให้ชื่อว่าพลังงานชีวิต (Life—force) พลังงานนี้เป็น
นามธรรม ไม่ใช่รูปธรรม คำว่านามธรรมหมายความว่า
เราจะสัมผัสด้วยประสาททั้ง ๕ ไม่ได้ เรารู้จักมัน
ได้จริงทางมโนสัมผัสเท่านั้น เช่นเรารู้จักใจของเราได้
ด้วยใจของเราเอง แต่เราอาจเรียนรู้จักมันได้ทางอ้อม

ด้วยการสังเกตคุณูปการกรรมของชีวิต เพราะพฤติกรรม
ของชีวิตทุกอย่าง เกิดจากการกระทำของวิญญาณ

๑๐. วิญญาณซึ่งเป็นพลังงานชีวิตนี้ มันเกิดจาก
พลังงานในทางวัตถุอย่างชัดเจน ก็ตรงที่ว่า มันเป็น
พลังงานที่มีความรู้สึกและมีเจตน์จำนง เรารู้ว่าวิญญาณ
เป็นผู้สร้างชีวิต ก็เพราะเราสังเกตได้ว่า อวัยวะต่าง ๆ
ของชีวิตก็ดี พฤติกรรมของชีวิตต่าง ๆ ก็ดี ทุกอย่าง
เกิดขึ้นมาอย่างมีความมุ่งหมายทั้งสิ้น

๑๑. เรารู้กันว่า สสารพลังงานเป็นสิ่งที่มียู
อย่างหนึ่ง (Entity) วิญญาณก็เช่นเดียวกัน เป็นสิ่งที่
มียูอย่างหนึ่ง ทางพระพุทธศาสนากล่าวว่า สิ่งที่มี
อยู่ ๒ อย่าง คือ นามกับรูป สสารและพลังงานใน
ทางวัตถุพุทธศาสนารวมเรียกเป็นคำเดียวว่ารูป ส่วน
วิญญาณเป็นนาม

๑๒. เรากล่าวกันว่า สสารพลังงานไม่สูญ
ไปจากโลก พุทธศาสนาก็กล่าวว่า คนเราตายแล้วก็
เกิดใหม่ได้ ทั้งนี้ก็เพราะวิญญาณไม่สูญเหมือนกัน
(แต่เนื้เป็นการกล่าวขิ้นต่ำ กล่าวอย่างขอไปที่เท่านั้น)

เพราะจะพูดให้สูงไปกว่านี้ไม่อาจเข้าใจได้) ในโลกของ
 ญาณมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวของถึงกัน ข้อสังเกต
 ง่าย ๆ ก็คือสิ่งที่มีชีวิตทั้งปวงเรารู้อยู่แล้วว่ามีญาณ
 และชีวิตทั้งหลายย่อมมีการเกี่ยวของกัน ไม่ทางตรงก็
 ทางอ้อม ยิ่งกว่านั้น จากข้อเท็จจริงในทางจิตวิทยา ซึ่ง
 พิสูจน์ได้ว่า ในขณะที่คนมีความคิด ได้มีคลื่นความคิด
 ออกมาจากสมอง จากข้อเท็จจริงในการสกดจิต ก็
 แสดงว่ากระแสความคิดสามารถออกจากคนหนึ่งไปสู่อีก
 คนหนึ่งได้

๑๓. ญาณสามารถจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่นได้
 หรือจากโลกอื่นมาสู่โลกนี้ได้ ข้อนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้
 ชัดเจนในคัมภีร์สยุตตนิกาย มหาวารวรรค หน้า ๕๕๐
 ว่า “สกิมฺปิ อสฺมา โลกา ปรี โลกํ กจฺจนฺติ สกิมฺปิ
 ปฺรสฺมา โลกา อิมํ โลกํ อากจฺจนฺติ” แปลว่า สัตว์
 ทั้งหลายบางครั้งก็จากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น บางครั้งก็จาก
 โลกอื่นมาสู่โลกนี้ และพระองค์ตรัสไว้ในอภินเนกสูตร
 ว่า “ผู้ไม่เชื่อว่าเรื่องอย่างนี้เป็นไปได้เป็นมิฉาตัญญู”

หมายเหตุ

บทนี้มุ่งให้นักเรียนเข้าใจว่า ธรรมชาติที่สร้างชีวิตเราขึ้นมาอันคือวิญญาน เรื่องนี้จำเป็นและสำคัญมากที่สุดดังให้เหตุผลมาแล้ว หัวข้อที่ให้ไว้เป็นตัวอย่างโดยสังเขปเท่านั้น ถึงเวลาสอนจริง ๆ จะเปลี่ยนหัวข้อใหม่ก็ได้ ทั้งนี้สุดแล้วแต่ความเหมาะสม แต่อย่างไรก็ตาม ข้อสำคัญต้องให้นักเรียนมีความเข้าใจอย่างน้อยก็ตามแนวที่เขียนไว้นี้ ถ้าเป็นนักเรียนชั้นต่ำก็เลือกพูดเฉพาะแต่ง่าย ๆ ถ้าเป็นนักเรียนชั้นสูง ก็อธิบายให้ละเอียดขึ้นไปตามภูมิของนักเรียน

อนึ่ง ครูควรจะทราบไว้ด้วยว่า ปัญหาในเรื่องนี้มีมาก มากจนกระทั่งแม้ผู้เชี่ยวชาญจริง ๆ ก็ไม่อาจจะตอบได้ทุกข้อ เพราะปัญหาบางอย่างมันอย่างเดียวกับว่า เมื่อเราแหงนดูท้องฟ้าในเวลาค่ำคืน สิ่งที่เรารู้แน่ก็คือ ในท้องฟ้ามีดวงดาวจริง มีมากจนนับไม่ถ้วน แต่เราก็ไม่สามารถ จะรู้เรื่องราวโดยละเอียดของดวงดาวเหล่านั้น ถึงกับไม่มีอะไรให้สงสัย แม้ว่าเราจะเป็นผู้เชี่ยวชาญใน

ดาราศาสตร์และมีกล้องส่องดูดาวอย่างดีก็ตาม ฉะนั้นในการสอนเด็ก ครูควรต้องมีความฉลาดในการตัดปัญหาอันไม่จำเป็นของเด็กออกไป ควรให้เด็กรู้เท่าที่จำเป็นเท่านั้น แต่ในการตัดนั้นควรต้องระมัดระวังอย่าให้เด็กเสียความสนใจในเรื่องนี้ไป.

หนังสือที่จะช่วยให้ครุมีความเข้าใจเรื่องนี้อย่างกว้างขวาง ข้าพเจ้ากำลังเขียนเป็นเล่มอยู่ จะเป็นหนังสือหนาในราว ๕๐๐ หน้า ซึ่งจะเสร็จภายในอีก ๓-๔ เดือนข้างหน้า ผู้สนใจจะติดต่อได้ที่พุทธนิคม เชียงใหม่^๑

^๑หมายเหตุ:— หนังสือเล่มนี้คือหนังสือพุทธวิทยา ขณะนี้ขอให้ติดต่อที่สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ ๔๗/๒ ถนนสามเสน บางลำภู กรุงเทพมหานคร

บทที่ ๔

กิเลส

ความมุ่งหมายและเหตุผล

คำอีกคำหนึ่งที่นักเรียนมักจะได้ยินได้ฟังอยู่เสมอ แต่ก็ไม่ค่อยจะมีความเข้าใจอย่างถูกต้อง และเห็นคุณค่าของการเข้าใจความหมายของคำนั้นอย่างลึกซึ้ง คือคำว่า กิเลส กิเลสแปลว่าเครื่องเศร้าหมองใจ หรือสิ่งที่ทำให้เศร้าหมองไม่พอใจ คนส่วนมากเกือบจะทั้งโลก ถ้าเอ่ยถึงปัญหาว่า อะไรคือสาเหตุที่บีบบังคับให้เราต้องดิ้นรนอยู่ทุกวัน เขาจะต้องว่า ความจน เราคิดกันว่า ถ้าเรามีเงินพอใช้ เราก็จะมีความสุข เพราะเงินสามารถจะซื้ออะไรได้เกือบจะทุกอย่าง แม้กระทั่งชื่อเสียงและความรัก ซึ่งความจริงก็เป็นอย่างนั้นจริงด้วย แต่ถ้าพูดตามหลักพุทธศาสนาแล้ว ความจนเป็นเหตุแห่งความทุกข์

มากมายจริง แต่ถึงกระนั้นมันก็ไม่ใช่สาเหตุอันแท้จริงของความทุกข์ คนที่เข้าใจว่าความจนเป็นสาเหตุอันแท้จริงของความทุกข์ และมุ่งจะแก้แต่ความจนอย่างเดียว โดยไม่นึกถึงปัญหาทางจิตใจ ก็นับว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิอย่างหนึ่งเหมือนกัน ตราบใดที่ยังเข้าใจอย่างนั้น เขาจะไม่สามารถพบความสุขอันแท้จริงได้เลยเป็นอันขาด

พระพุทธเจ้าเคยตรัสว่า “เงินคืออูพิษ” ทุกวัน^๕ เราเห็นกันชัดเจนว่า คนเป็นอันมากขอมล็ดศีลธรรม ทูจรดต่อหน้าที่ สร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคม ก็เพราะเงินตัวเดียว สงครามทุกวันนี้ก็เป็นสงครามเศรษฐกิจ ฉะนั้นเราพึงเห็นว่า คำของพระพุทธองค์^๕ คำ^๕ ซึ่งมีความหมายลึกซึ้งเสียจริง ๆ ในทางวินัยของพระ พระพุทธเจ้าทรงห้ามมิให้พระทำการสะสมเงินทอง แม้แต่จะจับก็ไม่ควร เพราะอะไร? ก็เพราะเงินเป็นที่ตั้งของกิเลส กิเลสเป็นเหตุให้คนละโมภในการเงิน ได้เท่าไรก็ไม่พอ จริ่งอยู่ถ้าเขาจะทะเยอทะยานหาไปเรื่อย ๆ โดยไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น^๕ ก็

ไม่มีอะไรจะกำหนดได้ แต่เท่าที่เราเห็นประจักษ์ชัดที่สุด
 นั้น ความโลภในการเงินเป็นต้นเหตุแห่งความยุ่งยาก
 เดือนร้อนมากมายหลายอย่าง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นเราจะไป
 โทษใครไม่ได้ เพราะความเข้าใจผิดในเรื่องนี้ ได้สร้าง
 ความจำเป็นนานาประการให้เกิดแก่สังคม จนบุคคลแต่
 ละคนจะไม่เห็นแก่เงิน ดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้ จะ
 ผิดแผกแตกต่างกันก็ตรงที่ว่า การกระทำของใครจะอยู่ใน
 ศีลธรรมมากกว่ากันเท่านั้น

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว พระธรรมอันแรกที่
 ทรงประกาศแก่โลกก็คือ “ตัตถาเป็นต้นเหตุแห่งความ
 ทุกข์ทั้งหลาย” (สมุทัย ตามศัพท์แปลว่า เหตุเกิดทุกอย่าง
 สัม+ทุก+อ+ย=ทุก+อ+ย=เหตุเกิด) ได้กล่าวมา
 แล้วในตอนคำชี้แจงว่า แนวการสอนพุทธศาสนาแก่เด็ก
 เราต้องถือมรรค ๘ ข้อแรกก็คือสัมมาทิฏฐิ ผู้ที่จะเป็น
 สัมมาทิฏฐิจริง ๆ ก็ต่อเมื่อรู้อย่างซาบซึ้งว่า ตัตถาเป็น
 สมุทัยของความทุกข์ ไม่ใช่ความจนเป็น สมุทัยของ
 ความทุกข์ แต่โลกเกือบจะทั้งโลกมักเข้าใจว่า ความ

จนเป็นสมุทัยของความทุกข์ โลกได้ตกอยู่ในมิจฉาภิฏฐิติ โลกได้ตกอยู่ในกลุ่มของงูพิษนานาชนิด งูกำลังพันคอ เขาอยู่ทุกคืนวัน และปล่อยพิษเข้าสู่ร่างกายที่ละน้อยจนกระทั่งในที่สุดคนเหล่านั้นก็ตายไปเพราะพิษงู คือเงินนั่นเอง นั่นย่อมนัยความว่าตลอดชีวิตของเขา ต้องเศร้าหมองขุ่นมัว หากความแจ่มใสอันแท้จริงไม่ได้เลย เพราะความหมกมุ่นคิดแต่จะหาเงินอย่างเดียว จนเขาลืมพระธรรมอันเป็นแสงสว่างแห่งชีวิต

พุทธศาสนามีได้ห้ามมิให้ฆราวาสแสวงหาเงินและสะสมเอาไว้ใช้ในคราวจำเป็น พระพุทธเจ้าเคยพร่ำสอนบ่อย ๆ ให้ฆราวาสทุกคนคิดสร้างตนเองให้เป็นหลักฐาน แต่เพราะความเข้าใจผิดอันเดียวเลยทำให้การหาเงินเป็นพิษแก่เขา คนที่เข้าใจผิดในเรื่องนี้ อย่างลึกซึ้ง ยากที่จะถอนออกได้ง่าย ๆ ยิ่งไม่ปลุกฝังให้เข้าใจถูกไว้แต่เด็ก ๆ โศขน์ก็ยิ่งจะไปกันใหญ่ เพราะยิ่งโตยิ่งถูกความจำเป็นต่าง ๆ ทวีความบีบรัดให้คิดหาแต่เงินเป็นส่วนใหญ่ ความจำเป็นเหล่านั้นเป็น

เสมือนโรคติดต่อที่แพร่หลายรวดเร็วมาก และติดต่อกันง่ายที่สุดด้วย ใคร ๆ จะรอดคือว่า ฉันทไม่เห็นแก่เงิน ก็ดูเหมือนจะอยู่ในสังคมมนุษย์เช่นทุกวันนี้หายากมาก ผลสะท้อนต่าง ๆ ที่เกิดในสังคมแต่ละอย่างมันออกมาจากเงิน และต้องแก้ด้วยเงิน ถ้าคิดจะกำจัดความจำเป็นเหล่านี้ให้หมดไปจากสังคมจะมาเป็นรายบุคคลหาสำเร็จไม่ เพราะความจำเป็นทั้งหลายของแต่ละบุคคลมันสะท้อนถึงกัน ในระบบการปกครองบางอย่าง เขามุ่งแก้ปัญหาเหล่านี้มาก แต่จะอย่างไรก็ตาม แม้ความจริงจะมีอยู่ว่าการจะทำศีลธรรมให้เกิดในสังคมได้จริง ๆ ต้องแก้ไขภาวะการฉ้อโกงให้ทุกคนได้มีการอยู่ดีกินดี สัมกับสภาพเป็นมนุษย์ก็จริง แต่อย่าลืมนะว่า การจะแก้ไขทางวัตถุ โดยไม่แก้ไขทางจิตใจ จะไม่มีทางสำเร็จเลย เพราะความพอของคนไม่มีขีดจำกัด

กิเลสนอกจากจะแปลว่าเครื่องเศร้าหมองแล้ว อีกนัยหนึ่งแปลว่า สิ่งที่ทำให้จิตมืดมัว หมายความว่า ทำให้คนหลงผิดไป คนที่มีกิเลสหนักก็มีความหลงผิดมาก จากความ

หลงผิดเป็นเหตุให้ทำความชั่ว เราจะสังเกตได้ว่า คนทั้งหลาย
ที่เป็นศัตรูกัน ก็เพราะกิเลสครอบงำใจ ทำให้เขาหลงผิดไป
สันติสุขในสังคมจะอยู่ไม่ได้เลย ถ้าคนส่วนมากเต็มไปด้วย
ความหลงผิด ด้วยเหตุนี้จึงเห็นเป็นการจำเป็นที่จะต้องแนะนำ
สั่งสอนให้เด็ก ๆ ได้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของกิเลส
อย่างถูกต้องและเพียงพอ เมื่อโตขึ้นเขาจะได้ไม่กลายเป็น
อาชญากรทั้งในคุกหรือนอกคุก อย่างน้อยการทำให้เขามี
ความเข้าใจถูกในเรื่องนี้ ก็เท่ากับเป็นการฉุดรั้งเข็มน้องกัน
มิให้เกิดโรคร้าย อันเนื่องมาจากพิษของงูคือเงิน เมื่อใดคน
ทั้งหลายในสังคมมีความเข้าใจถูกในเรื่องนี้ว่าอะไรคือสาเหตุ
อันแท้จริงของความทุกข์ เมื่อนั้นการแบ่งสรรปันส่วนอย่าง
เป็นธรรมจริง ๆ ก็จะพึงเกิดขึ้นโดยง่ายในสังคม ทุกคนจะ
รู้จักหน้าที่และสิทธิที่ตนควรจะได้ ควรจะมี ขอให้เข้าใจ
เถิดว่าการแบ่งส่วนกันอย่างเป็นธรรม ย่อมจะมีไม่ได้เป็น
อันขาด ในกลุ่มของคนที่เต็มไปด้วยกิเลส เช่นความโลภ
เป็นต้น ยิ่งเป็นผู้รอบรู้ด้วย เขาก็จะเอาเปรียบสังคมด้วย
วิธีการอันฉลาด จนคนอื่นไม่รู้หรือรู้แต่ก็ทำอะไรไม่ได้เลย

คำชี้แจงอันนี้ค่อนข้างจะยืดยาว แต่ก็จำเป็นมาก เพื่อครูทั้งหลายจะได้ตระหนักในเรื่องนี้ และเกิดความอุตสาหะพยายามในการที่จะปลูกฝังความเข้าใจอันถูกต้องให้เกิดแก่เด็กไปแต่เยาว์วัย ข้าพเจ้าหวังอย่างมากว่า ถ้าครูเกิดศรัทธาในการนี้จริง ๆ ทุกคนจะมีศิลปะในการสอนเกิดขึ้นเอง ในการที่จะทำให้เด็กเกิดความสนใจ และรู้สึกเลื่อมใสในอันที่จะไม่ยอมให้ตัวตกเป็นทาสของกิเลสหยาบ ๆ เช่นความโลภ ความเห็นแก่ตัว ความอหามัจฉาของใจ เหล่านี้เป็นต้น

อนึ่งควรจะทราบไว้ด้วยว่า ตามวิสัยโลก กิเลสมิใช่ว่าจะเป็นผลร้ายแก่ชีวิตอย่างเดียว โดยที่แท้ความสุข ความเจริญทุกอย่าง มีมูลฐานมาจากกิเลส แต่ต้องเป็นกิเลสที่กล่อมเกลามาแล้ว เช่นความรักทำให้คนเรามีความสุข ทำให้คนเราคิดก้าวหน้า ความโกรธแค้นก็มีประโยชน์อย่างมาก ในการทำสงคราม เพื่อเอกราชของตน ความทะเยอทะยานก็เป็นเหตุให้เกิดอารยธรรมต่างๆ กิเลสคือกำลังงานที่ก่อให้เกิดทุกสิ่งทุกอย่าง “ตณฺหา

ไปโนพุทวิกา” — ค้นหาเป็นเหตุให้เกิด พระพุทธเจ้า ได้ตรัสไว้เช่นนี้ พุทธภาษิตนี้ มิใช่มีความหมายแต่เพียงว่า ค้นหาเป็นเหตุให้เกิดชีวิตเท่านั้น แต่หมายถึงว่า ความเจริญทุกอย่างก็เกิดจากค้นหาเหมือนกัน “แม้น้องหญิง เธอจงอาศัยค้นหา ละค้นหาเถิด” นี่เป็นคำปฏิเสศความรักที่เต็มไปด้วยความนุ่มนวลและถูกต้องตามหลักจิตวิทยาของพระอานนท์ ซึ่งท่านได้กล่าวแก่นางภิกษุณีรูปหนึ่ง ที่หลงรักท่าน จากหลักเหล่านี้แสดงว่าพุทธศาสนาก็เข้าใจคุณค่าของกิเลสได้ดี แต่อย่าลืมว่ากิเลสจะเป็นคุณค่าแก่โลกจริง ๆ ก็ต่อเมื่อได้กล่อมเกลามาแล้วเท่านั้น เราทราบแล้วว่า จุดหมายสำคัญของการอบรมเด็กในเรื่องนี้ อยู่ที่ต้องการกล่อมเกลাজิตใจของเด็ก มิให้ตกเป็นทาสของกิเลสที่หยาบคาย ซึ่งมันเป็นอันตรายแก่สังคม ฉะนั้นครูที่ทราบจุดหมายนี้ดี ก็ย่อมจะมีความฉลาดในการสอน ที่จะให้พอดีกับจิตใจของเด็กในวัยนั้นๆ ไม่ใช่มุ่งหมายแต่จะเคี่ยวเข็ญให้เด็กเกิดความชิงชังต่อกิเลสก็หาไม่ ข้อสำคัญต้องการให้เด็กมีความเคยชิน

กับการค้นหาสาเหตุของความทุกข์ในทางจิตใจไปตั้งแต่
วัยเด็ก ซึ่งในเมื่อโตไปในภายภาคหน้า เขาจะารู้จัก
แก้ไขปัญหาชีวิตได้ถูกต้อง จะได้ไม่เหมือนกับคนส่วน
มากในสมัยนี้ เวลาเมื่อเรื่องยุ่งยากเกิดขึ้นแก่ตน หรือเกิด
ไม่สมหวังอะไรขึ้นมา ก็เที่ยวโทษคนอื่น หรือไม่ก็มัว
แต่สนใจอยู่แต่จะแก้สิ่งภายนอก ไม่ค่อยจะได้หันมามอง
ดูตัวเอง

รายการสอน

๑. กิเลสแปลว่า เครื่องเศร้าหมอง หรือสิ่งที่
ทำให้ใจหมอง บางครั้งที่เรารู้สึกว่ใจเราไม่ผ่องใสเบิก
บาน ทั้งนี้ก็เพราะในขณะนั้น ใจเราถูกครอบงำไว้ด้วย
กิเลส

อีกนัยหนึ่ง แปลว่า สิ่งที่ทำให้ใจมืดมัวไป บาง
ครั้งที่เราเห็นผิดเป็นชอบ ทั้งนี้ก็เพราะกิเลสดลใจให้
เป็นไปเช่นนั้น

๒. กิเลสมีหลายอย่าง เช่นความรัก ความชัง ความหลง ความเห็นแก่ตัว ความโลภ ความริษยา ความพยาบาท ความเกียจคร้าน เป็นต้น

๓. กิเลสเปรียบเหมือนไฟ โดยเฉพาะ คือความรัก ความชัง ความหลง แต่โดยปกติเรามักไม่ค่อยยอมรับว่า สิ่งเหล่านี้เป็นไฟ เช่นความรัก เรามักรู้สึกว่าเป็นความหวานของชีวิต ทั้งนี้ก็เพราะในขณะที่เราตกอยู่ในห่วงแห่งความรัก และความรักยังติดอยู่ เรา รู้สึกว่ามีความสุขมาก แต่ที่ว่าความรักเป็นไฟได้ ก็เพราะครันเกิดผิดใจกันขึ้น ความรักก็ทรมาณด้วยถาร ก่อให้เกิดความเคียดแค้นต่าง ๆ หรือถ้ารักไม่สมหวัง ก็ทำให้เกิดความเศร้าโศกเสียใจต่าง ๆ บางทีก็ทำให้ถึงกับฆ่าตัวตายก็มี ดังนั้นความรักจึงได้เปรียบเหมือนกับไฟ ที่ว่าเป็นกิเลส ก็เพราะความรักทำให้คนเราตาบอดได้ และทำให้ใจขุ่นมัวได้

๔. ความรักถ้าจะไม่ให้มีโทษ ต้องรู้จักรัก หรือรักให้เป็น เช่นเรารักพ่อแม่ รักครูรักพี่น้อง รักเพื่อน

ความรักเหล่านั้นเป็นของดี แต่จะดีจริง ๆ ไม่ให้มีโทษ ก็ต่อเมื่อเรารู้จักเห็นอกเห็นใจในผู้ที่เรารัก ต้องรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา อย่าคิดเอาแต่ใจของตนฝ่ายเดียว และต้องรู้จักถนอมน้ำใจของผู้ที่เรารัก และต้องมีความกตัญญูในคนรักที่มีคุณแก่เราด้วย และถ้าจะให้วิเศษจริง ๆ เราต้องรู้จักความไม่แน่นอนของความรักด้วย และเตรียมใจพร้อมไว้เสมอ เพื่อการเสียสละทุกอย่าง รักที่เห็นแก่จะได้ เป็นรักที่เห็นแก่ตัว เช่นเด็กที่รักพ่อแม่ เพราะเห็นแก่จะได้สตางค์ ได้ขนม ได้ของเล่น ไม่รู้จักเห็นอกเห็นใจพ่อแม่ รักอย่างนี้เป็นกิเลสหยาบ ผู้ที่อยู่ในความรักชนิดนี้จะต้องร้องไห้บ่อย ๆ และเกิดความโกรธบ่อย ๆ ด้วย

๕. ความซังก้เป็นกิเลสอย่างหนึ่ง เพราะในขณะที่ซังก้ใคร เราจะรู้สึกไม่สบายใจเลย ทั้งอาจทำอะไรผิดพลาดได้ง่ายด้วย ความซังก้ที่จะไม่เป็นกิเลสมีอยู่อย่างเดียวเท่านั้น คือ ความซังก้ต่อความชั่ว ความซังก้ต่อความชั่วเป็นของดี เพราะคนที่ซังก้ต่อความชั่วเท่านั้นจึงจะเป็น

คนดีได้ แต่ซึ่งคนชั่วนั้นไม่ถูก เพราะคนชั่ว ไม่ใช่ เขาจะชั่วเสียทุกอย่าง ความชั่วเป็นเพียงโรคร้ายอันหนึ่งในตัวเขาเท่านั้น ซึ่งอาจจะรักษาหายได้ แต่คนชั่วเราก็ไม่ควรจะคบ เพราะจะทำให้เราเป็นคนชั่วตามเขาไปได้ แต่เราควรจะสงสารเขา มีทางใดที่เราจะช่วยเขาได้ ก็ควรช่วย เมื่อเรามีใจสงสารคนชั่ว ก็ย่อมจะมีคนอื่นสงสารเรา ในเมื่อเราชั่วไปบ้างในบางครั้ง

๖. ความหลงก็เป็นกิเลสอย่างหนึ่ง และเป็นกิเลสที่ร้ายมาก คนโดยมากในขณะที่กำลังหลงอยู่ย่อมไม่รู้ตัวว่าหลง เมื่อหายหลงแล้ว จึงจะรู้สึกตัวได้ ความหลงก็คือการเข้าใจผิด เช่นคนที่เข้าใจว่า “เมื่อเขาชั่งควรชั่งตอ” “เมื่อเขาตำ ควรตำตอ” เช่นนี้เป็นต้น เรียกว่าเป็นคนหลง เราพิสูจน์ได้ง่าย ๆ ว่า คนที่เข้าใจ เช่นนี้เป็นคนหลง ก็คือเขาจะต้องมีใจขุ่นมัวอยู่ตลอดเวลาในขณะที่เขาคิดอยู่เช่นนั้น คนที่เข้าใจว่าการแก่งคนอื่นให้ได้รับการเสียหาย เพราะไม่ยากให้เขาดีกว่าตน เป็นของดี คนที่ทำผิดแล้วไม่ยอมรับผิด คนที่

เห็นว่าการโกหกเป็นของดี เหล่านี้ก็เรียกว่าคนหลง
เหมือนกัน

๗. การเห็นแก่ได้ ไม่นึกถึงศีลธรรม ไม่นึกว่า
คนอื่นจะเดือดร้อน เพราะการกระทำของตัวเองอย่างไร
ลักษณะเช่นนี้เรียกว่าความโลภ เป็นกิเลสที่ร้ายมาก
คนที่อยู่ในความโลภ มักจะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้
อื่นเสมอ ทั้งตัวเองก็ลุ่มใจและกังวลใจอยู่เสมอ ถ้า
อยากได้สิ่งใดแล้วไม่ได้สมหวัง ก็มักเสียใจมาก บางทีก็
ถึงกับฆ่าตัวตายก็มี บางครั้งเพราะโลภมากเกินไป ทำ
ให้ลาภหายก็มี

๘. ความอยากได้แต่พอดี อยากได้แต่ในทางที่
ถูกศีลธรรม ไม่เรียกว่าความโลภ แต่ความอยากได้ที่
พอดีนี้ บางทีก็ทำให้ใจเศร้าหมองได้เหมือนกัน ถ้าไม่รู้
จักวางใจในเมื่อไม่สมหวัง ดังนั้นความอยากได้ที่พอดีนี้
ก็อาจเป็นความโลภได้ ถ้าจะไม่ให้เป็นความโลภจริง ๆ
ก็ต้องเมื่อรู้จักวางใจ และรู้จักตัดใจในเมื่อไม่สมหวัง

๙. คนที่บ่นว่างานทั้งที่มีออกมากมาย ^{๕๕๕} ทงนก็

เพราะเขาคอยอยู่ในความโลภ คนที่เห็นแก่ตัว คนที่
ประพฤติดัวเป็นโจร คนที่ทุจริตต่อหน้าที่ คนที่โกง
คนอื่น คนที่บีบบังคับเอาเงินหรือสิ่งของจากคนอื่น
เหล่านี้ก็เพราะความโลภ พ่อแม่ทะเลาะกัน พี่น้อง
ทะเลาะกัน เพื่อนทะเลาะกัน สาเหตุก็มักมาจากความ
โลภ เพราะคนที่มีอยู่ในความโลภ ใจมักร้อน ผิดใจ
กันได้ง่าย สาเหตุเพียงเล็กน้อย ก็ทำให้ทะเลาะกันได้
ดังนั้นความโลภ จึงได้ชื่อว่าเป็นเสนียดจัญไรของโลก

๑๐. คนที่มีกิเลสเช่น ความรัก ความชัง ความ
หลง ความโลภ เป็นต้น ก็คือคนที่มีแผลอยู่ในใจ เรียก
กันว่าเป็นแผลหัวใจ คนที่เป็นแผลหัวใจ จะต้องได้รับความ
ทุกข์ไปนานจนกว่าแผลเขาจะหาย ทุกคนย่อมเป็น
แผลหัวใจไม่มากก็น้อย ไม่มีใครเลยที่ไม่เป็น เรารู้ได้ก็
เพราะว่า อันธรรมาคนป่วย ย่อมถูกของแสลงไม่ได้
ฉันทใด คนเป็นโรคใจก็เช่นกัน เรา รู้กันดีว่าทุกคนมักทน
ต่อของแสลงใจไม่ได้ ^{๕๕๕} ทงนก็เพราะเราเป็นโรคใจนั่นเอง

๑๑. พระพุทธเจ้าตรัสว่า “คนที่ไม่เป็นโรคนกาย
 เลยตลอดเวลา ๑ ปี ๒ ปี ๓ ปี ๔ ปี ๕ ปี ๑๐ ปี
 ๒๐ ปี ๓๐ ปี หรือมากกว่านี้ พอหาได้ แต่คนที่ไม่
 เป็นโรคใจเลยแม้สักวันหนึ่งหาไม่ได้” โรคใจก็คือ
 กิเลส

๑๒. พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ใจเป็นรากฐานของ
 สิ่งทั้งปวง ประเสริฐกว่าสิ่งทั้งปวง เพราะสิ่งทั้งปวง
 สำเร็จมาแต่ใจ หากว่าใจเศร้าหมองแล้ว จะพูดอะไร
 ก็ตาม จะทำอะไรก็ตาม เพราะเหตุที่มีใจเศร้าหมอง
 นั้น ความทุกข์ย่อมจะติดตามเขาไป เหมือนล้อหมุน
 ตามรอยเท้าโคผู้ลากเกวียน”

“.....หากว่าใจผ่องใสแล้ว จะพูดอะไร
 ก็ตาม จะทำอะไรก็ตาม เพราะเหตุที่มีใจผ่องใส
 นั้น ความสุขย่อมจะติดตามเขาไปเหมือนเงาติดตามตัว”

ใจเศร้าหมองก็เพราะกิเลส ใจผ่องใสก็เพราะไม่มี
 กิเลส

๑๓. ต่อแต่นั้นไป คือตัวอย่างของกิเลสที่เข้าไป
ทำใจให้เศร้าหมอง ซึ่งเรียกว่า อุปกิเลส (อุป แปลว่า
เข้าไป) หรือเป็นพฤติกรรมที่แสดงว่าเป็นกิเลสมี ๑๖
อย่าง คือ :-

๑. อภิชฌาวิสมโลภะ ความอยากเกินไป
ความอยากได้ที่เกินพอดี ความอยากได้
ในสิ่งที่ไม่ควรจะได้ ความอยากได้ที่ผิด
ศีลธรรม
๒. ความคิดประทุษร้าย (โทษะ)
๓. โกรธ ความโกรธ
๔. อุปนาหะ ความผูกโกรธไว้
๕. มกฺขะ ความลบหลู่คุณท่าน
๖. ปลาสะ การดัดตนเสมอผู้ใหญ่
๗. อีสสา ความวิหยา
๘. มัจฉริยะ ความตระหนี่
๙. มายา มารยาท
๑๐. สาถยยะ ความโอ้อวด

๑๑. ถัมภะ ความหัวดอ
๑๒. สารัมภะ ความแข่งดี
๑๓. มานะ ความถือตัว
๑๔. อติมานะ ความดูหมิ่น
๑๕. มทะ ความมัวเมา
๑๖. ปมาทะ ความประมาท
๑๔. วิวรรณ์ แปลว่าเครื่องกีดขวางมิให้บรรลุ

ความดีมี ๕ อย่าง คือ:—

๑. กามฉันทะ ความพอใจในกาม
๒. พยาบาท ความอาฆาต
๓. ถีนมิทระ ความท้อแท้ และความง่วง
เหงา
๔. อุกฤษฏกุกฤษจะ ความฟุ้งซ่าน และความ
รำคาญ
๕. วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย

๑๕. ในบรรดากิเลสทั้งหมด มีกิเลสอยู่ตัวเดียว
ที่ครอบงำใจมนุษย์อยู่ทุกขณะ และเป็นต้นเหตุของกิเลส

อันทั้งหมด คือ อวิชา ๆ แปลว่า ความไม่รู้แจ้งตามความเป็นจริง ความเขลา ความเข้าใจผิด พระพุทธเจ้าตรัสว่า “อวิชา ปรมมัลล” อวิชาเป็นมลทินอย่างยิ่ง

หมายเหตุ

สำหรับเด็กชั้นต่ำ ๆ ตัวเล็ก ๆ วิธสอนที่ดีก็คือเอาเรื่องในชีวิตของเด็กมาตั้งเป็นปัญหาถามเด็กเช่นถามว่าหนูเคยโกรธพ่อแม่หรือไม่? เคยเคืองครูไหม? เคยทะเลาะกับเพื่อนไหม? เคยแย่งขนมของเล่นกับน้องไหม? แล้วถามว่าในขณะนั้นใจเป็นอย่างไร? ในเวลาแบ่งขนมให้น้องรู้สึกอย่างไร? ในเวลาไหนใจเป็นสุขและเบิกบานกว่า? แล้วหนูรู้หรือไม่ว่า อะไรเป็นต้นเหตุให้ใจเป็นเช่นนั้น ครั้นแล้วก็ชี้แจงให้ฟังว่าใจเป็นทุกข์ใจหมองเพราะอะไร?

หัวข้อที่ให้ไว้หลายอย่างก็เพื่อจะได้เลือกเอาไปสอนสำหรับเด็กที่สูง ๆ ขึ้นไปโดยลำดับ จุดมุ่งหมายสำคัญของบทนี้ อยู่ที่ต้องการให้เด็กมีความเคยชินกับ

การสำนึกว่าความทุกข์และความผิดพลาดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เป็นเพราะกิเลสของตนเองเป็นต้นเหตุ ซึ่งถ้าเด็กมีความเคยชินอย่างนี้ไปตั้งแต่เล็ก โตขึ้นเขาก็จะรู้จักแก้ไขชีวิตได้ต้อง

ปัญหาที่ยุ่งยากอีกอันหนึ่ง ที่มักคอยขัดแย้งอยู่ในใจเสมอ คือคนส่วนมากมักเห็นว่ากิเลสเป็นของจำเป็นสำหรับมนุษยชาติที่จะต้องมี และถือว่าเป็นกฎธรรมชาติที่จะเอาออกไม่ได้ ยิ่งกว่านั้นสิ่งยั่วเย้าในปัจจุบันนี้มีมาก จนเราเคยชินและเห็นว่า การยั่วกิเลสอย่างมีศิลปะนั้นเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ที่จริงกิเลสเป็นของจำเป็นสำหรับโลกดังที่ได้ชี้แจงมาแล้วก็จริง แต่ถึงกระนั้นเราก็ควรจะรู้ไว้บ้างว่า ธรรมดาของปลาย่อมเกิดในน้ำ และอยู่ในน้ำ แต่ถ้าน้ำขุ่นหรือร้อนเกินไปปลาที่เคยอยู่ในน้ำที่ใสเย็น ย่อมไม่สบาย และถ้าน้ำเกิดเป็นพิษขึ้นมาถึงตายได้ คนก็เช่นกัน เกิดจากกิเลส อยู่ในกิเลส แต่ถ้าคราวใดกิเลสเกิดขุ่นขึ้นมาหรือร้อนขึ้นมาถึงย่อมเป็นทุกข์ หรือเป็นพิษขึ้นมาถึงตายได้ใครเข้าใจผิด เราควรชี้แจงเขาเช่นนั้น

บทที่ ๕

กรรม

ความมุ่งหมายและเหตุผล

สิ่งที่เป็นหลักสำคัญของพุทธศาสนาอีกข้อหนึ่ง ก็คือกฎของกรรม “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” คำนี้ เด็ก ๆ มักได้ยินอยู่เสมอ แต่พอโตขึ้น รู้จักเหตุการณ์ในสังคมมากขึ้น ก็มักเกิดความรู้สึกขัดแย้งในใจอยู่ตลอดเวลา เพราะจากข้อเท็จจริงที่เขาได้ประสบอยู่เสมอ นั้น ส่วนมากล้วนแต่แสดงว่า ทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี ก็มีมากมาย ในที่สุดเลยทำให้ไม่เชื่อกฎนี้ และแล้วเขาก็ปล่อยตัวไปตามวิถีของโลก หันหลังให้กับศาสนาและศีลธรรม

ความจริงกฎนี้เป็นกฎที่ลึกซึ้งมาก คนโดยมากไม่เข้าใจเรื่องนี้ถูกต้องตามหลักอันแท้จริงของพุทธศาสนา ฉะนั้นเขาจึงแย้งได้ ถ้าเขาได้เข้าใจอย่างลึกซึ้งแล้ว จะแย้งไม่ได้เลย ความเข้าใจอย่างถูกต้องและเลื่อมใสใน

กฎนี้เป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับศีลธรรม จะต้องฝึกหัดให้เด็กเคยชินกับความคิดแบบนี้ไปตั้งแต่วัยเด็ก โตขึ้นจึงจะมีอิทธิพลพอสำหรับเหนี่ยวรั้งเด็กให้อยู่ในศีลธรรมได้

รายการสอน

๑. กรรมแปลว่าการกระทำ มี ๒ อย่าง คือ กรรมดี เรียกว่ากุศลกรรมหรือบุญกรรม กรรมชั่ว เรียกว่าอกุศลกรรม หรือบาปกรรม

๒. อกุศลกรรม กรรมชั่ว ได้แก่การกระทำที่ไร้ศีลธรรม กุศลกรรม กรรมดี ได้แก่การกระทำอันประกอบด้วยศีลธรรม

๓. ศีล ก็ได้แก่ศีล ๕ เป็นต้น ธรรมก็ได้แก่เบญจธรรม เป็นต้น การกระทำที่ประกอบด้วยศีลและธรรมเหล่านี้ เรียกว่า กุศลกรรม ส่วนการกระทำที่ไร้ศีลธรรมเหล่านี้ เรียกว่า อกุศลกรรม

๔. เหตุใดเราจึงเรียกรกระทำที่ผิดศีลธรรมว่าเป็นอกุศลกรรม? ข้อนี้เราตัดสินได้ด้วยการเอาใจเขามาใส่ใจเราดู ก็จะรู้สึกได้ทันทีว่า การกระทำที่ผิดศีลธรรม

นั้นต้องเป็นอกุศลกรรมแน่ เพราะเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้เกิดแก่ผู้อื่น เป็นการทำให้ใจตัวเองเศร้าหมอง และยังเป็นเหตุให้ได้รับความทุกข์อื่น ๆ อีกมาก เช่นได้รับการตีเตียน หรือการถูกลงโทษอย่างใดอย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “กรรมใดทำแล้ว ทำให้เดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้นเป็นกรรมชั่ว กรรมใดทำแล้ว ไม่ทำให้เดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้นเป็นกรรมดี”

๕. คนที่ทำบาปจนเคยชิน ย่อมไม่รู้สึกเดือดร้อนในเวลาทำความชั่ว และถ้าทำกันเป็นจำนวนมาก ย่อมไม่มีใครว่าใครได้ ยิ่งกว่านั้น การทำความชั่วบางอย่าง จะเห็นได้ชัดว่าเป็นเหตุให้ได้เงิน ได้ชื่อเสียง ได้ความสนุกเพลิดเพลิน เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ไม่น่าจะจัดว่าเป็นความชั่วมิใช่หรือ ?

ปัญหาข้อนี้ฟังแก้ว่า คนที่เบอนผู้จนเคยชินจริงอยู่ย่อมไม่รู้สึกเดือดร้อนเพราะการเบอนผู้จน แต่เราจะยอมให้ตัวเราเคยชินกับความสกปรกหรือ ? หรือว่าจะทำตัวให้เคยชินกับความสะอาดดี ? ในระหว่างความ

สกรปรกกับความสุขต่างก็ให้ความสุขเหมือนกันถ้าเคยชิน แต่ปัญหาที่มีอยู่ว่าใครจะเป็นสุขมากกว่า

๖. เราลองคิดถึง เวลาคนอื่นทำความชั่วต่อเรา เราไม่ชอบ เพราะเป็นการทำให้เราได้รับความเดือดร้อน ถ้าเราทำแก่เขา เขาก็ย่อมไม่ชอบเช่นกัน เพราะเขาได้รับความเดือดร้อน ฉะนั้นถ้าใคร ๆ จะพึงแข่งกันทำความชั่ว แล้วสังคมของเราจะพึงเป็นอย่างไร ? มันมีเป็นเหมือนสังคมที่เต็มไปด้วยโรคติดต่อหรือ ? คนที่พยายามทำตัวเป็นคนดีแม้คนเดียวอย่างน้อยก็ย่อมจะเป็นตัวอย่างให้คนอื่นทำดีตามบ้างสักคนสองคน ซึ่งถ้าหลาย ๆ คนทำเช่นนั้น สังคมของเราก็ย่อมจะดีขึ้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า “คนที่พยายามทำตัวเป็นคนดี เพื่อให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนอื่น ชื่อว่าเป็นยอดแห่งบุคคลผู้เสียสละ” (ธรรมทาน)

๗. พระพุทธเจ้าตรัสว่า “คนหวานพืชเช่นไคย่อมได้ผลเช่นนั้น คนทำดี ย่อมได้ดี คนทำชั่ว ย่อมได้ชั่ว” คำว่าได้ดีในที่นี้ไม่ใช่หมายความว่า “ได้เงินได้ชื่อเสียง ได้ความสนุกเพลิดเพลิน เพราะสิ่งเหล่านี้

สกรปรกกับความสุขต่างก็ให้ความสุขเหมือนกันถ้าเคยชิน แต่ปัญหาที่มีอยู่ว่าใครจะเป็นสุขมากกว่า

๖. เราลองคิดถึง เวลาคนอื่นทำความชั่วต่อเรา เราไม่ชอบ เพราะเป็นการทำให้เราได้รับความเดือดร้อน ถ้าเราทำแก่เขา เขาก็ย่อมไม่ชอบเช่นกัน เพราะเขาได้รับความเดือดร้อน ฉะนั้นถ้าใคร ๆ จะพึงแข่งกันทำความชั่ว แล้วสังคมของเราจะพึงเป็นอย่างไร ? มันมีเป็นเหมือนสังคมที่เต็มไปด้วยโรคติดต่อหรือ ? คนที่พยายามทำตัวเป็นคนดีแม้คนเดียวอย่างน้อยก็ย่อมจะเป็นตัวอย่างให้คนอื่นทำดีตามบ้างสักคนสองคน ซึ่งถ้าหลาย ๆ คนทำเช่นนั้น สังคมของเราก็ย่อมจะดีขึ้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า “คนที่พยายามทำตัวเป็นคนดี เพื่อให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนอื่น ชอว่าเป็นยอดแห่งบุคคลผู้เสียสละ” (ธรรมทาน)

๗. พระพุทธเจ้าตรัสว่า “คนหวานพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น คนทำดี ย่อมได้ดี คนทำชั่ว ย่อมได้ชั่ว” คำว่าได้ดีในที่นี้ไม่ใช่หมายความว่า “ได้เงินได้ชื่อเสียง ได้ความสนุกเพลิดเพลิน เพราะสิ่งเหล่านี้

ยังไม่ใช้ของดีแท้ เนื่องจากสิ่งเหล่านี้เกิดเป็นพิษขึ้นในภายหลังได้ ถ้าคนที่ได้นั้นไม่ใช้คนที่ที่มีศีลธรรมจริง ๆ จงนึกถึงเรื่องกึ่งกำไ้ทอง นึกถึงคนบางคนที่มีมาก่อนยังไม่มีเงิน ยังไม่มีเกียรติใหญ่โต ก็ยังเป็นคนที่อยู่ได้ ครั้นต่อมาเมื่อมีสิ่งเหล่านี้ก็กลายเป็นคนเสียหายและได้รับความเดือดร้อนต่าง ๆ และคนที่เลวเพราะเห็นแก่ความสนุกเพลิดเพลิน ก็มีไม่น้อย เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้จึงยังไม่ใช้ของดีแท้”

๘. คำว่าได้ดีต้องหมายความว่า ได้ความสุขใจ ด้วยและสุขใจนั้นต้องไม่ทำให้เกิดพิษขึ้นในภายหลังด้วยความชั่วหลายอย่างเมื่อทำแล้ว ทำให้มีทั้งสุขกายและสุขใจ เช่นไปโกงเงินเขามาได้เป็นจำนวนมาก ก็สุขกาย เพราะมีเงินพอใช้ สุขใจเพราะมีความปลื้มใจว่าตนเป็นคนมั่งมี และทำให้สวดอกใจต่าง ๆ แต่เราจะพบว่า สุขใจนี้เต็มไปด้วยความหวาดระแวง และทำให้กังวลใจอยู่เสมอ ฉะนั้นการได้ความสุขจากการทำความชั่ว จึงได้เรียกว่าเป็นการได้ดี

๙. คำว่าได้ดี อีกนัยหนึ่งหมายความว่า เป็นเหตุให้คุณธรรมในตัวเพิ่มพูนขึ้น เช่นเป็นเหตุให้สติ-

สัมปชัญญะดีชฌัน เป็นเหตุให้ความเมตตาปราณีสูงขึ้น
 เป็นเหตุให้มีความขยันอดทนดีชฌัน ดังนี้ เป็นต้น เหตุไร
 การได้คุณธรรมเพิ่มขึ้น จึงเรียกว่าเป็นการได้ดี ? ทงน
 ก็เพราะคุณธรรมคือบุญกุศลอันแท้จริง บุญกุศลเป็น
 เหตุให้คนเรามีโชคชะตาวาสนาดี มีบุคคลคลักภณะดีมา
 ตั้งแต่เกิด เป็นเครื่องคุ้มครองภัยได้มากมาย เป็นเหตุให้
 ไปสวรรค์ เป็นเหตุให้หลุดพ้นจากความทุกข์ รากฐาน
 แห่งความสุขทุกอย่างมาจากบุญกุศลทั้งสิ้น ฉะนั้นการได้
 บุญกุศลจึงเรียกว่าเป็นการได้ดี

๑๐. การทำความดี คือการประพฤติตามคุณ-
 ธรรมนั้น จะให้ได้ดีจริง ๆ สมความปรารถนา ก็ต่อเมื่อ
 ได้ทำความดีครบถ้วนทุกประการ เช่นการถือศีล ก็ควร
 ให้ครบ ๕ และให้มีเบญจธรรม ๕ ด้วย ถือพรหมวิหาร
 ก็ควรให้ครบ ๔ ถือสัปปริสธรรมก็ควรให้ครบ ๗ ถือ
 มรรคก็ควรให้ครบ ๘ บำเบญจบารมีก็ควรให้ครบ ๑๐ ดัง
 นี้ เป็นต้น คนชื้อบางคนที่ไม่ได้ดี ก็เพราะเขาขาดความ
 ฉลาดรอบรู้ และขาดคุณธรรมอื่น ๆ เช่นไม่ขยันอดทน
 ให้พอ ไม่รู้จักกาละเทศะ ดังนี้ เป็นต้น

๑๑. พระพุทธเจ้าทรงวางหลักไว้ว่า คนทำดีจะได้ดีก็ต่อเมื่อประกอบด้วยเหตุอีก ๔ อย่างคือ

๑. ถิ่นที่อยู่ หรือ สกูลกำเนิดที่เกิดดี อำนาจให้ความดีปรากฏผลออกมาได้ง่าย เปรียบเหมือนต้นไม้ที่ได้ปลูกในที่ซึ่งเหมาะแก่ดินฟ้าอากาศ ก็ย่อมมีผลดี ฉะนั้นอย่างนี้เรียกว่า คติสมบัติ สมบูรณ์ด้วยคติ

๒. ร่างกายสมบูรณ์ ไม่พิการ และมีบุคลิกลักษณะทางร่างกายดี มีสมองดี อย่างนี้เรียกว่า อุปติสมบัติ สมบูรณ์ด้วยร่างกาย

๓. ถึงคราวที่ความดีนั้นจะให้ผลแล้ว เปรียบเหมือนถึงฤดูกาลที่ต้นไม้จะออกดอกออกผล อย่างนี้เรียกว่า กาลสมบัติ สมบูรณ์ด้วยกาล

๔. ประกอบความดีครบถ้วน สมแก่เหตุนั้น ๆ แล้วเปรียบเหมือนการ ปลูกต้นไม้ที่ได้รับการบำรุงทุกอย่างครบถ้วน อย่างนี้เรียกว่า ปโยคสมบัติ สมบูรณ์ด้วยการกระทำ

การทำความดีที่ยังไม่ได้รับผล หรือได้รับแต่ไม่เต็มที ทั้งนี้ก็เพราะขาดคุณสมบัติเหล่านั้นนั่นเอง

น้อยมากพระพุทธเจ้าข้า” “ถ้าใส่ลงไปใต้มันน้ำคองคา
เล่าจะเค็มไหม?” “ไม่เค็มเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อนี้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย บางคนทำบาปเห็นผล
ทันตา ก็มี บางคนเห็นผลช้าก็มี บางคนไม่ได้รับผลเลย
ก็มี ข้อนี้เพราะเหตุไรหรือ ภิกษุทั้งหลาย? ข้อนี้เป็นเพราะ
คนเหล่านั้นได้สร้างสมอบรมบุญกุศลมาไม่เหมือนกัน บาง
คนสร้างบาปไว้มาก ทำบุญไว้น้อย บาปนั้นย่อมให้ผล
ทันตาเหมือนใส่เกลือลงในน้ำหนึ่งถ้วย บางคนสร้างบาปไว้
พอประมาณ แต่ได้สร้างบุญไว้มาก บาปนั้นย่อมให้ผลช้า
และน้อย เปรียบเหมือนใส่เกลือลงไปใต้น้ำหนึ่งโอ่ง บางคน
สร้างบาปไว้น้อย แต่ได้ทำบุญไว้ใหญ่หลวง บาปนั้นย่อม
ไม่ปรากฏผลเหมือนใส่เกลือลงไปใต้มันน้ำคองคาจะนั้น”

๒. เพราะเขาประกอบด้วยเหตุอันเป็นเครื่องมิ
ให้ความชั่วปรากฏผลออกมา ๔ อย่างคือ:—

๑. ถิ่นที่อยู่หรือกำเนิดของเขามีอิทธิพล คุ้ม-
ครองมิให้เขาต้องได้รับผลของความชั่วนั้น ๆ เช่นลูก
ของท่านผู้ดีมีอำนาจ แม้จะทำผิด ก็มักไม่มีใครว่าอะไร

๒. ร่างกายบุคคลลักษณะ มันสมองอำนวยให้ เขาทำความชั่วได้อย่างฉลาดและแนบเนียนมาก จนคนอื่นไม่รู้หรือรู้แต่ก็ทำอะไรเขาไม่ได้

๓. เวลาที่ความชั่วจะให้ผลจริง ๆ ยังมาไม่ถึง ตรงกันข้ามมันเป็นเวลา^๕ที่คนชั่วทั้งหลายกำลังได้ดีกัน เพราะคนชั่วกำลังมีอิทธิพลในสังคม หรือเป็นเพราะในสมัยนั้นเขาไม่ถือว่า การกระทำอย่างนั้นเป็นความชั่ว

๔. เขารู้จักอุดหนุน มิให้ความชั่วนั้น ๆ ปรากฏผล ออกมา เช่นให้เงิน ให้ตำแหน่งหน้าที่ หรือให้สิ่งที่พอใจอย่างอื่น หรือรู้จักพูดรู้จักแก้ตัว มิให้ใครล่วงรู้ความชั่วของเขา

ตราบใดที่เหตุป้องกันเหล่านั้นยังดีอยู่ คนชั่วมักได้รับผลเป็นเงิน เกียรติ หรือความพอใจอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ตราบนั้น แต่อย่างไรก็ตาม เราจะต้องไม่ลืมว่า อันธรรมาคนชั่วสักวันหนึ่ง จะต้องได้ประสบเหตุการณ์ในทำนองน้ำลดตอผุด น้ำแห้งลงไปแล้ว รสเค็มจะปรากฏ และคนช่วยยอมเปรียบได้กับคนที่ขี่เรือเร็ว ชั่วมาก ก็เร็วมาก เขาจะต้องมีเงิน หรือมีอามิสต่าง ๆ

ให้มากพอที่จะปิดช่องรั่วนั้น ๆ ไม่เช่นนั้นเรือจะต้องล่ม หรือไม่เช่นนั้นก็เปรียบเหมือนคนที่เปื้อนแผลเหม็นเน่า ความชั่วอย่างหนึ่ง ก็เปรียบเหมือนแผลอันหนึ่ง เขาจะสิ้นแรงสิ้นเวลาและสิ้นเงิน บางทีก็ถึงกับต้องเสียของรักเพื่อที่จะปิดแผลนั้น ๆ

อนึ่ง ธรรมดาคนชั่วใจย่อมสกปรก แม้ว่าเขาจะด้านต่อความชั่วจนไม่รู้รู้สึกเดือดร้อนใจอะไรก็ตาม แต่ถ้าคราวใดเขาจำเป็นต้องเข้าใกล้คนที่ล่องรู้การกระทำของเขา เขาจะรู้สึกเดือดร้อนใจมาก เวลาเข้าสังคมที่สงสัยว่าเขาจะรู้การกระทำของตนเอง เขาก็จะเป็นเหมือนวัวสันหลังหะ ที่หวาดระแวงต่อแมลงที่จะมาตอม หวาดระแวงต่ออิกากลัวจะมาจิก และมักไม่สรรเสริญคนดี ไม่อยากคบคนดี คิดดูเถอะคนที่ไม่อยากคบคนดี ไม่สรรเสริญคนดี เขาจะเป็นคนที่น่าสงสารเพียงไร เขามีจมดิ่งอยู่ในความชั่วสิ้นกาลนานหรือ?

๑๓. ทุกคนต้องอยู่ในบาปไม่มากก็น้อย คนที่ไม่อยู่ในบาปเลย มีบุคคลประเภทเดียวเท่านั้น คือ พระอรหันต์ บาปเปรียบเหมือนความมืด บุญเปรียบ

เหมือนความสว่าง บาปในที่นี้คือ อธรรม หรือกิเลส การกระทำที่เป็นบาป ก็คือการกระทำที่ออกมาจาก อธรรม หรือกิเลส บุญคือคุณธรรม การกระทำที่เป็น บุญก็คือการกระทำที่ออกมาจากคุณธรรม คนเราถ้ามีบุญ มากก็มีบาปน้อย ถ้ามีบาปมากก็มีบุญน้อย บุญกับบาป ย่อมอยู่ด้วยกันเหมือนมืดกับสว่าง

๑๔. เมื่อพูดถึงการได้ดีได้ชั่ว ก็ทำให้นึกว่าน่า จะต้องมีผู้ให้ดีและให้ชั่ว ความจริงก็เป็นเช่นนั้น ผู้ที่ จะให้ดีให้ชั่วแก่เรา ก็คือผู้ที่เกี่ยวข้องในการกระทำของ เรา เช่นเราทำดีให้ใคร เขาผู้นั้นก็มักจะตอบแทนเรา ด้วยความดี เราทำชั่วให้ใคร เขาผู้นั้นก็มักจะตอบแทน เราด้วยความชั่ว แต่หลักอันนี้ไม่แน่นอนตายตัว เพราะ ต้องขึ้นอยู่กับเหตุอีก ๔ อย่างดังที่กล่าวมาแล้ว ผู้ที่จะ ให้ดีและชั่วแก่เราจริง ๆ ทุกครั้งตามกฎหมายที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ทำแค่นั้น ได้แค่นั้น ก็คือวิญญานของเราเอง เพราะไม่มีการให้รางวัลและการลงโทษใด ๆ ที่ จะยิ่งใหญ่และร้ายแรงและเป็นไปอย่างยุติธรรมที่สุดเท่ากับวิญญานของตัวเอง เพราะวิญญานทรงไว้ซึ่งอำนาจ

อันใหญ่หลวง เป็นตัวธรรมชาติผู้สร้างชีวิต สร้างกฎ-
เกณฑ์ต่าง ๆ ของชีวิต คนเราจะดีหรือชั่ว จะโง่หรือ
ฉลาด จนหรือมั่งมี เกิดในสกุสสูงหรือต่ำ เกิดในนรก
หรือสวรรค์ ก็สุดแล้วแต่วิญญานจะสร้างสรรค์และชัก
จูงไป วิญญานสูงก็สร้างชีวิตได้สูง วิญญานต่ำก็สร้าง
ชีวิตได้ต่ำ วิญญานจะสูงหรือต่ำ ก็สุดแล้วแต่สร้าง
กรรมดีหรือกรรมชั่วไว้มากน้อยแค่ไหนอย่างไร

อนึ่ง ที่ว่าวิญญานทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม ก็
เพราะทุกครั้งที่ทำดีหรือทำชั่ว ไม่ว่าจะในที่ลับหรือที่แจ้ง
วิญญานย่อมล่วงรู้การกระทำทุกขณะ และเก็บผลแห่ง
การกระทำนั้น ๆ ไว้ทุก ๆ ครั้ง ครั้นแล้ววิญญานก็จะ
สร้างชีวิตให้ใหม่ ตามส่วนที่ได้ทำมาแค่ไหนอย่างเที่ยง
ตรงที่สุด ฉะนั้นวิญญานจึงเป็นเสมือนพระเจ้าผู้สร้าง
สัตว์โลก เป็นผู้พิพากษาสัตว์โลก และเป็นผู้ที่จะประทาน
รางวัลและลงโทษแก่สัตว์โลกอย่างยุติธรรมที่สุด ฉะนั้น
ผู้ที่เราควรจะกลัวและรักให้มากที่สุดก็คือวิญญานของตัว
เอง (นี่กล่าวอยู่ในชั้นศีลธรรม ไม่ใช่ชั้นหลุดพ้น)

๑๕. โดยปกติเท่าที่เรามองเห็น ไม่ว่าจะคนหรือสัตว์ที่จะเกิดมาสวยหรือไม่สวย มีรูปร่างลักษณะอย่างไรนั้น บัจจยสำคัญอยู่ที่พ่อแม่ เช่นคน ถ้าพ่อแม่ชาวลูกออกมาก็คือต้องขาว ถ้าดำ ลูกก็ดำ สัตว์ก็เหมือนกัน ลักษณะเหล่านี้สืบเนื่องมาจากสายโลหิต ความจริงอันนี้ทางพุทธศาสนาก็ยอมรับ โดยกล่าวว่าวิญญานไปเกิดในกำเนิดไหน ๆ รูปร่างย่อมเป็นไปตามกำเนิดนั้น ๆ นอกจากนี้ยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า เกี่ยวกับกรรมในชาติก่อนด้วย ดังบาลีในนิกคัมภัสสูตตรตอนหนึ่งว่า

สุวณฺณตา สุสรตา   สุสณฺฐานํ สุรูปตา
อาชิปะจํ ปรีวาโร   สพฺพเมเตน ลพฺพติ

ความเป็นผู้มีผิวงาม มีเสียงไพเราะ มีทรวดทรงงาม มีรูปสวย ความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ มีบริวาร สิ่งเหล่านี้ทั้งหมดย่อมได้ด้วยบุญนิธิ คือบุญที่สร้างสมเอาไว้

๑๖. อนึ่งคนเราโดยปกติจะมีอายุสั้นหรือยืน ชโรครหรือแข็งแรงแค่ไหนอย่างไร ก็สุดแล้วแต่กรรมพันธุ์จากพ่อแม่ และการดูแลเอาใจใส่ในทางอนามยัคิหรือเลว

มากน้อยแค่ไหนอย่างไร ผู้ที่จะมีผิวพรรณอย่างไร ก็สุดแล้วแต่พ่อแม่เช่นกัน ผู้ที่จะมีอำนาจมากน้อยแค่ไหนอย่างไร ก็สุดแล้วแต่จะมีตำแหน่งหน้าที่การงาน และสิ่งแวดล้อมอย่างไร ผู้ที่จะรวยหรือยากจนก็สุดแล้วแต่การอาชีพ ผู้ที่จะเกิดในตระกูลสูงหรือต่ำ ก็สุดแล้วแต่โชคของใคร และใครจะโง่หรือฉลาดแค่ไหน ก็สุดแล้วแต่กำลังสมองและการศึกษา สิ่งเหล่านี้เรามองเห็นได้ง่าย แต่พระพุทธเจ้าตรัสว่า สิ่งเหล่านี้เกี่ยวพันถึงกรรมในชาติก่อนด้วย ดังข้อความในสุกฺกสูตร ซึ่งพระองค์ได้ตรัสแก่สุกฺกมาณพว่า;—

“ดูก่อนสุกฺกมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรมของตน มีกรรมเป็นผู้ให้กำเนิด (จะเกิดในกำเนิดอะไรสุดแล้วแต่กรรมจะชักจูงไป) มีกรรมเป็นผู้สร้างพันธุ์ (จะเกิดในพันธุ์อะไรก็สุดแล้วแต่กรรมเหมือนกัน) มีกรรมเป็นเทพอาศัย (ผู้จะได้ดีได้ชั่ว ได้สุขได้ทุกข์อย่างไร ก็เพราะอาศัยกรรม) กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีต”

“ดูก่อนมาณพ คนที่ไม่เ็นดูในสัตว์มีชีวิต ทำการฆ่าสัตว์อยู่เป็นนิจ ตายแล้วย่อมไปเกิดในอบายภูมิ หรือถ้าไม่ไปเกิดในอบายภูมิ มาเกิดเป็นมนุษย์ ก็มักเป็นคนมีอายุสั้น ส่วนคนที่ไม่ทำเช่นนั้น ตายแล้วย่อมไปเกิดในสวรรค์ ถ้าไม่ไปเกิดในสวรรค์ มาเกิดเป็นมนุษย์ ก็มักเป็นคนมีอายุยืน”

“คนที่ไม่ฆ่าสัตว์ให้ตาย แต่ทว่าเบียดเบียนสัตว์อยู่เป็นนิจ ตายแล้วย่อมไปเกิดในอบาย ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย มาเกิดเป็นมนุษย์ ก็มักเป็นคนมีโรคมามาก ส่วนคนที่ไม่ทำเช่นนั้น ตายแล้วย่อมไปเกิดในสวรรค์ ถ้าไม่ไปเกิดในสวรรค์ มาเกิดเป็นมนุษย์ ก็มักเป็นคนมีโรคน้อย”

“คนขี้โกรธอยู่เสมอ ตายแล้วย่อมไปเกิดในอบาย ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย มาเกิดเป็นมนุษย์ ก็มักเป็นคนมีผิวไม่งาม ส่วนที่ไม่ขี้โกรธ ตายแล้วย่อมไปเกิดในสวรรค์ ถ้าไม่ไปเกิดในสวรรค์ มาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นคนมีผิวงาม”

“คนที่ม่ใจริษาในความมั่งมี หรือในเกียรติยศ
ของผู้น้อยอยู่เสมอ ตายแล้วย่อมไปเกิดในอบาย ถ้าไม่
ไปเกิดในอบาย มาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นคนมีอำนาจ
น้อย ส่วนคนที่ม่ริษา ตายแล้วย่อมไปเกิดในสวรรค์
ถ้าไม่ไปเกิดในสวรรค์ มาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นคนมี
อำนาจมาก

“คนที่ม่ใจตระหนี่ ม่ยินดีในการบริจาคทาน
ช่วยเหลือในท่านผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ หรือช่วยเหลือผู้
ยากจนอนาถา ตายแล้วย่อมไปเกิดในอบาย หากไม่ไป
เกิดในอบาย มาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นคนมีโภคสมบัติ
น้อย ส่วนคนที่ม่ใจยินดีในการบริจาคทาน ตายแล้วย่อม
ไปเกิดในสวรรค์ หากไม่เกิดในสวรรค์ มาเกิดเป็นมนุษย์
ย่อมเป็นคนมีโภคสมบัติมาก”

“คนที่ม่ใจแข็งกระด้าง ถ้อยคำจืด หรือดูหมิ่น
เพื่อน ม่เคารพกราบไหว้คนที่ควรเคารพ ม่อ่อนน้อม
คนที่ควรอ่อนน้อม ม่ลูก ม่รับ ม่เชื่อเชิญคนที่ควร
ลูก รับ และ เชื่อเชิญ ม่ นับถือคนที่ควรนับถือ ม่
หลีกเลี่ยงให้กับคนที่ควรหลีกเลี่ยงให้ ตายแล้วย่อมไปเกิด

ในอบาย ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย มาเกิดเป็นมนุษย์ ข่อม
 มาเกิดในตระกูลต่ำ หรือเป็นคนตระกูลต่ำ ส่วนคนที่
 ไม่ทำเช่นนั้น ตายแล้วข่อมไปเกิดในสวรรค์ หากไม่ไปเกิด
 ในสวรรค์ มาเกิดเป็นมนุษย์ ข่อมเป็นคนมีตระกูลสูง”

“คนที่ไม่หมั่นเข้าหาท่านผู้มีความรู้ มีความปฏิบัติ
 ชอบ ไม่ซักถาม ไม่ศึกษาเล่าเรียนให้รู้จักบุญและบาป
 รู้จักคุณและโทษ รู้จักสิ่งที่ควรประพฤติและไม่ควร
 ประพฤติ เป็นคนมีความหลงความเข้าใจผิดครอบงำใจอยู่
 เสมอ ตายแล้วข่อมไปเกิดในอบาย หากไม่ไปเกิดใน
 อบาย มาเกิดเป็นมนุษย์ ข่อมเป็นคนมีปัญญาอ่อน ส่วน
 คนที่ตรงกันข้ามจากนี้ ตายแล้วข่อมไปเกิดในสวรรค์
 หากไม่ไปเกิดในสวรรค์ มาเกิดเป็นมนุษย์ ข่อมเป็นคน
 มีปัญญาดี”

“ดูก่อนมาณพ กรรมเหล่านี้แล ข่อมเป็นปัจจัย
 ให้สัตว์เลวและประณีตแตกต่างกันเช่นนั้น”

หมายเหตุ

ข้อ ๑๔ กับ ๑๕ เป็นข้อความที่เข้าใจยาก มีเหตุผลเกี่ยวเนื่องกันอย่างไร ใครจะไม่เชื่อที่สุดแล้วแต่ใจ ยกเอามาเพื่อเป็นหลักฐานแสดงว่า เรื่องอย่างนี้มิใช่ในพระไตรปิฎก และเห็นว่าเด็กควรจะรู้ไว้บ้าง เพราะเป็นความเชื่อของพุทธศาสนิกชนเป็นจำนวนมากไม่น้อย

ปัญหาที่ยุ่งยากมากในเรื่องนี้ก็คือ คนส่วนมาก เพราะเหตุที่ในชีวิตประจำวัน ต้องขึ้นอยู่กับเรื่องท้อง เรื่องการเงิน เรื่องชื่อเสียง พุดสน ๆ ก็คือเรื่องวัตถุเสียเป็นส่วนมาก ความจำเป็นที่จะต้องพึ่งสิ่งเหล่านี้ เกิดเป็นปัญหาเฉพาะหน้าเสมอ ฉะนั้นคนส่วนมากจึงเกิดความโน้มเอียงไปในทางว่า การได้ดี ก็คือได้เงินได้ชื่อเสียง ได้ความสนุกเพลิดเพลินเป็นต้น ส่วนการได้ดีทางใจเขาไม่อาจจะรู้สึกได้ว่ามันดีได้อย่างไร ฉะนั้นจึงเป็นการยากที่จะอธิบายให้เห็น คล้อยตามเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว ผู้ที่จะเห็นคล้อยตามมักจะเป็นผู้ที่รู้สึกพอแล้วในเรื่องวัตถุ การจะแก้เรื่องนี้ให้ตกจริง ๆ อยู่ที่ต้องจัด

ระบบเศรษฐกิจใหม่ ให้ทุกคนมีการอยู่ดีกินดี สมกับสภาพเป็นมนุษย์ จนคนทั้งหลายไม่รู้สึกเดือดร้อนในเรื่องนี้ สังคมจึงจะก้าวหน้าขึ้นมาอีกขั้นหนึ่ง คือการจัดการกับปัญหาเรื่องจิตใจของตัว แต่อย่างไรก็ตาม เราจะรอให้นักเศรษฐกิจจัดการเรื่องนี้ไปก่อน แล้วจึงจะมาแก้ไขปัญหาทางจิตใจ ก็ไม่ถูกเช่นกัน สำหรับผู้ใหญ่ยกไว้ เพราะเหตุการณ์ในชีวิตบีบบังคับให้ต้องคิดหาเงินเป็นจุดหมายสำคัญ แต่สำหรับเด็ก เนื่องจากยังไม่ถูกกระทบกระเทือนในเรื่องนี้เท่าไรนัก เด็กมีโอกาที่จะรับความคิดอันนี้ได้ง่ายกว่า ฉะนั้นจึงมีโอกาที่จะปลูกฝังความเข้าใจถูกให้กลายเป็นนิสัยได้ ซึ่งถ้าเด็กเหล่านี้โตขึ้นแล้ว เขาก็จะเปลี่ยนแปลงสังคมให้อยู่ในรูปที่ดีได้เอง จนกระทั่งคนทั้งหลายเห็นได้ชัดว่า ความดีให้ผลเป็นความดีจริง

รากฐานสำคัญที่จะทำให้คนเราคิดในทางดีก็คือ ความบริสุทธิ์ใจ ถ้าเด็กได้มีความรู้สึกอันนี้อยู่เสมอ เด็กก็ย่อมคิดแต่ในทางที่ดีได้ เช่นเดียวกับเราหัดให้เด็กมีความเคยชินกับความสะอาดจนเป็นนิสัยแล้ว เด็ก

ก็ยอมทนไม่ไหวต่อการสกปรก ในทำนองเดียวกัน ในเมื่อเด็กเคยชินกับความบริสุทธิ์ใจและความเบิกบานใจ อันเนื่องมาจากความบริสุทธิ์ เด็กก็ยอมจะทนไม่ได้ต่อความเศร้าหมองใจ ความเดือดร้อนใจอันเนื่องมาจากความชั่ว ซึ่งนั่นย่อมจะเป็นเครื่องป้องกันมิให้เด็กทำ ความชั่วดีที่สุด แต่ถ้าเด็กเคยชินกับความสกปรกทางใจ การจะชี้โทษว่า การทำความชั่วจะทำให้เดือดร้อนใจ ต่าง ๆ อย่างนั้นอย่างนี้ เด็กจะรู้สึกไม่ได้เลย เช่นเดียวกับคนที่เคยชินกับความสกปรกทางกาย เขาจะไม่รู้สึกเดือดร้อนใจต่อการกินอยู่ที่สกปรก จุดหมายสำคัญของบทนี้ อยู่ที่การพยายามปลูกฝังให้เด็กมีความเคยชินกับการใช้ความคิดตามเหตุผลในเรื่องกฎของกรรม จนเป็นนิสัยได้แล้ว โต้ขึ้นจักเป็นความพอดีสำหรับการอยู่ในโลกร่วมกัน

อนึ่งควรจะทราบไว้ด้วยว่า การที่พระองค์ทรงบัญญัติว่า การใดเป็นกุศลหรืออกุศลนั้น พระองค์ทรงถือความหลุดพ้นเป็นหลัก ส่วนมหาชนถือการหากินเป็นหลัก ซึ่งการหากินนั้นโดยปกติ มักจะต้องมีการ

ผิดศีลธรรมเสมอ ไม่มากก็น้อย ฉะนั้นการสอนเรื่อง
บาป หรือเรื่องกรรม ถ้าผู้ฟังเขาไม่ต้องการความหลุด
พ้นจากกิเลส อย่างไรเสียก็จะต้องมีการขัดแย้งกัน
เพราะเหตุที่ถือมาตรฐานคนละอย่าง ถ้าการสอนมุ่งแต่
เพียงชั้นศีลธรรม ไม่ใช่ชั้นหลุดพ้น ก็จำเป็นอยู่เองที่
จะต้องอนุโลมให้พอดีกับวิสัยของโลก ไม่เช่นนั้นการ
สอนก็จะมีประโยชน์อะไรเลย เพราะความรู้ที่คนทำ
ตามไม่ได้ย่อมไม่มีประโยชน์อะไรเลย.

บทที่ ๒

ชาติหน้า

ความมุ่งหมายและเหตุผล

เรื่องชาติหน้าเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องสอนให้เด็ก
เชื่อไว้ก่อน แม้จะยังไม่เข้าใจก็ตาม เพราะเรื่องนี้มี
ความสัมพันธ์อยู่กับเรื่องวิญญูณ เรื่องบุญ เรื่องบาป
เรื่องกฎของกรรมตลอดทั้งเรื่องความหลุดพ้น เรื่อง
ความสำคัญขั้นแรกอยู่ที่สอนให้เชื่อไว้ก่อน ไม่ใช่อยู่ที่
ความเข้าใจ เพราะการเข้าใจเรื่องจริง ๆ ต้องอาศัยหลัก
วิชามากมาย ทั้งมีปัญหาไม่รู้จักสิ้นสุด ครุบางคนอาจ
เห็นว่าเรื่องยังไม่จำเป็นสำหรับนำมาสอนเด็ก เพราะ
มีปัญหายุ่งยาก ซึ่งจะทำให้เด็กพลอยยุ่งยากไปโดยไม่
จำเป็น สำหรับมติของข้าพเจ้าเห็นว่าความยุ่งยากจะหมด
ไปเอง ถ้าเข้าใจสอน ปัญหาเรื่องนี้อยู่ที่วิธีสอนเท่านั้น
การที่ต้องสอนก็เพราะปัญหาสำคัญมีอยู่ว่า ถ้าเด็กไม่เชื่อ

เรื่องนั้นไว้เป็นพินก่อนแล้ว เด็กจะไม่อาจเข้าใจเรื่องต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วอย่างเพียงพอเลย

อันที่จริงปัญหาสำคัญที่ข้าพเจ้าเคยผจญมาแล้วด้วยตนเองไม่ใช่อยู่ที่เด็ก แต่อยู่ที่ครูผู้สอนต่างหาก เพราะครูส่วนมากไม่ค่อยเชื่อ และไม่เห็นความจำเป็นของการเชื่อ ฉะนั้น ขอให้เรามาถกเถียงเรื่องนี้ให้กระจ่างกันเสียก่อนว่า หลักแท้ ๆ ของพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

พุทธศาสนามีได้สอนว่าคนเราตายแล้วสูญ ความเชื่อแบบนี้เป็นอุจเจตทิฎฐิ และพุทธศาสนาก็มีได้สอนว่า คนเราตายแล้วก็ไปเกิดใหม่ได้ เหมือนกับความเข้าใจของพวกพราหมณ์ที่ถือว่า มีอตตาหรืออาดมันซึ่งแยกมาจากปรมาตมัน เป็นตัวไปเกิด ความเชื่อแบบนี้เป็นสัสสตทิฎฐิ หลักพุทธศาสนาแท้ ๆ สอนว่า คนเราตายแล้ว วิญญาณซึ่งเป็นสังขตธรรมสืบท่อไปถึงชาติหน้าได้ ตราบเท่าที่ในตัววิญญาณยังมีวิชาอยู่ นิพพานในความหมายอันหนึ่ง ก็คือการไม่เกิดอีกต่อไป

ได้ ฉะนั้นเมื่อท่านละได้ ท่านก็ย่อมรู้ว่า ท่านละได้ เพราะเหตุไร จากคำตอบที่ว่า ละได้เพราะเหตุไร นี้แหละ คือกล้องจุลทรรศน์ที่จะส่องให้เห็นถึงชาติก่อนอย่างกระจ่างทีเดียว

ประการแรกคนส่วนมากมักเข้าใจว่า กิเลสเป็นผลของร่างกาย เช่นเข้าใจว่าความกำหนัดเป็นผลของต่อมเพศตั้งนี้เป็นต้น และเขาอาจให้เหตุผลเปรียบเทียบให้เห็นโดยง่ายว่า ทำนองเดียวกับความหิวความกระหาย เป็นผลของการที่ร่างกายขาดอาหารและน้ำ ฉะนั้น เมื่อปรากฏผลว่า ทั้งที่ร่างกายก็ยังเป็นปรกติเหมือนเดิม แต่กิเลสต่าง ๆ ก็หมดไปได้ จิตใจก็เปลี่ยนใหม่หมด กิเลสหมดไป จิตใจเปลี่ยนใหม่ ก็เพราะรู้แจ้งเห็นจริงอย่างหนึ่ง พร้อมกับได้พบภาวะอีกอย่างหนึ่งที่เรียกว่า นิพพาน สิ่งนี้ต่างหากที่ทำให้จิตใจเปลี่ยนใหม่ พร้อมทั้งกิเลสก็หมดไปสิ้น ข้อประจักษ์อันนี้เป็นเหตุผลเพียงพอสำหรับท่าน ที่จะบอกว่า จิตใจเป็นสิ่งอีกสิ่งหนึ่งต่างหากนอกจากร่างกาย และทำไมหนอจึงเกิดการรู้แจ้งขึ้นมาเช่นนั้น ท่านก็ย่อมรู้ว่า นั่นเกี่ยวกับภูมิธรรมที่เคยมีอยู่แล้ว

ในสันดานสูงพอที่จะทำให้เกิดปฏิเสธ ซึ่งพันธุกรรม
เหล่านี้แต่ละอย่าง แน่่อนกว่าจะตั้งมั่นได้จำเป็นต้อง
ใช้เวลานานพอสมควรทีเดียว พันธุกรรมแต่ละอย่าง
อาจเปรียบได้กับหินแต่ละชั้นที่ใช้เป็นเครื่องพิสูจน์บอก
อายุของโลก นั้นย่อมหมายความว่า จากพันธุกรรม
เหล่านี้ ท่านย่อมคำนวณได้ว่า กว่าจะตั้งมั่นได้จะต้อง
กินเวลานานสักเท่าไร ชั่วอายุนี้หรือ? โอ เป็นไปไม่
ได้เลย ถ้าเช่นนั้นคงสืบมาจากพ่อแม่ ก็เป็นไปไม่ได้อีก
เพราะปรากฏว่า บางอย่างไม่มีในพ่อแม่เลย หรือมีแต่
ก็ไม่เหมือนกันจริง ๆ

เหตุผลอีกนัยหนึ่งที่ท่านประจักษ์ในใจก็คือ สิ่ง
แวดล้อมจะเปลี่ยนจิตใจได้ ก็ต่อเมื่อสิ่งแวดล้อมนั้นเข้า
กันได้กับพื้นฐานของจิตใจ ถ้าเข้ากันไม่ได้ ข้างในก็
ปฏิเสธอยู่เรื่อย ไม่ยอมรับเข้ามา แต่เหตุผลของท่านที่
อยู่เหนือเหตุผลทั้งหมดที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งใช้เป็นข้อสัน-
นิษฐานอย่างเด็ดขาดว่า วิญญาณเคยเกิดมาแล้วก็คือ จากการ
บรรลุนิพพานทำให้ท่านมองเห็นอย่างชัดเจนว่า ร่างกาย
เกิดขึ้นมาจากเจตน์จำนงของวิญญาณ คุณสมบัติของ

ร่างกายเกิดจากคุณสมบัติของวิญญาน และท่านรู้อย่างแน่ชัดว่า ร่างกายกับวิญญานมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ต่างก็เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน ฉะนั้นใคร ๆ จะบอกท่านว่าจิตเป็นผลของร่างกาย เพราะสังเกตได้ว่าร่างกายเปลี่ยน ใจก็เปลี่ยน ภายตายใจก็ดับ ท่านก็จะบอกว่าถูกแล้ว เพราะรูปก็เป็นปัจจัยของนาม แต่ถ้าท่านจะบอกว่า โดยที่แก่นามก็เป็นปัจจัยของรูป รูปเกิดมาจากนามนี่ซิเป็นสิ่งที่เข้าใจยาก สำหรับคนที่ไม่ได้บรรลุภูมิธรรมอย่างท่าน เพราะเหตุที่ท่านได้ประสบข้อเท็จจริงมาด้วยตนเองเช่นนี้ ท่านจึงสามารถยืนยันได้ว่าชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย

ขอให้เข้าใจว่า ข้อพิสูจน์แท้ ๆ ในเรื่องนี้ อยู่ที่เหตุผลสองประการดังที่กล่าวมานี้ สำหรับเราผู้เป็นปุถุชน ซึ่งเป็นเสมือนผู้ไม่มีกล้องจุลทรรศน์อย่างแพทย์ เมื่อแพทย์ว่าเชื้อโรคเป็นอย่างนั้น เราก็ต้องเชื่อตาม ในทำนองเดียวกัน เมื่อเราแน่ใจว่า หลักเหล่านั้นเป็นของพุทธศาสนาจริง ๆ พระพุทธองค์และพระอรหันต์ทั้ง

หลายครั้งสบอกไว้ เราก็ควรเชื่อตาม แต่ถ้าใครจะไม่เชื่อ
 ก็สุดแล้วแต่ใจ ฉะนั้นขอให้เป็นที่เข้าใจว่า ข้อพิสูจน์
 อื่น ๆ นอกจากนี้เป็นเพียงข้อเปรียบเทียบมากกว่า หา
 ใช้ข้อพิสูจน์โดยตรงไม่ ฉะนั้นจึงไม่ควรจะเชื่อข้อ
 เปรียบเทียบนั้น ๆ จนเกินไป ถ้าอยากจรรู้เรื่องจริง ก็หา
 เครื่องมือ นั้นก็คืองัดทำสมาธิ จนสามารถระลึก
 ชาติได้ แต่ความจริงไม่ต้องถึงขนาดนั้นก็ไ้ เพียงแต่
 ได้พบกับความสงบอย่างพอสมควร ก็จะสามารถหยั่งรู้
 ได้ แต่จะให้ชัดเจนจริง ๆ นั้นต้องได้พบกับนิพพาน
 ด้วยตนเอง มีอยู่วิธีนี้เท่านั้นที่จะตัดความสงสัยทั้งปวง
 ออกไปได้ แต่ที่ท่านก็เห็นแล้วว่ามันยากเย็นเพียงไร
 สำหรับคนอย่างเรา ๆ ผู้เป็นปุถุชน แต่อย่างไรก็ดี ใน
 เมื่อเรองนี้เป็นเรื่องจริง แต่เราไม่เชื่อ ท่านลองคิดดู
 ชิวา เราจะกะเหตุการณ์ในชีวิตผิดพลาดเพียงไร แล้ว
 เด็ก ๆ เล่าจะไปถึงขนาดไหน ถ้าเขาไม่เชื่อเรื่องชาติหน้า
 ไว้ก่อน จะเห็นว่าเป็นการจำเป็นแท้ เหมือนกับว่า จะ
 ให้เด็กทำเลขถูก ก็ต้องให้เด็กจำสูตรคูณไว้ให้ได้ก่อน

ฉะนั้นโปรดอย่าระแวงหรือลังเลใจว่า เรื่องนี้ไม่จำเป็นสำหรับเด็ก ปล่อยให้โตเสียก่อนค่อยสอนก็ได้ แต่ข้าพเจ้าเกรงว่า เมื่อถึงเวลานั้น เด็ก ๆ จะไม่สามารถเข้าใจเรื่องนี้ได้ เพราะถ้าลงว่าเด็กเคยชินกับความคิดในแง่ของวัตถุมาก ๆ เข้า เด็กก็จะไม่สามารถมองเห็นเหตุผลในแง่นามธรรมได้เลย อย่าลืมน่าสิ่งแวดล้อมที่จะชักจูงให้นิยมเรื่องวัตถุนั้นมีอิทธิพลแรงมาก

การไม่เชื่อเรื่องชาติหน้ามีผลร้ายอยู่มาก แต่การเชื่อในเรื่องนี้อย่างมง่าย จนคิดว่าอะไร ๆ ก็รอเอาชาติหน้าอย่างหนักร้ายพอ ๆ กัน คนส่วนมากที่ติดคนที่เชื่อชาติหน้าก็มักยกเอาสาเหตุอันนั้นขึ้นมาอ้าง แต่ก็เป็นเพียงแต่เขาเข้าใจหลักพุทธศาสนาเลยเถิดไปเท่านั้น เรามีทางที่จะแก้ได้ง่ายกว่าพวกที่เป็นอุจเฉททิฏฐิ การสอนในเรื่องนี้ควรควรระวังอย่าให้เด็กเชื่อจนเลยเถิดไป และอีกประการหนึ่ง แม้ว่าในบั้นนี้ จะมีความมุ่งหมายแต่เพียงว่า ต้องการให้เด็กเชื่อก็จริง แต่ก็ควรจะให้เด็กได้เข้าใจเหตุผลด้วยพอสมควร

รายการสอน

๑. ใจกับกายเป็นของคนละอย่าง ใจเห็นไม่ได้ กายเห็นได้ กายเคลื่อนไหวได้มีชีวิตได้ ก็เพราะใจบังคับให้กายทำงาน ถ้าไม่มีใจเป็นผู้บังคับให้กายทำงาน เช่นถ้าไม่มีใจที่คอยบังคับให้หัวใจเต้น คนเราก็ต้องตาย ที่เรียนมาจากสรีรวิทยาว่าสมองและประสาทบังคับร่างกายนั้น ที่แท้ก็คือใจซึ่งสามารถเล่นไปมาทั่วร่างกาย เป็นผู้บังคับต่างหาก เช่นใจนึกคิดอะไร ปากและมือก็พูดและทำไปอย่างนั้น ประสาทเป็นเพียงทางเดินของใจ ประสาทเปรียบเหมือนสายไฟฟ้า ใจเปรียบเหมือนกระแสไฟฟ้า ส่วนสมองเป็นที่อยู่ของใจ เปรียบเหมือนเป็นโรงไฟฟ้า (เครื่องกำเนิดไฟฟ้า)

๒. โดยปกติ เราเห็นไฟฟ้าเล่นไปตามสายไฟฟ้า แต่เราก็เห็นอีกว่า ไฟฟ้าเล่นไปมาในอากาศก็ได้ เช่นฟ้าแลบ ใจก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีชีวิตอยู่ ก็เล่นไปมาตามสาย คือเส้นประสาท ครั้นตายแล้ว มันก็เล่นออกจากร่างไปเกิดใหม่ได้ แต่อย่าลืมนะ ทั้งที่มันมีอยู่ในกายนี้เราก็มองไม่เห็นอยู่แล้ว ดังนั้นเมื่อมันออก

ไป ก็ย่อมมองไม่เห็นเช่นกัน ถ้าเราเคยเห็นคนสะกดจิตคนอื่น เราจะเห็นได้ชัดว่า ใจของคนหนึ่งแล่นไป บังคับกายของอีกคนหนึ่งได้ ซึ่งแสดงว่าใจแล่นไปใน อากาศได้จริง

๓. ใจหรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่า วิญญาณหรือจิตนี้ เป็นอำนาจสร้างสรรค์ที่ยิ่งใหญ่มาก สิ่งที่มีชีวิตทั้งปวง เกิดมาจากการสร้างสรรค์ของวิญญาณทั้งนั้น เราารู้ได้ ก็เพราะวิญญาณเป็นอำนาจสร้างสรรค์ที่มีความมุ่งหมาย จงสังเกตดูจากวิญญาณของตัวเอง จะทำอะไรเป็นต้องมีความมุ่งหมายเสมอ ก็สิ่งที่มีชีวิตทั้งปวงนั้นอวัยวะแต่ละอย่าง หรือพฤติกรรมแต่ละอย่าง ล้วนแต่เกิดมาอย่างมีความมุ่งหมายทั้งสิ้น ฉะนั้นเราจึงยังรู้ได้ว่าธรรมชาติผู้สร้างสรรค์ชีวิตจะเป็นอย่างอื่นไม่ได้นอกจากวิญญาณ

๔. เพราะเหตุที่วิญญาณไม่ใช่ร่างกาย แต่เป็นอำนาจสร้างสรรค์ร่างกาย และแล่นไปในอากาศได้ ฉะนั้น ตายแล้วจึงไม่ได้สูญสิ้นไปเลย แต่มันไปสร้างชีวิตขึ้นใหม่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง สุดแล้วแต่ความเหมาะสมจะมีอยู่ที่ไหน และเพราะเหตุที่วิญญาณเป็นสิ่งที่มองไม่

เห็นตัว ฉะนั้นเราจึงรู้ไม่ได้ว่า วิญญาณเวลาออกจาก
ร่างกายมันไปอย่างไร ไม่มีใครรู้ได้เลยแม้พระพุทธรองค์
ก็ทรงเห็นไม่ได้ด้วยตา แต่คนนั้นคนนั้นตายแล้ววิญญาณ
ไปเกิดที่ไหน อย่างนี้พระองค์ทรงหยั่งรู้ได้ด้วยญาณ
ทางใจ ถ้าได้ยินใครเขาพูดว่า เขาเห็นวิญญาณของ
คนนั้นคนนั้น ฟังเข้าใจเถิดว่าคนนั้นพูดไม่จริง เพราะ
วิญญาณโดยธรรมดาเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้ ไม่ว่าจะยังเป็นอยู่
หรือตายไปแล้ว หรือถ้าบางคนอ้างว่า เขาได้เห็นปีศาจ
ของคนที่ได้ตายไปแล้ว มาปรากฏต่อหน้าเขา ถ้าเรื่องนั้น
เป็นความจริง นั่นก็ไม่ใช่ว่าหมายความว่า เขาได้เห็น
วิญญาณ เขาได้เห็นรูปร่างของกายอีกชนิดหนึ่งต่างหาก
ซึ่งเรียกว่ากายทิพย์ ซึ่งวิญญาณของผู้ที่ตายนั้นได้สร้าง
สรรค์ขึ้นมา แต่เรื่องที่สูงเกินไปที่จะเรียนรู้ได้ด้วยวิธี
ธรรมดา ผู้ที่สำเร็จทางทิพจักขุเท่านั้นจึงจะสามารถรู้
ได้จริง ๆ

๕. เมื่อเราแหงนดูท้องฟ้าในเวลากลางคืน สิ่ง
ที่เราเห็น ก็คือในท้องฟ้ามีดาวจริง มีมากจนนับไม่ถ้วน
แต่ไม่มีใครสามารถล่วงรู้เรื่องราวต่าง ๆ บนท้องฟ้าได้

ถึถวนเลย เพราะเราขาดเครื่องพาหนะ ที่จะนำเราไปสำรวจดูดาวเหล่านั้น เรื่องวิญญูณก็เช่นเดียวกัน เมื่อเรามองดูชีวิตทั้งหลายเรารู้ว่าในนี้มีวิญญูณ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ เราก็สามารถจะเรียนรู้เรื่องวิญญูณได้จากพฤติกรรมของชีวิต แต่ครันตายไปแล้ว เราไม่อาจจะเรียนรู้ได้ตรง ๆ เพราะเราขาดเครื่องมือคือญาณอันเป็นเหตุให้ระลึกชาติได้ ญาณอันเป็นเหตุให้ได้ตาทิพย์และญาณอันเป็นเหตุให้กิเลสหมดสิ้นไป ญาณทั้งสามนี้พระพุทธองค์ทรงได้เมื่อวันตรัสรู้ ฉะนั้นพระองค์จึงสามารถล่วงรู้ได้ว่า พระองค์เคยเกิดเป็นอะไรมาบ้าง ชีวิตของคนอื่น พระองค์ก็ทรงรู้ได้ แต่เราผู้ไม่มีญาณทั้งสามนี้ย่อมไม่อาจจะเรียนรู้ได้ตรง ๆ เหมือนพระพุทธองค์ แต่เรียนรู้ได้ ทางอ้อมด้วยการ สันนิษฐานตามเหตุผลดังที่กล่าวมาแล้ว

๖. คนอาจไปเกิดเป็นสัตว์ก็ได้ ทั้งนี้เป็นการกล่าวตามหลักฐานในคัมภีร์ แต่เราก็พอจะเชื่อได้ว่า เพราะในวิญญูณของคน ก็มีสันดานของสัตว์อยู่ด้วย ในคัมภีร์กล่าวว่าในขณะที่ตาย ถ้าสันดานอันใดแสดง

ออกมาเป็นครั้งสุดท้ายแล้วจิตก็ดับ สันดานอันนี้แหละ
 จะเป็นตัวการนำวิญญาณไปเกิดในที่ซึ่งมีสันดานเหมาะ
 สมกัน หรือเข้ากันได้ และนี่เป็นเหตุผลอันหนึ่งที่จะ
 อธิบายว่า เหตุไร ลูกจึงมักมีนิสัยบางอย่างเหมือนพ่อแม่
 หนึ่ง เพราะเหตุที่ในวิญญาณของแต่ละคน มี
 อุปนิสัยซับซ้อน มีทั้งดีและเลวมากมายหลายประเภท
 และอุปนิสัยที่เป็นตัวการนำไปเกิดนั้น มีอิทธิพลในการ
 วางรากฐานของชีวิตตั้งแต่แรกเกิด ฉะนั้น อุปนิสัยอัน
 นั้นจึงได้เป็นพันของชีวิตนั้นทั้งชาติ เช่นสมมติว่า อุป
 นิสัยเมตตาเป็นตัวนำปฏิสนธิ นี้อย่อมหมายความว่า
 ตลอดชีวิตนั้นใครๆ ย่อมรู้จักเขาว่าเป็นคนที่มีนิสัยเมตตา
 แต่ถึงกระนั้น อุปนิสัยอันใดที่ซ่อนเร้นอยู่ ก็ย่อมจะ
 ปรากฏออกมาเสมอ ถ้ามีเครื่องเร้า หรือในเมื่อได้รับ
 การอบรมในทางนั้น โดยนัยนี้ลูกจึงมีอุปนิสัยบางอย่าง
 ผิดจากพ่อแม่ และเพราะเหตุที่คนเรามีอุปนิสัยหลายหลาก
 ดังกล่าวแล้ว ฉะนั้นคนเราจึงอาจที่จะอบรมให้เป็นอะไร
 ก็ได้ แต่อย่างไรก็ตามจากตัวอย่างธรรมในชั้นสูง เช่น
 คนที่เป็นโสดาบัน ละกิเลสหายบายๆ ได้ เช่นความริษยา

พยาบาทเป็นต้น แม้จะมาเกิดในโลกนี้ ใคร ๆ ก็ไม่อาจ
จะอบรมให้ท่านผู้เกิดอารมณ์ริษยา พยาบาทได้เลย

๗. สัตว์อาจมาเกิดเป็นคนก็ได้ เพราะอุปนิสัย
ของสัตว์บางอย่างก็คล้ายคนเหมือนกัน ส่วนวิญญานใน
ต้นไม้และในสัตว์ชั้นต่ำที่ไม่มีระบบประสาท และโดย
ที่สุดวิญญานในเซลล์กระดูกและเนื้อหนัง ซึ่งไม่ใช่
วิญญานในสมองตายแล้วไปเกิดในที่อื่นไม่ได้ วิญญาน
ประเภทนี้สืบต่อทางสายโลหิตเท่านั้น เพราะมีกำลังไม่
พอที่จะเล่นไปในที่อื่นได้ ตายแล้วก็สูญสิ้นกันเพียงนั้น

๘. วิญญานที่มีกำลังสูงก็เล่นไปได้ไกลมาก เช่น
ผู้ที่ได้ฌาน ตายแล้วไปเกิดในพรหมโลก ซึ่งเป็นโลกอีก
โลกหนึ่งได้ ผู้ที่มีวิญญานเป็นเหมือนชาวสวรรค์ ก็ไป
เกิดในสวรรค์ซึ่งเป็นโลกอีกโลกหนึ่งได้ และผู้ที่มี
วิญญานเป็นนรกตายแล้วก็ไปเกิดในนรก ซึ่งเป็นโลก
อีกโลกหนึ่งได้ กำลังงานในตัวของวิญญาน ก็คือวิบาก
ของกรรมต่าง ๆ ที่สร้างสมอบรมไว้นั่นเอง แต่ขอให้เข้าใจว่า
โดยปกติเราไม่ค่อยจะรู้ว่าวิญญานในตัวเราแรง

ขนาดไหน เพราะวิญญานที่สร้างสรรค์ชีวิตแท้ ๆ นั้น คือภวังคจิต ซึ่งเป็นวิญญานส่วนที่เราไม่รู้สีกตัวเลย

๙. วิญญานย่อมรู้จักที่ ๆ เหมาะแก่ตัวมันเอง วิญญานสูงย่อมเกิดในที่สูงสร้างชีวิตได้สูง วิญญานต่ำย่อมเกิดในที่ต่ำ สร้างชีวิตได้ต่ำ วิญญานสูงก็เพราะมีคุณธรรมมาก วิญญานต่ำก็เพราะมีอธรรมมาก โครงสร้างของชีวิตจะซับซ้อนอย่างไร สุดแล้วแต่คุณสมบัติของวิญญาน ซึ่งคุณสมบัติอันนี้เกิดจากพฤติกรรมต่างๆ ในระหว่างมีชีวิตอยู่นั่นเอง

หมายเหตุ

บทนี้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบทที่ ๓ อันว่าด้วยเรื่องวิญญาน ฉะนั้นข้อความบางตอนจึงซ้ำกับในบทที่ ๓ แต่นั่นก็เพียงแต่จะนำข้อความบางตอนมาเชื่อมกันเพื่อความเข้าใจในบทนี้ให้สมบูรณ์เท่านั้น ครูผู้สอนจำเป็นจะต้องศึกษาเรื่องนี้ให้เข้าใจจริงๆ ไม่เช่นนั้นเวลาถูกเด็กถามมาก ๆ จะตอบไม่ได้ เพราะปัญหาเรื่องนี้มีมากเหลือเกิน และข้าพเจ้าขอเตือนว่า สำหรับครูผู้

ไม่เชื่อเรื่องนี้ โปรดอย่าทำการสอนในบทนี้เลย เพราะถึงอย่างไร ก็เป็นการยากที่จะให้เด็กเชื่อ เนื่องจากตัวครูเองก็ต้องฉิ่งใจอยู่แล้ว อนึ่งเท่าที่เขียนมานี้ เป็นเพียงหลักโดยสังเขปเท่านั้น ถ้าเป็นเด็กชั้นต่ำมาก จะสอนตามหัวข้อนี้ไม่ได้ เพราะเด็กจะฟังไม่รู้เรื่องเลย ครูจะต้องฉลาดในการหาตัวอย่างมาเปรียบเทียบ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นความสำคัญอยู่ที่ครู ถ้าเข้าใจเรื่องนี้อย่างชัดเจน ถึงอย่างไรก็สามารถทำให้เด็กเข้าใจได้ ถ้าจะว่าไป บทนี้เป็นการศึกษาที่มากกว่า เพื่อให้ครูเข้าใจแนวสังเขปแล้วไปหาวิธีสอนเอาเอง

บทที่ ๗

นรกสวรรค์

ความมุ่งหมายและเหตุผล

เรื่องนรกและสวรรค์ย่อมมีอยู่ในศาสนาทุกศาสนา ข้อที่แตกต่างกันก็มีแต่เพียงว่า สภาพของนรกและสวรรค์มักไม่เหมือนกัน และเหตุที่จะทำให้ตกนรกและเหตุที่จะทำให้ไปสวรรค์ก็ไม่เหมือนกัน แต่หลักใหญ่ๆ มักเหมือนกันทั้งนั้น พระพุทธเจ้าก็ตรัสถึงเรื่องเหล่านี้เหมือนกัน จากพระพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ ซึ่งแปลมาจากพระไตรปิฎกโดยท่านพุทธทาสภิกขุ (เจ้าคุณอรุณนันทมนี) ก็มีปรากฏว่า พระองค์เล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ก่อนแต่พระองค์จะมาอุบัติในโลกนี้ พระองค์อยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต เรื่องนรกและสวรรค์พระองค์ตรัสเล่าไว้ในพาลบัณฑิตสูตร และเทวทูตสูตร แห่งมัชฌิมนิคาย มัชฌิมปิณฑนาสก์ และยังมีตรัสไว้ในที่อื่นอีกมากมาย

จนเป็นการเหลือวิสัยที่จะสันนิษฐานว่า “เรื่องนรกและสวรรค์ พระพุทธองค์มิได้ตรัสไว้ แต่คงจะมีนักปราชญ์คนใดคนหนึ่งเขียนขึ้นไว้ แล้วก็อ้างว่าเป็นพุทธพจน์ เพราะเหตุผลในเรื่องนี้ดูอ่อนเหลือเกิน จนกระทั่งแม้แต่เด็ก ๆ ก็ไม่เชื่อ ยิ่งคนในสมัยนี้ด้วยแล้ว ถ้าใครเอาเรื่องนี้ไปสอนประชาชน ก็จะหาว่าล้าสมัยเต็มที และยังถูกกล่าวหาว่าเป็นการหลอกลวงประชาชนที่โง่เขลา ด้วยการชู้ให้กลวนรก และล่อให้ไปสวรรค์เพื่อหวังผลประโยชน์แก่ตนเอง”

จริงอยู่เรื่องนรกสวรรค์ตามที่ประชาชนส่วนมากเข้าใจกันนั้น แม้ข้าพเจ้าเองก็ไม่เชื่อ เช่นวาดภาพเมืองนรกอยู่ใต้ดิน มีกะทะทองแดง มีต้นขี้ว มีแม่น้ำกรด มีกำแพงเหล็กหนาเป็นโยชน์ ๆ ภายในกำแพงเต็มไปด้วยสัตว์นรกซึ่งถูกไฟเผาอยู่ตลอดเวลา อะไรเหล่านี้เป็นต้น และวาดภาพสวรรค์ว่าอยู่บนฟ้า มีวิมานสูงเป็นโยชน์ ๆ เทพบุตรแต่ละองค์มีนางฟ้าเป็นบริวาร นับเป็นร้อย ๆ พัน ๆ ส่วนเทพธิดาไม่ปรากฏว่ามีเทพบุตรเป็นบริวาร

อะไรเหล่านี้ ข้าพเจ้าไม่เชื่อเลย และกล้ายืนยันได้ว่า
นี่ไม่ใช่เป็นพุทธพจน์แน่นอน เว้นไว้แต่ในบางกรณี
พระองค์จะนำเอาเรื่องเทพนิยายมาตรัสเล่าเพื่อเป็นการ
เปรียบเทียบธรรมเท่านั้น เช่นเรื่องเทवासुरสงคราม
แต่นั้นก็เป็นเรื่องที่ใคร ๆ เขาก็รู้กันในสมัยนั้น ไม่ใช่
หมายความว่า เรื่องนิยายอันใดที่พระองค์ตรัสเล่าแล้ว
จะต้องเป็นเรื่องจริงด้วย

จากการค้นคว้าพระไตรปิฎกเป็นเวลานานปีของ
ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจับหลักได้แน่นอนว่า พระองค์ได้ตรัส
ถึงเรื่องเหล่านี้จริง และมีพุทธประสงค์ต้องการให้โลก
เชื่อด้วย แต่ทุกแห่งที่พระองค์ตรัส จะมีแต่เพียงข้อ
ความสั้น ๆ เรื่องเมืองนรกสวรรค์ตามที่เราส่วนมากเข้าใจ
กันอยู่นั้น พระองค์ไม่เคยตรัสถึงเลย เหตุไรพระองค์
จึงไม่ทรงให้รายละเอียด ข้อนี้ก็เป็นการยากที่จะสัน-
นิษฐาน สำหรับเรื่องที่เป็นหลักฐานจริง ๆ ว่าพระ-
พุทธองค์ได้ตรัสไว้ เช่น :-

“โลกนี้มีคนมิด น้อยคนจะเห็นแจ้ง คนที่คิด
ตาข่ายแล้ว น้อยตัวที่จะหลุดรอดมันได้ คนที่จะหลุด
รอดไปสวรรค์ ก็น้อยตัวนั้นนั่น” (ธรรมบท)

“พระเสขะจักรู้แจ้งซึ่งโลกนี้ โลกนรกและ
โลกสวรรค์” (ธรรมบท)

“พระอริยสาวก ซึ่งโดยปกติย่อมประกอบด้วย
ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และมีศรัทธาบริสุทธ
และรู้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรจะรู้ ย่อมพยากรณ์ตนเองว่า
เรามั่นรอกันแล้ว มีกำเนิดสัตว์เดรัจฉานสิ้นแล้ว มีวิสัย
แห่งเปรตสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ วินิบาตสิ้นแล้ว เรา
เป็นโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำต่อไปอีกเป็นธรรมดาเที่ยงแท้
จะตรัสรู้ในภายหน้า” (อง. ติก. ๒๐/๓๗๖)

“ธรรม กับ อธรรม ทั้งสองนี้มีผลไม่เสมอกัน
อธรรมย่อมนำไปสู่ นรก ธรรมเป็นเหตุให้ไปสวรรค์”

หลักฐานเหล่านี้ จะไม่มีนักรู้พระไตรปิฎกคนใด
กล้าปฏิเสธว่านี่ไม่ใช่พุทธพจน์ ยิ่งกว่านี้ถ้าท่านย้อนไป
อ่านตอนคำชี้แจงข้างต้น ท่านจะพบว่าคนที่ไม่เชื่อว่ามี

นรกและสวรรค์พระองค์ตรัสว่าเป็นนิมิตตัญญู ฉะนั้น จึงไม่มีปัญหาแต่อย่างใด ที่จะสงสัยว่าเรื่องเหล่านี้พระพุทธรเจ้ามิได้ตรัสไว้ ผู้ที่เข้าใจว่าเรื่องนรกสวรรค์ เป็นเรื่องหลอกลวงนั้น ควรจะเข้าใจเสียใหม่ว่า เรื่องนี้มีอยู่จริง ๆ และเป็นสิ่งควรจะต้องรู้ด้วย เพราะถ้าไม่รู้ก็จะเป็นเสมือนคนที่จำเป็น จะต้องเดิน ทางผ่านไปอยู่ที่แห่งหนึ่ง แต่ตามทางที่เขาจะผ่านไปนั้น ในที่บางแห่งเป็นหลุมที่เขาฝังขวากแล้วพรางตาไว้ ฉะนั้นถ้าเขาไม่รู้ว่าที่ไหนเป็นหลุมขวาก เขาก็อาจไปตกหลุมได้ แล้วก็จะมาเสียใจในภายหลังว่าไม่ควรเลย ถ้าเรียนรู้ไว้เสียก่อนเราก็จะไม่เป็นเช่นนั้น ในทำนองเดียวกัน ทางแห่งชีวิตที่เราจะต้องผ่านเข้าไปก็มีอยู่ ๒ ทาง คือทางนรกและทางสวรรค์ ฉะนั้นถ้าเราไม่รู้ว่า ที่ไหนเป็นนรก ที่ไหนเป็นสวรรค์ เราอาจไปตกนรกก็ได้ และไม่มีโอกาสได้ขึ้นสวรรค์

อันที่จริงการที่คนส่วนมากไม่เชื่อเรื่องนี้ เป็นเพราะเรื่องนี้ถูกระบายเสียจนเหลือเชื่อ หรือไม่ก็เป็นเพราะคนเหล่านั้นเรียนมาไม่ถูกต้อง ไปเที่ยวคว่ำเอาเรื่องซึ่งสอนกันมาอย่างผิด ๆ ถูก ๆ แล้วก็มาอ้างว่าเป็น

เรื่องของพุทธศาสนา เพราะเหตุนี้ต่างหากที่คนส่วน
 มากไม่เชื่อ ข้าพเจ้าคิดว่าถ้าเราได้ศึกษาเรื่องนี้อย่างถูก
 ต้องจากพระไตรปิฎกโดยตรง เราจะไม่มีทางแย้งได้เลย
 ว่าเรื่องไม่จริง

เราทราบกันดีแล้วว่า คนที่เชื่อว่านรกสวรรค์มี
 จริงมักเป็นคนมีศีลธรรมดีกว่าคนที่ไม่เชื่อ เว้นไว้แต่คน
 ที่เชื่อแต่เพียงปาก ส่วนใจจริงเขาไม่เชื่อ คนประเภทนี้
 ไม่นับ ศีลธรรมจำเป็นแก่สังคมอย่างไร เราก็ทราบกัน
 ดียอยู่แล้ว เหตุฉะนั้น เราจึงไม่ควรจะตัดเรื่องนี้ออกไป
 ข้าพเจ้าเห็นเป็นความจำเป็นอย่างมากที่ควรจะต้องสอน
 ให้เด็กเชื่อเรื่องนี้ ไปตั้งแต่เขายังเล็ก ๆ อยู่

อนึ่ง เราควรจะทราบเหตุผลทางจิตวิทยาไว้ด้วย
 ว่า โดยปกติคนที่ไม่ยอมเชื่อเรื่องนี้เป็นเพราะความจำ
 เป็นในชีวิตบีบบังคับให้ต้องทำบาปอยู่เสมอ หรือไม่เช่น
 นั้นก็เป็นเพราะเขามีอรรถยาศัยชอบทำเอง คนประเภทนี้
 จำเป็นอยู่เองที่เขาจะเชื่อไม่ได้ เพราะมันขัดกับวิถีชีวิต
 ที่เขาชอบ และอีกประการหนึ่ง เหตุผลเรื่องนี้ไม่ใช่
 มองเห็นได้ง่าย ๆ ทั้งเป็นเรื่องที่เขารู้สึกว่าอยู่ห่างไกล

เหตุผลที่ก้าวกั้นระหว่างมีหรือไม่มี ฉะนั้นเขาจึงคิดแต่ปัญหาเฉพาะหน้า ส่วนคนที่ไม่อยู่ในฐานะเช่นนี้ย่อมเชื่อง่ายเข้าใจง่ายและสนใจเรื่องอย่างนี้

และควรจะทราบไว้อีกข้อหนึ่งว่า พระไตรปิฎก แปลว่า ตระกร้าสามใบ นี้อย่อมหมายความว่า คัมภีร์ของเราในบางแง่ก็ดูออกจะเป็นตระกร้าเสียจริงๆ คือใครมีอะไรก็มักจะยัดใส่เข้าไป จนไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร แล้วก็อ้างว่ามีในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้อย่างนี้
 ด้วยเหตุนี้สังฆกรรมปฏิรูปคือสังฆกรรมปลอมจึงมีอยู่แม้ในพระไตรปิฎก เพราะเหตุนี้ประการหนึ่งที่ทำให้เรื่องนรกสวรรค์ในคัมภีร์ขัดแย้งกันเองก็มี ฉะนั้นในการศึกษาค้นคว้า เราจะต้องฉลาดในอันที่จะเลือกคัดเอามาแต่ที่เห็นว่าถูกต้องจริงๆ สำหรับเรื่องที่ข้าพเจ้าจะนำมาเป็นแนวสอนเด็กนี้ ข้าพเจ้าได้พิจารณาเห็นมาก แน่ใจว่าเป็นพุทธพจน์จริงๆ และได้พิจารณาเห็นแล้วว่าผู้ที่เชื่อตามนี้ จะไม่กลายเป็นผู้อ่อนแอที่คอยแต่จะหวังสมบัติในชาติหน้า แต่ตรงกันข้าม เขาจะต้องได้รับประโยชน์ในปัจจุบันนี้ด้วย และจะต้องเป็นเหตุ

ให้สังคมก้าวหน้าไปในทางที่ถูกด้วย แต่ที่สำคัญที่สุด
 หนึ่งก็คือจะต้องมีเหตุผลเพียงพอที่จะเชื่อถือได้ หนึ่งคือ
 หลักเกณฑ์ที่ข้าพเจ้าใช้เป็นแนวการสอน

รายการสอน

๑. ชีวิตนี้เป็นได้ทั้งนรกและสวรรค์ ชีวิตที่อยู่
 ในห้วงแห่งความทุกข์ทรมาน นี่คือการอยู่ในนรก ชีวิต
 ที่อยู่ในภูมิอันเต็มไปด้วยความสุขสบาย นี่คือการอยู่ใน
 สวรรค์

๒. นรก ตามศัพท์แปลว่า เหว หมายถึงเหวนิด
 ที่ใครตกลงไปแล้วปีนขึ้นได้ยาก และภายในเหวนั้น
 เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานต่าง ๆ สวรรค์ แปลว่า ภูมิ
 อันเลิศไปด้วยอารมณ์อันดี (สุข=ดี+อกุค=เลิศ) อารมณ์
 ในที่นี้หมายถึง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ
 อารมณ์ภายในด้วย ดีก็คือ เลิศ ประเสริฐสวยงาม เป็น
 ที่พอใจอำนวยความสะดวกความสะดวกสบายให้ ขอน้อม
 กับที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า :—

“ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคคได้เห็นแล้ว นรก และสวรรค์ที่อยู่ตายนะหก อันเป็นที่เกิดแห่งผัสสะนี้เอง ในข้อนี้อย่างไร? ก็ในขณะที่ได้ประสบรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณอันไม่เป็นที่พึงปรารถนา น่ารักใคร่ น่าชอใจ ส่วนที่พึงปรารถนา น่ารักใคร่ ชอใจ ไม่ได้ประสบเลย ภิกษุทั้งหลาย นี้แลเรียกว่านรก ในขณะที่ได้ประสบแต่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณล้วนแต่น่าพึงปรารถนาน่ารักใคร่ชอใจ ที่ไม่พึงปรารถนา ไม่น่ารักใคร่ชอใจ ไม่ได้ประสบ ภิกษุทั้งหลายนี้แลเรียกว่าสวรรค์”

ส. สพา. ๑๘/๑๕๘

๓. โลกนี้เป็นได้ทั้งนรกและสวรรค์ โลกจะเป็นนรกหรือสวรรค์ ก็สุดแล้วแต่กรรมของมนุษย์จะช่วยกันสร้างขึ้น สมัยใดศีลธรรมในโลกเจริญ ในสมัยนั้นโลกก็ใกล้ต่อความเป็นสวรรค์ ในสมัยใดศีลธรรมในโลกเสื่อมทรามมาก ในสมัยนั้นโลกก็ใกล้ต่อความเป็น

นรก ตราบเท่าถึงสมัยใดในโลกไม่มีคนจน ไม่มีคนป่วย
ที่ทรมาณ ไม่มีการเอาเปรียบคนที่โง่กว่า ไม่มีการเบียด
เบียนกัน ไม่มีคนที่เกิดมาแล้วไม่ได้รับการศึกษาเท่าที่
เขาควรจะได้ ทัวโลกมีสมภาพ ภราดรภาพ และเสรีภาพ
เท่าเทียมกันตามสิทธิและหน้าที่ที่ตนควรจะได้ เมื่อนั้น
แหละ โลกนี้ก็เป็นสวรรค์ แต่ถ้าสมัยใด ทัวโลกมีแต่
การเบียดเบียนกัน ศีลธรรมเป็นอันไม่มีเลยไม่ว่าใน
สังคมใด ๆ แม้พ่อแม่กับลูกก็เป็นศัตรูกัน สมัยนี้แหละ
โลกถึงแล้วซึ่งความเป็นนรก ทัวโลกจะมีไฟเผา ทั้งไฟ
จริง ๆ และไฟกิเลส โลกได้อยู่ในไฟทั้งกลางวันและ
กลางคืน แท้จริงข้อนี้ก็สมกับข้อความที่พระพุทธองค์
ตรัสเล่าไว้ในบาลีอัครกัณฺณสูตรว่า

“ดูก่อนวาเสฏฐะ โลกนี้แต่แรกเป็นโลกบริสุทธิ์
เป็นโลกแห่งเทพเจ้า เทพเจ้าผู้อยู่ในโลกนี้มีรัศมีออก
จากตัว เหาะเหินเดินอากาศได้ มีบิณฑบาตเป็นอาหาร มีกาย
สำเร็จแต่ใจ ทุกคนล้วนแต่สวยงามเหมือนกันหมด และ
ไม่มีเพศหญิงหรือเพศชาย ในสมัยนั้นไม่มีใครรู้จักความ
ชั่วเลย แต่ต่อมาด้วยความอูตรีอยากกินของแปลก ๆ

อันมีอยู่ในโลกนี้ เช่นรสของแผ่นดินอันลอยเป็นฝายอยู่ตามผิวน้ำ และพืชผลต่าง ๆ อันเกิดบนแผ่นดิน ภายของเทพเจ้าเหล่านั้น ก็ค่อยเปลี่ยนแปลงไปที่ละน้อยเป็นกายหยาบจนทุกที มีลักษณะเป็นเนื้อหนังขึ้นมาทีละน้อยจนเป็นกายเนื้อจริง ๆ และเพศหญิงเพศชายก็ปรากฏ ความกำหนดก็ปรากฏ การเสพอสังขารก็ปรากฏ แต่ถึงกระนั้น อาหารต่าง ๆ ก็อุดมสมบูรณ์ และเกิดขึ้นเองตามธรรมดาในป่า ใครต้องการก็ไปเอามาเฉพาะเท่าที่จะกินไปมอหนึ่ง ๆ เท่านั้น ไม่มีการสะสม ต่อมาเกิดมีผู้ฉลาดคิดว่าการต้องไปเอามาทุก ๆ วันเช่นนั้นเป็นทุกข์ จึงได้คิดทำการสะสม ไปเอามาครั้งหนึ่ง ๆ กินไปได้หลายวัน คนอื่นเห็นคิดตามก็เอาอย่าง ในที่สุดต่างคนก็พยายามไปเอามาคนละมาก ๆ ตามแต่กำลังของตัวจะอำนวยให้ และในที่สุดก็เกิดการแบ่งเขตที่ดินกันขึ้น ครั้นต่อมาอาหารเกิดไม่พอ คนเกิดภายหลังไม่มีจะกิน ก็เกิดการลักขโมยขึ้น อทินนทานเป็นความชั่วอันแรกที่เกิดขึ้นในโลก เมื่อมีการลักขโมย ก็มีการจับกุม มี

การกล่าวโทษ มีการลงโทษ ผู้ที่กล่าวถือว่ากล่าวโทษ
 ก็โทษ ผู้ที่ถูกกล่าวโทษก็โกรธแค้น แล้วก็มี การประหัด-
 ประหารตอบแทนกัน เมื่อเรื่องอย่างนี้เกิดขึ้นบ่อย ๆ
 คนทั้งหลายก็พากันไปหาคนที่ฉลาด ที่สามารถจะตัดสิน
 คดีต่าง ๆ ได้ และเป็นที่เคารพนับถือของคนทั้งหลาย
 และขอให้คนนั้นเป็นหัวหน้าสำหรับชาติในกรณีต่าง ๆ
 หัวหน้าที่ทำความพอใจให้แก่คนทั้งหลายเป็นอันมาก เขา
 ทั้งหลายก็พากันเรียกว่าราชา แปลว่าผู้ยังคนทั้งหลายให้
 ยินดี และเขาเหล่านั้นก็ตอบแทนด้วยการแบ่งที่นาหรือ
 ข้าวอันเป็นส่วนของตนให้ ฉะนั้นผู้ที่เป็นหัวหน้าจึงมีชื่อ
 อีกอย่างว่า กษัตริย์ แปลว่าผู้เป็นเจ้าของนา ต่อมาเกิด
 มีคนอกจําพวกหนึ่งเห็นว่า เวลานความชั่วเกิดขึ้นในโลก
 มากเสียแล้ว ก็คิดหาวิธีที่จะล้างบาป คนผู้มัวหมองใน
 การล้างบาปเรียกว่าพราหมณ์ แปลว่า ผู้ลอยบาปหรือผู้
 ล้างบาป คนทั้งหลายก็ตอบแทนด้วยการเอาเครื่องสัก-
 การะต่าง ๆ ไปให้ ส่วนคนที่มัวหมองที่ประกอบอาชีพโดย
 ตรง เรียกว่าเวสสา แปลว่าผู้มีอาชีพต่างจากพวกกษัตริย์

และพวกพราหมณ์ ในสมัยแรก ๆ เกิดมีคนเพียง ๓ ชั้น
พวกสุทหรือพวกชั้นกรรมกรเกิดในระยะหลังมาก”

“ดูก่อนวาเสฏฐะ ไม่ว่าจะ เป็นกษัตริย์หรือ
พราหมณ์ หรือ เวสสา หรือสุทก็ตาม ถ้าประพฤดิชั่ว
ด้วยกายวาจาใจ ตายแล้วย่อมไปสู่อบายเหมือนกันหมด
ถ้าประพฤดีดีด้วยกายวาจาใจ ตายแล้วย่อมไปสู่สวรรค์
เหมือนกันหมด”

๔. ไฟในนรกก็คือกิเลส เพราะกิเลสเผาใจให้
เราร้อนอยู่เสมอ และก่อให้เกิดการทรมาน ก่อให้เกิด
ความจำเป็นนานาประการ ก่อให้เกิดความยุ่งยาก การ
ทะเลาะวิวาท การรบราฆ่าฟัน ตลอดจนทั้งการสงคราม
ความทุกข์ยากลำบากทั้งหลายในโลกล้วนมาจากกิเลสทั้ง
สิ้น ผู้ที่อยู่ภายใต้อำนาจของกิเลส จะต้องได้รับความ
ทุกข์สันกาลนาน ฉะนั้นผู้ที่อยู่ภายใต้อำนาจของกิเลสจึง
ชื่อว่าอยู่ในนรก ข้อนั้นสมกับที่พระพุทธองค์ได้ตรัส
ไว้ว่า:—

“ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถูกไฟคือราคะ
ไฟคือโทษะ ไฟคือโมหะ เผาโลกุณย์อยู่เสมอ”

— อาทิตตปริยายสูตร

“ไม่มีไฟใดร้อนแรงเท่ากับไฟคือราคะ”

“น้ำร้อนแรง นำเปล็ดเปล็นอะไรหนอ ในเมื่อโลก
อันเป็นที่อยู่อาศัยนี้ถูกไฟเผาโลกุณย์อยู่เสมอ ท่าน
ทั้งหลายถูกความมืดมุ่มห่อไว้จึงไม่รู้รู้สึก และไม่คิดแสวง
หาประทับ” — ธรรมบท

อนึ่ง คำว่าไฟในนรก อีกนัยหนึ่งหมายความถึง
เหตุแห่งความทุกข์ และความทุกข์ที่เกิดจากเหตุนั้น ๆ
แต่ความทุกข์ที่จะนับว่าเป็นไฟนรกจริง ๆ ก็ต่อเมื่อความ
ทุกข์นั้นเผาทรมาณมาก ทั้งจะหนีออกไปก็ยากด้วย ข้อ
นี้สมกับที่พระองค์ตรัสไว้ว่า:—

“ภิกษุทั้งหลาย มีอยู่ นรกที่มีความเวรร้อนมาก
คือ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณวัตถุ และธรรมารมณ์
อันใดที่ได้ประสบเข้าแล้ว ไม่เป็นที่พึงปรารถนาน่ารักใคร่
ชอบใจเลย สิ่งเหล่านั้นแหละคือนรกที่แผดเผาอย่างใหญ่
หลวงทีเดียว”

“ยังมีอยู่อีกนะภิกษุทั้งหลาย นรกที่ร้อนแรงยิ่งกว่านี้ น่ากลัวยิ่งกว่านี้ คือผู้ใดที่ไม่รู้ตามความเป็นจริงของอริยสัจสี่ เขาย่อมจะยินดีในสังขารทั้งหลาย เมื่อยินดีในสังขารทั้งหลาย เขาก็ย่อมจะต้องเวียนว่ายตายเกิด เมื่อมีการเกิด ก็ย่อมจะต้องมีการแก่ เจ็บตาย และความเศร้าโศกปริเทวนาการ ความทุกข์กายทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ เขาจะล่วงพ้นจากความทุกข์เหล่านั้นไปไม่ได้ นี่แหละภิกษุทั้งหลาย นรกที่ร้อนแรงยิ่งกว่านี้ น่ากลัวยิ่งกว่านี้ที่กล่าวมาแล้ว”

ส. มหา. ๑๔/๑๔๖๓

ที่ว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นนรก คือเป็นเหวแห่งไฟ เหวแห่งความทุกข์ ที่บนชั้นได้ยาก ชั้นนี้จะเข้าใจได้ไม่ยากเลย ในเมื่อเข้าใจอย่างซาบซึ้งว่า ตราบใดที่ยังมีกิเลสอยู่ในสันดาน ก็จะต้องเวียนว่ายตายเกิด และเมื่อเกิดมาแล้ว เพราะเหตุที่ในสันดานยังมีกิเลสฝังอยู่ ก็เป็นการแน่นอนว่า คราวใดประสบสิ่งที่ไม่พอใจก็ย่อมจะต้องทุกข์ทุกครั้ง ยิ่งไม่พอใจมากมีกิเลสหนามาก ก็ยิ่งเป็นทุกข์มาก ไฟนรกคือกิเลสจะต้องแลบออกมาทาง ตา

หู จมูก ลิ้น กาย และใจอยู่เสมอ ไม่รู้เลยว่าเมื่อไร
หนอ จึงจะพ้นจากไฟเหล่านี้ ขอนักสมกับพวกเปรต ๔
ตนรำพันถึงชีวิตของเขา ซึ่งตนหนึ่งได้รำพันว่า:—

“พวกเราทั้งหลาย ในเมื่อโลกสมบัติยังมีอยู่ ก็
ไม่บริจาคทาน ไม่คิดสร้างตบแต่งสำหรับตนเอง จึงได้มี
ชีวิตชั่วช้าจริงเจียวหนอ”

อีกตนหนึ่งก็คร่ำครวญว่า:—

“พวกเราถูกเผาในนรกนับได้หกหมื่นปีบริบูรณ์
แล้ว สักเมื่อไรหนอจึงจะพ้น”

อีกตนหนึ่งตอบว่า:—

“ที่สุดแห่งนรกของพวกเราไม่มี มันจักมีมาแต่
ไหนเล่า เพราะในครั้งนั้นทั้งท่านและเราได้ทำกรรมไว้มากนัก
สหาย”

อีกตนหนึ่งก็รับรองว่า:—

“ถ้าเราไปจากนรกนี้ ได้กำเนิดเป็นมนุษย์แล้ว
เราจักเป็นผู้ร่ำรวยของบัณฑิต จักเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล
จักทำกุศลให้มากที่สุดทีเดียว” —ธรรมบท

๕. นรกเป็นสิ่งที่ตกง่ายมาก ใครตกลงแล้วก็ขึ้นได้ยากด้วย ดูราวกับคนทั้งหลายจะตกนรกกันเสียทั้งนั้น ฟังดูแล้วไม่น่าเชื่อ แต่ถ้าได้ทำความเข้าใจเสียใหม่ว่า นรกอยู่ในโลกนี้เอง ไฟนรกก็คือกิเลส ข้อนี้เราจะไม่แย้งเลย พุทธพจน์ต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า คำที่กล่าวมาแล้วนั้นถูกต้องเพียงไร

“ภิกษุทั้งหลาย ผู้ในเล็บมือกับผู้ในพื้นแผ่นดินใหญ่ ข้างไหนจะมากกว่ากัน” ภิกษุทั้งหลายตอบว่า “ผู้ในแผ่นดินมากกว่า พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อนี้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย ผู้ที่จะละจากนรกมาเป็นมนุษย์ หรือเป็นเทวดา ก็มีน้อยฉันนั้น”

ส. มหา. ๑๕/๔๘๕

“คนผู้มีใจประกอบด้วยความตระหนี่ ความริษยา และกามราคะอยู่เสมอ จักตกนรก”

อง. ติก. ๒๐/๓๖๒

“คนผู้มีความลำเอียง ไม่ยุติธรรม จักถูกนำไปเก็บไว้ในนรก”

อง. จตุกก. ๒๑/๒๔

“ผู้ที่เห็นว่ากามทั้งหลายไม่มีโทษ และคัมตำอยู่
แต่ในกาม จักไปนรก”

อง. ตัก. ๒๐/๓๔๒

๖. กิเลสย่อมให้ทั้งคุณและโทษ ให้ทั้งสุขและ
ทุกข์เช่นกิเลสกามให้ความสุขในเวลาสมหวัง ให้ความ
ทุกข์ในเวลาไม่สมหวัง โลกจะคงอยู่เป็นโลกได้ก็เพราะ
กิเลสกามเป็นแรงงานสำคัญยิ่ง ทุกคนย่อมรู้สึกถึงคุณค่า
อยู่เช่นนั้น ฉะนั้น จึงเป็นการยากที่จะยอมรับด้วยความ
รู้สึกอันจริงใจว่า กิเลสกามเป็นไฟในนรก เขาจะรู้สึก
เป็นไฟอยู่บ้างก็เฉพาะในเวลาไม่สมหวังเท่านั้น หรือไม่
เช่นนั้นก็ต้องเป็นผู้ทมิฬใจสูง มีกิเลสเบาบางเท่านั้น
จึงจะรู้สึกได้ ทั้งที่คนเกือบจะทั้งโลกได้อยู่ในนรก แต่ก็
ไม่ค่อยจะรู้สึก ด้วยเหตุนี้แหละ นักปราชญ์โบราณจึง
จำเป็นต้องผูกนิยายเมืองนรกว่า อยู่ใต้ดินลึกลงไปมาก
จนไม่อาจจะชูดันลงไปให้ถึง ผู้ที่มีบาปมากตายไปแล้ว
ย่อมจะไปเกิดในที่นั้น แล้วก็วาดภาพให้เป็นสิ่งที่น่ากลัว
ต่าง ๆ ในสมัยโบราณซึ่งคนส่วนมากยังอ่อนต่อเหตุผล
ก็ยอมเชื่อได้ง่าย และก็เป็นที่ประโยชน์ในทางศีลธรรม

อย่างสูง แต่ในปัจจุบันจะไม่มีใครเชื่อเลย เว้นไว้แต่คนที่มีหัวโบราณเท่านั้น แต่อย่างไรก็ดีแม้ในนิยายเรื่องเมืองสวรรค์ เราก็จะพบว่า กิเลสกำก็เป็นตัวบงกชอันสำคัญยิ่ง ที่เราทั้งหลายยอมรับว่าเป็นเมืองสวรรค์ก็เพราะมีโอกาสแสวงหาและลิ้มรสของกำได้อย่างง่ายดาย ทั้งเป็นกำที่เพริดพรั่งจับอกจับใจมาก กำในสวรรค์กับในนรกผิดกันก็ตรงที่ กำในนรกเต็มไปด้วยความเร่าร้อนแสบเผ็ดยิ่ง เต็มไปด้วยความเร้นแค้นและทุกข์ยากแสนสาหัส ทั้งไม่มีศีลธรรมอะไรเลย ส่วนในสวรรค์ชาวสวรรค์ทุกคนมีหิริ โอตตัปปะ และมีคุณธรรมอื่น ๆ อีกมาก ทั้งความเร้นแค้นต่าง ๆ ก็ไม่มี เพราะฉะนั้นการที่จะกล่าวว่า กิเลสกำเป็นไฟนรกหรือเป็นเทพเจ้าแห่งสวรรค์ เราจะต้องดูเหตุการณ์แวดล้อมด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ที่อยู่ในสวรรค์ เคยชินกับกิเลสกำหมกมุ่นอยู่ในกิเลสกำจนติดเป็นนิสัย มักมีโอกาสดกนรกได้ง่ายมาก ถ้าลืมตัวจนเกินไป เปรียบเหมือนผู้ที่มั่งคั่งพยายามแสวงหาแต่กำรสในรูปแบบต่าง ๆ จนละเลยกิจการที่ควรกระทำ ย่อมพลัดตกจากความสุข

ได้ง่าย ครั้นสมัยใดเกิดตกระกำลำบากยากจนลง ต้องมาอยู่ในฐานะอย่างคนสามัญ เขาย่อมได้รับการทรมานมาก แต่ถ้าเขาได้บรรลุวิทยธรรมเห็นแจ้งในอริยสัจเสียตั้งแต่ในระหว่างอยู่ในสวรรค์ แม้ต่อมาภายหลังจะตกระกำลำบาก ก็ไม่เดือดร้อนเท่าไร ตัวอย่างเช่นพระเจ้าพิมพิสาร ผู้ได้บรรลุโสดาในระหว่างเป็นกษัตริย์ ต่อมาภายหลังถูกพระเจ้าอชาตศัตรู พระโอรสของพระองค์เอง จับตัวไปขังจนสิ้นพระชนม์ในคุก ในระหว่างที่อยู่ในคุก พระองค์ก็ยังมีความสุข แต่โดยปรกติผู้ที่หลงระเหิงอยู่ในความสุข ย่อมเห็นแจ้งในธรรมได้ยากมาก ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงตรัสว่า;—

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเข้าใจว่าอย่างไร
 ฝุ่นในเล็บมือของเรานี้กับฝุ่นในแผ่นดินใหญ่ ข้างไหน
 จะมากกว่ากัน” “ฝุ่นในแผ่นดินใหญ่มากกว่าพระ-
 พุทธเจ้าข้า”

“ข้อนี้ฉันใดภิกษุทั้งหลาย ผู้ที่จะไปเกิดในสวรรค์
 ก็ไม่น้อยฉันนั้น และแม้เขาจะได้ไปเกิดในสวรรค์แล้ว
 ก็จริง แต่เมื่อจุติจากสวรรค์แล้ว โอกาสที่จะกลับไป

เกิดในสวรรค์ก็น้อยเช่นกัน ข้อนั้นเพราะเหตุไร? ภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเขาไม่รู้แจ้งซึ่งอริยสัจสี่ตามความเป็นจริง”

ส. มหา. ๑๕/๕๘๕

๗. นรกซึ่งหมายถึงกามนี้ เป็นสิ่งที่มองเห็นได้ยากอย่างยิ่ง แต่ผู้ที่เห็นแจ้งในอริยสัจ ย่อมเห็นได้ง่ายมาก แม้เขาจะยังอยู่ในกาม กามก็ไม่อาจจะเผาเรณจิตใจให้เราร้อนถึงขนาดที่เรียกว่าตกนรก ทั้งนี้เพราะภายในส่วนลึกแห่งใจของเขา ได้สัมผัสถูกต้องกับความเยือกเย็น ใจถูกหล่อเลี้ยงด้วยญาณกับสันติ เปรียบเหมือนคนที่ลงเล่นน้ำอยู่ในสระที่ใสเย็น แม้เบื้องบนจะมีแสงแดดแผดเผาอยู่อย่างแรงกล้า เขาก็หาได้ร้อนเหมือนกับผู้ที่ยืนอยู่บนตลิ่ง ที่ทั้งร้อนและกระหาย ตัวชุ่มไปด้วยเหงื่อ เพราะถูกแดดแผดเผาไหม้ ข้อนั้นก็สมกับที่พระองค์ตรัสว่า:—

“ใครจักรู้แจ้งซึ่งโลกนี้ พร้อมทั้งโลกนรกและโลกสวรรค์?” พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “พระเสขะจักรู้แจ้งซึ่งโลกนี้ พร้อมทั้งโลกนรกและโลกสวรรค์”

“พระอริยสาวกทั้งหลายเป็นผู้ที่มีประคอบบาย อัน
 ปัดเสียแล้ว มีอันไม่ตกต่ำต่อไปอีกเป็นธรรมดา”

ชื่อว่ากามเป็นนรกนี้ เราจะเห็นได้ชัดจากคำต่อ
 ไปในอีก

“นรกา อุกุโธ ตาต นรกํ ปตฺติมุจฺฉตี”

“แน่พื่อ แม่ได้ยกเจ้าขึ้นจากนรกแล้ว เจ้ายัง
 ปรารถนาที่จะตกนรกอีกหรือ”

นี่เป็นคำที่แม่ของสามเณรองค์หนึ่ง ชื่อว่าสาธุ
 ได้กล่าวเตือนลูกมิให้สึกออกไปสู่โลกแห่งกาม

— ธรรมบท

๘. กำเนิดของชีวิตมีอยู่ ๔ อย่างคือ:—

๑. ชลาพุชะ ชนิดที่เกิดออกมาเป็นตัว เช่น
 คนเป็นต้น
๒. อัณฑชะ ชนิดที่เกิดออกมาเป็นไข่ก่อน
 แล้วมาฟักออกเป็นตัวข้างนอก เช่นไก่
 เป็นต้น
๓. สังเสทชะ ชนิดที่เกิดในที่ชื้นแฉะ เช่น
 พวกเชื้อโรคต่าง ๆ

๔. โอปปาติกะ ชนิดที่เกิดเป็นตัวตนสมบูรณ์
 ขนมาทันที เสมือนหนังผุดขึ้นมาหรือลอย
 ขึ้นมา โดยไม่ต้องอาศัยพ่อแม่เป็นผู้ให้กำเนิด
 เช่นการกำเนิดของภูตผีปิศาจและเทพเจ้าต่างๆ

ในโลกนี้อาจเป็นไปได้ทั้งนรกและสวรรค์ฉันใด ใน
 โลกแห่งโอปปาติกะ ก็เป็นไปได้ทั้งนรกและสวรรค์ฉันนั้น
 ผู้ที่อยู่ในโลกแห่งมนุษย์ ถ้าเขาตกนรกทั้งเป็น ตายไป
 แล้วก็มักจะต้องไปเสวยนรกอยู่ในโลกแห่งโอปปาติกะ
 อีกผู้ที่เป็นเทวดาในโลกมนุษย์ คือเป็นเทวดาที่มีเทว
 ธรรมไม่ใช่เป็นเทวดาเพราะความมั่งมี แต่ไม่มีเทวธรรม
 ตายแล้ว ก็มักไปเกิดเป็นเทวดาในโลกแห่งโอปปาติกะ
 อีก ในโลกแห่งโอปปาติกะนี้แหละคือสถานที่ที่ควรจะ
 เรียกได้ว่าเป็นเมืองนรกหรือเมืองสวรรค์จริง ๆ เพราะ
 ในโลกนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างบันดาลให้เกิดได้ง่ายด้วยอำนาจ
 ของบุญและบาป เช่นผู้ที่มีใจบาปหยาบช้าด้วยอำนาจ
 ของบาปนี้ ก็บันดาลให้เกิดเป็นไฟเผาให้เราร้อนอยู่เสมอ
 มันเป็นคล้ายกับคนที่ฝันร้าย ต่างกันแต่เพียงว่า นี่เป็น
 การฝันที่ชัดเจนยิ่งกว่า ส่วนผู้ที่มีบุญ นี้ก็อย่างไรก็จะ

ได้อย่างนั้น แต่ทั้งนี้ก็สุดแล้วแต่อำนาจของบุญและบาป
จะมีขนาดไหน ก็บันดาลได้แค่นั้น

พวกเหล่านมกายเป็นทิพย์ มีหู ตา เป็นทิพย์
มีอาหารที่สำเร็จได้ด้วยการบันดาลของบุญและบาป แต่
อย่างไรก็ตาม เรื่องของโลกนี้ เป็นโลกที่เข้าใจยากมาก
ในคัมภีร์กล่าวว่า เป็นวิสัยของผู้ที่ได้ทิพจักขุเท่านั้น
จึงจะรู้ได้ สำหรับเราผู้ไม่มีเครื่องมือที่จะเรียนรู้เรื่อง
ของโลกนี้ อย่างไรเสียก็จะมีแต่ความสงสัยไม่สิ้นสุด
เพราะฉะนั้น เพียงแต่รับฟังไว้ อย่าไปคิดเรื่องนี้ให้มาก
นัก และก็อย่าไปปฏิเสธว่าเรื่องอย่างนี้จะเป็นไปได้
ในกิจประจำวันของพระพุทธองค์มีอยู่ตอนหนึ่ง คือ
เวลาเที่ยงคืนเทวดาทงหลายจะมาถามปัญหา ปัญหาที่
เทวดาถามและคำตอบที่พระองค์ตรัสไว้ได้รวบรวมไว้
เป็นคัมภีร์หนึ่งเรียกว่า เทวตสังยุต นอกจากนี้ยังมีเรื่อง
ที่เกี่ยวกับพวกเทวดาพวกพรหมพวกโอปปาติกะอื่น ๆ อีก
มากในพระไตรปิฎก จนเหลือที่จะสันนิษฐานว่าเรื่องนี้
ไม่มีจริง แต่อย่างไรก็ตามพระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสว่า อย่า

เชื่อตำราถ้าไม่มีเหตุผลพอที่จะเชื่อได้ ฉะนั้นเรื่องนี้ใคร
จะไม่เชื่อก็สุดแล้วแต่ใจ ไม่มีการบังคับ

๙. เพราะเหตุที่โลกของเราคือดาวดวงหนึ่งใน
ท้องฟ้า เพราะฉะนั้นก็จะมีดาวดวงอื่นในท้องฟ้าที่
อาจมีมนุษย์และสัตว์อาศัยอยู่ได้ ในบรรดาโลกเหล่านั้น
บางโลกก็เป็นนรก บางโลกก็เป็นสวรรค์ เช่นเดียวกับ
โลกนี้อาจเป็นได้ทั้งนรกและสวรรค์ พระพุทธเจ้าเคย
ตรัสว่า “โลกธาตุมันนับเป็นแสน ๆ” คำว่าแสน ๆ ในที่
นี้หมายความว่า มีมากมายจนนับไม่ถ้วน และตรัสว่า
“วิญญูณสามารถจากโลกนี้ไปโลกอื่นได้ หรือจากโลก
อื่นมาโลกนี้ก็ได้อีก” และวิญญูณย่อมรู้จักที่เหมาะสมแก่ตัว
มันเอง ฉะนั้นคำว่าตายแล้วไปเกิดในนรกหรือสวรรค์
นั้นอีกนัยหนึ่งหมายความว่า ไปเกิดในโลกอื่นที่เป็น
นรกหรือสวรรค์ แต่อย่างไรก็ตาม การเชื่อเรื่องนรก
หรือสวรรค์นั้น ควรจะเริ่มต้นจากโลกนี้และจากชีวิตนี้
สำหรับโลกอื่นชีวิตอื่น ควรเพียงแต่รับฟังไว้ก่อน ต่อ
เมื่อใดเราเห็นเหตุผลโดยกระจ่างแล้วว่ามีจริง จึงค่อย
เชื่ออย่างสนิท

๑๐. เราจะไปนรกหรือสวรรค์ เราสามารถรู้ได้ด้วยตนเอง กล่าวคือ ตราบใดเรายังไม่รู้แจ้งซึ่งอริยสัจสี่ ยังไม่ได้สัมผัสกับญาณและสันติอันเป็นส่วนของพระอรีย์เจ้าแล้ว ตราบนั้นเรายังไว้วางใจไม่ได้ว่าจะไม่ตกนรก เพราะโดยปกติตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของผู้ที่มีกิเลส ย่อมเป็นทางให้เกิดกิเลสทั้ภมทั้วิชั้ณเสมอ ถ้ากิเลสเบาบางจนเกิดญาณรู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ และได้ประสบกับความเยือกเย็นภายในแล้ว กิเลสแม้จะมีเหลืออยู่ก็ไม่ทรมาณถึงขนาดที่เรียกว่าตกนรก

หมายเหตุ

ในบทนี้ข้าพเจ้าเขียนขึ้นด้วยมุ่งหมายจะให้ครูได้เข้าใจเรื่องนี้มากกว่ามุ่งที่จะให้เด็กเข้าใจ เพราะเรื่องอย่างนี้ยากที่เด็กจะเข้าใจ แต่ถ้าครูเข้าใจเรื่องนี้อย่างลึกซึ้งแล้ว ครูย่อมมีศีลปะในการสอนให้เด็กเข้าใจได้เอง และจะสอนได้เหมาะแก่วัยของเด็กด้วย สิ่งที่เราควรจะเน้นในเรื่องนี้ก็คือ สอนให้เข้าใจชีวิตของสังคัม ให้

เด็กได้รู้สึกไว้เสมอว่า สังคมของเราจะเป็นนรกหรือสวรรค์ ก็เพราะพวกเราแต่ละคนนี้แหละช่วยกันสร้างขึ้น และเน้นให้เด็กรู้สึกถึงความทรนทานต่าง ๆ ที่จะเกิดแก่เราล้วนมีมูลมาจากกิเลสหรือบาปกรรมทั้งนั้น ส่วนเด็กเล็ก ๆ ควรจะบอกแต่เพียงว่า นรกก็คือเมืองไฟ สวรรค์ก็คือสวนดอกไม้ ที่มีสระน้ำ สนามเล่นและของกินต่าง ๆ มากมาย และบรรยายให้ฟังว่า คนเช่นไรที่มีโอกาสจะเข้าไปสถานที่เช่นนั้น และข้อสำคัญต้องวาดภาพให้เด็กเห็นเป็นจริง ให้เด็กเชื่อและเลื่อมใสในนิยายที่ผูกขึ้นนั้น ต้องชี้โทษของความชั่วและคุณของความดีให้เด่นชัด และควรมุ่งเพื่อให้เด็กเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของชีวิตสังคมที่ทุกคน จะต้องรับผิดชอบร่วมกันให้มากที่สุด ถ้าทำได้เช่นนั้น การสอนเรื่องนรกและสวรรค์จึงจะได้ผลสมความมุ่งหมายของพระพุทธองค์

สำหรับเรื่องในบาลีอัครกัณฐสูตรนั้น ข้าพเจ้าตัดตอนแปลมาเฉพาะเท่าที่จำเป็น ที่มีอยู่ในคัมภีร์นั้นยาวมาก และระยะเวลาก็ไม่ได้บอกไว้ชัดเจน เช่นตั้งแต่โลกนอับตชน จนกระทั่งมีเทพเจ้าจากพรหมโลกมาอยู่

กินเวลานานเท่าไร และนับตั้งแต่นั้นเหาะเหินเดินอากาศ
 ได้ จนกระทั่งเหาะไม่ได้กินเวลานานเท่าไร และกว่า
 จะกลายมาเป็นมนุษย์จริง ๆ นั้น กินเวลาเท่าไรเหล่านี้
 เป็นต้น ก็ไม่มีบอกไว้ ในคัมภีร์บอกไว้แต่เพียงว่า โดย
 การล่องไปของเวลาอันยืดยาว ซึ่งสำนวนบาลีเช่นนี้ใน
 ที่บางแห่ง ก็หมายถึงระยะเวลา นับเป็นหมื่น ๆ แสน ๆ
 หรือล้านปีก็มี ฉะนั้นจึงเป็นการยากที่จะสันนิษฐานว่า
 ระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลงสำหรับเหตุการณ์ตอน
 หนึ่ง ๆ นั้นกินเวลานานเท่าไร แต่อย่างไรก็ตาม เรื่อง
 นี้จะถือเอาเป็นจริงทั้งหมดก็ไม่สู้จะได้นัก เพราะถ้าอ่าน
 ดูจากต้นฉบับเดิมโดยละเอียดแล้ว บางตอนทำให้เข้าใจ
 ว่า น่าจะเป็นเรื่องนิยายธรรมที่แฝงไว้ซึ่งคติธรรม และ
 ข้อคิดในทางสังคมอย่างลึกซึ้งมากกว่านั้น เช่นทำให้เข้าใจ
 ใจว่า ตามทัศนะของพุทธศาสนา ถือว่าโลกนี้เป็นได้
 ทั้งนรกและสวรรค์ การที่โลกนี้ยากจน ความทุกข์
 ต่าง ๆ ในโลกมีมาก ก็เพราะคนบางประเภททำการ
 สะสมและเห็นแก่ตัว จนคนอื่นไม่มีจะกินจะใช้ นอก

จากนั้นเราจะพบว่า ตามทัศนะของพุทธศาสนาถือว่า คน
 ทุกคนไม่ว่าจะเป็นคนตระกูลไหน ชาติอะไร หรือถือ
 ศาสนาอะไร ถ้าประพฤติชั่วด้วยกายวาจาใจแล้ว เป็น
 ตกนรกทั้งนั้น และตรงกันข้าม ถ้าประพฤติดีด้วยกาย
 วาจาใจแล้ว เป็นได้ชั้นสวรรค์เหมือนกันหมด ขอให้
 สังเกตดูข้อความตอนสุดท้ายของสูตรนี้.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์วิญญาน ๔๑/๒ ถนนสามเสน
บางลำภู กรุงเทพมหานคร โทร. ๒๘๒๒๐๒๕
พร รัตนสุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๒๘

หนังสือซึ่งจกพิมพ์โดย

สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ

ที่อธิบายเกี่ยวกับหลักวิชาพุทธศาสนา

การศึกษามาธิวิบัติสสนาและนิพพาน

๑. พุทธวิทยา เล่ม ๑,๒ ชุดละ	๑๐๐	บาท
๒. คำบรรยายพุทธปรัชญา ภาค ๑	๓๐	,,
๓. คำบรรยายพุทธปรัชญา ภาค ๒	๒๐	,,
๔. คู่มือการฝึกอานาปานสติสมาธิ	๕๐	,,
๕. ความว่าง	๑๕	,,
๖. หลักพระพุทธศาสนาสำหรับทุกคน	๑๕	,,
๗. สมาธิและวิบัติสสนาในชีวิตประจำวัน		
เล่ม ๑ (สมาธิและวิบัติสสนาคืออะไร)	๒๐	,,
เล่ม ๒ (ใครจักรู้แจ้งตัวเอง)	๒๕	,,
เล่ม ๓ (วิธีคลายกามฉันทะ)	๒๐	,,
เล่ม ๔ (วิธีฝึกสมาธิสำหรับคนทั่วไป)	๑๕	,,
๘. พระรัตนตรัย	๑๕	,,
๙. สุขภาพจิตกับศาสนา	๑๕	,,
๑๐. สุขภาพทางจิต	๒๕	,,

สั่งซื้อได้ที่ สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ ๔๗/๒

ถนนสามเสน บางลำภู ก.ท. ๑๐๒๐๐ โทร. ๒๘๒๒๐๒๕

โดยธนาคารหรือเช็คไปรษณีย์ส่งจ่าย ปท. บางลำภูบน